

Birtalan Ferenc

VERSEK REGÉNYE

BIRTALAN FERENC

V
EDSEK
R
EGÉNYE

HUNGAROVIX KIADÓ

Budapest, 2010

A kötet megjelenését
a Hevesi Gyula Alapítvány
támogatta

Szerkesztette: Birtalan Balázs

A borítót
Szépvölgyi Oszkár és Birtalan Zselyke (címlap),
valamint Görgey Alajos (hátlap)
fényképeinek felhasználásával
Leits Miklós készítette

© Birtalan Ferenc, 2010

A Hungarovox Kiadó az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők
Egyesülésének tagja

ISBN 978-963-9908-58-1

Hungarovox Kiadó Bt.
1137 Budapest, Radnóti Miklós u. 11.
Telefon/fax: 340-0859
www.hungarovox.hu, e-mail: info@hungarovox.hu

Felelős kiadó: Kaiser László
A borító nyomdai előkészítése:

atlantis

Telefon: 06-70-378-5110
Készítette: ETO-Print Kft., Budapest
Felelős vezető: Magyar Árpádné ügyvezető igazgató

SONG

mert úgy akarom költő legyek
kőbánya nyugati csücskén
figyelem apró gyöngyszemek
gyúlnak az ég fekete tükrén

lábamhoz sűrű árnyat nyújt a bodza
holdam barázdált homlokát lesem
ölembe hulló csillagokra
egy dalt zsongatok nyolcévesen

SZÁMADÁSOK IDEJE

Végül mi az, mi változott?
Esetleges, hogy hol vagyok,
mire nyithatok ablakot,
meddig túrnek a holnapok.

*(Útleírás)**

* A több részletben idézett versek teljes szövege a könyv végén olvasható.

VAJON RÁJÖHET-E AZ EMBER VALAHA, hogy elrontott valamit, hogy ő rontotta el, hogy lehetett volna másként?

Számtalanszor törnek rám ezek gondolatok, és velük a szégyenérzet: hogy életem javán túl nem szabadna eszembe jutni ilyeneknek. A hajdani hetyke magabiztosság helyébe egyre inkább a kételyek, elbizonytalanodások kerülnek: tudatom fókuszában növekvő tudatlansággal szembesülök.

Amikor 1985-ben megjelent nagyon várt első könyvem, a *Bérszalagkokárda*, bár örültem, nagy volt a keserűségem is. Megkészt az a karcsú kötet. Addigra minden elromlott, tönkremenőben volt körülöttem. Elmentek, akik ismerték annak a könyvecskének sorsát-történetét, s elmenőben volt az is, ki velemmeltem állt, kivel addigi életem nagyobb részét töltöttem, megoszthattam. Súlyukat veszítették a megkerülhetetlennek hitt dolgok, szembesültem egyre kicsinyedő jelentékenységgel, hogy minden, amiben hittem, elértéktelenül. Pedig:

közeledve a negyvenedik évhez,
a számadások idejét élem.
Szigorítom magam körül a rendet.

(...)

Nem a sehová-el-nem-értek sorsa kényszerít a vershez.
A felmutatás.

(Közeledve, 1983)

Mindig mereven visszautasítottam, hogy verseimhez magyarázatot fűzzek, s ma is vallom, a verset nem érteni: érezni, szeretni kell. Szabadon idézve Fülig Jimmyt: nem lehet minden vers mellé forgalmi rendőrt állítani. Bizonygattam ezt sokaknak évtizedeken keresztül. Most itt ez a könyv, amit arra kárhoztattam,

hogy magyarázkodjam benne, kapaszkodókat, jelzőcölöpöket szúrjak verseim köré, segítségül az idetévedőnek.

De azért nem ennyire egyértelmű a helyzet.

Egyre inkább fel kellett ismernem: nekem még nagyobb szükségem van a tisztázásra, hogy megértsem, lássam az összefüggéseket, magam is higgyem: nem a véletlenek sodortak-vittek; az életemnek célja, iránya kellett legyen.

Ezek a lapok nem a szépítészet reklámhelyei. Múltam nyomait vizsgálva nekiindultam, s abban reménykedem, igazolni fogják, miért lettem az, aki vagyok.

Hívó bigott, talán eretnek –
mindenképp egy balek csak.
Születek éppen vagy temetnek,
Isten, ki elsőként tagad:
Teremtő vagyok, én teremtek.
Te élsz, hát igazold magad.

(Alanyi költő)

KÖZÉPFÖLDE

apám anyám cselédsorsok receptje szerint
találkoztak és egyesítették a nyomort
csoda nem történhetett a történelem
nem hagy magával kibabrálni

(Obelisk)

EGY ÚJ RENDBE SZÜLETTEM, mesefigurai elemekből összerakva: adva a szegény szülők, a sok gyerek, a lerohadó királyság, a keresendő szerencse, amiért hamuban sült pogácsával indulhatnak a legkisebb fiúk.

Szüleim „Nagy-Magyarország, mennyország”-ból rekedtek ide (értsd alatta a „csonka Magyarország”-ot, Budapestet), s lettek egész életükre talajtalanná. Nekik az *Otthon* valami visszahozhatatlant, messzit, elérhetetlent, átkosságaival is fölülmulhatatlant-megismételhetetlent jelentett, s családom *belső áttelepülése* még nekem, az itt születettnek is egész életemre kiható trauma lett. Emlékszem az első, közel húsz év utáni testvér-, rokonalálkozóóra. Az volt az én történelemórám Trianonról, bécsi döntésekről.

Családunkban több vegyes, magyar-román házasság volt. Hogy nézhetnék, nézhettem volna szembe velük, amikor itt „édes Erdély”-eznek? „*Anyám kún volt, az apám félig székely, / félig román, vagy tán egészen az.*” Mit akarunk a pedigrénnkel? Ki merheti itt úgy érezni, vagy csak sugallni, hogy több, jobb a másiknál? Mikor fogunk fölnőni végre?

Palotás és friss

homlokunkon ezerév
apák nemzetgyásza
homlokon az ezerév
felcsinált kokárda

búnkra húzta a cigány
örömünkre húzta
jön az újabb ezerév
új vonó a húrra

lakkos csizma díszmagyar
tíz évszázad rangja
leszállunk a fehér lóról
vagy megyünk a francba

húzzuk hát az istenét
mozduljon az ország
Vereckétől lesi Árpád
unokái sorsát

Még sok idő kell, míg visszaérünk Európába, s nem a vágatató,
nyilazó lovasokat látják bennünk.

László Ferenc ács és Suba Anna a summás csapatból
1904-ben esküdtek öröme-búra.
Öt gyermekük közül Anyám a második
a nekitalánjobblesz-könnyebblesz sorozatból.
Az Ács a Szappanfőzővel átkelt az óceánon,
de nem találta meg Amerikát.

(Közeledve)

Anyánk, László Anna családjáról nem sokat tudok. Nagypánk
ács volt, s két ízben megjárta Amerikát. Maradandó szegénység-
gük ékes bizonyítéka: eredménytelenül. A legendához, meséhez
tartozik, hogy második hazatérésekor hozott javai, némi pénze
az akkori világválságban ebek harmincadjára került, elértékte-
lenedett. Nagyanyánkról semmi emlék nem maradt ránk. Mint
Ady, anyját Anyu is Édesként emlegette. De édes volt a szülő-
hely kimondása is: Marosbogát, Torda-Aranyos vármegye.
Ezek már mind a mesehatárokon túlra estek, messzire, elérhe-
tetlenre, mint az egész Ábel-világ Farkaslakástól, Kőrispatakos-
tól. Csak a nagyszülők neve maradt: László Ferenc, Suba Anna.
A dédszülők már a feledés, a XIX. század homályába vesztek.

A László családban öt testvér volt: négy leány, egy fiú, sor-
ban, ahogy születtek: Rebeka, Anna, Ferenc, Rozália, Erzsébet.

Erzsike, ahogy Anyu emlegette, Déván, tizennyolc évesen
vonatra szállt és eltűnt.

Ferenc, a rajongva-szeretett izgága fiú az orosz fronton aknára lépett, feleséget, két leánygyermeket, s egy akkor már születésre készülő fiút hagyott maga után.

Szar ország az, amelyik negyven évvel a háború után sem meri elsíratni halottjait!

Megjelent a *Népszavában* a „*Gyertyákat gyújtunk, mécseket*” című prózám 2/3 része, az Ismeretlen Katonáról szóló bekezdést kihúzták.

(Naplóbejegyzés, 1985. november 2.)

Többen szóvá tették, mi akartam azzal a zagyvasággal mondani. Most helyreigazítom. Ezt:

Gyertyákat gyújtunk, mécseket

November másodika. Halottak Napja.

Megyünk halottainkhoz. Megyünk a másoknak névtelekhez, a csak bennünk felsejülőkhöz, megyünk mindannyian. A szürke délutánt fölragyogtatják a temetők. Gyúlnak, gyúlnak a gyertyák, mécsesek.

Ez a nap az egyenlőségek napja. Halottja mindenkinek van. *Tűzkoszorúban, virágbarikádon lépked az Eltűnt Katona, az Ismeretlen Katona. Ő mindannyiunké. Ő, száz-százezred magával, Ő, aki didergő mezők, reszkető erdők alatt tért meg az anyagba, amiből vétetett. Elfogytak már érte a könnyek. Sárgult fényképe – ha van – mereng a falakon, vitrinekben, karcdíszítéses lövedékvázának támaszkodva, valahol fiókok, ládák temetőjében, mert aki sirassa, nem maradt senki. Nem kapott Diadalívét, nem kapott Hősi Emlékművet. Megfagyott. Aknára lépett. Nem érkezett meg soha, sehova. Ő a mi halottunk. Testvérünk, Apánk,*

Nagyapánk. [Minden halottnak van valakije ezen a napon.]^{*}

November másodika. Halottak Napja. Indulunk gyertyákkal, mécsesekkel. Élők a holtakhoz menetelünk. Fölragyogtatjuk a temetőket. Ez a nap az egyenlőségek napja. Halottja mindenkinek van. Bóklásznak a zörgő-faleveles utcácskákon a viasz-, virágszagú szürke délutánban. Meggyújtjuk a gyertyákat, mécseket, világosodjék nekik. Borzongva sodorgatjuk a kis dombokról, kőlapokról az avar, mintha kezünkkel el lehetne takarítani a múltat, a meg nem adott, nem-adhatott szeretet bennünk parázsló hiányát. De legalább ma megpróbáljuk, valamit egyenlíteni, ameddig lehet, ha pár percre csak, emberül, ma élők, mert élni holnap is kell, és száz, és ezer év múlva, és úgy, hogy megadasson a tisztességes élet utáni csönd, hogy fölöttünk, hogy fölöttük is fölragyoghassanak a temetők, ha órákra csak, de időtlenül.

(1985)

Kiss Dénes, kinek sokat köszönhettem azokban az időkben, azt mondta, jelentsem fel a lapot. Ő úgy adta le az anyagot, ahogy tőlem kapta. Ebben soha, és máig sem kételkedem, de ahogy neki, nekem sem volt hozzá bátorságom.

A fenti affér után, 1986-ban az egyik számon kérő, Tamási Orosz János szerkesztésében ez a vers jelent meg az *ef-Lapok*ban:

Arcvonal

TŰZKOSZORÚBAN VIRÁGBARIKÁDON HOVÁ MENETELTEK
KRIZANTÉMARCÚ DÉRBEVERT BAKÁK
SZIKRÁZIK A JÉG MEZÍTLEN LÁBATOK ALATT
CSIKOROGNAK LÁNCTALPÚ RÖGÖK
MESSZE DE MESSZE MÉG
MAGYARORSZÁG

^{*} A kiemelt részt kicenzúrázták; a szögletes zárójelben egy értelmezhetetlen, a kiadó részéről betoldott mondat áll.

Szintén a legenda része: Ferenc volt, ki a családban először tolat fogott, leírta gondolatait. Saját sorsomat, hisz a nevem is tőle örökölt, már szinte tudat alatt is visszacsatoltam hozzá, hogy nekem ez kötelességem, és erősítést is adott, hogy *tradíció*, hogy valamit folytatni kell. Az élet furcsaságai közé tartozik, hogy Ferenc másodszülött leánya, Ilona, Eszter húgunk anyjává lett a történet jóval későbbi szakaszában, csak úgy belterjesen – de az egy másik része a mesének.

Rebi, a nővér, szintén nevében hordta fájón a balladait, a visszahozhatatlant. Mikor születtem, ő már nem élt.

Régi levelek között kutattam. Pusztán a keresés kedvéért, hiszen sok új és érdekes nemigen lehet családuink történetében. A nagy papírdoboz a szekrény aljában sokszor keltette fel kíváncsiságomat, de teljes megismerésére nem volt még lehetőségem. Akkor valahogy a közepén kezdtem, és az okmányok között egy régi levélre akadtam. Sárguló, az öregségtől szakadozó kockás papírra.

Kedves Gyermekeim!

Levelemben nagy szomorúságról tudatlak benneteket. Szegény Anyátokat kedden eltemettük. Tudjátok, menyit szenvedett már. Talán az Isten segítette, hogy jobb legyen neki.

Kedves lányom, Annus, én tudom, ha előbb értesülsz róla, Te biztosan eljössz a temetésre. De sajnos bélyegre is alig tellett, nemhogy táviratra. Sokba került a temetés is. Tisztességben temettük el szegényt. Ezért arra kérlek, ha mást nem, amit a vonatra költöttél volna, az úti költséget küldd el. Nagyon szégyellem, kislányom, hogy kérni vagyok kénytelen, de nem tenném, ha a muszáj

nem követelné. Rózsikának, Erzsikének nincs cipője sem, pedig ezen a télen amúgy is nehéz lenne. Feri a fronton, azt se tudom, mi van Vele. Rebiék is igen szegényesen élnek, nem sokat tehetnek, s bizony, Ő is elég beteges. Tudom, leányom, nálatok is ott vannak a gyerekek, Ti sem vagytok tehetősek, de Te olyan jószívű voltál mindig, s biztosan eljöttél volna a temetésre. Ezért, édes leányom, ha tudsz, segíts.

Egyébként meglennénk, semmi más nincsen.

Most többet nem írok, kívánunk Nektek jó egészséget. Sándort tiszteltetem, úgy hallom, Ő is a fronton van.

Mindnyájatokat csókol, és várja válaszod

szerető Apátok

Kelt. Alpestes, 1942. XI. 7.

Rebi nénénk két nagyfiával, unokatestvéreinkkel 1963-ban találkoztam, mindez ideig egyetlen erdélyi utamon.

Rózsika, a kedves hűg – ki fogta-foghatta haldokló anyánk kezét 1965-ben – férje, Tiberiu, s gyerekük, a velem majd egyidős Tibi kötődéseim egyik iránya a románság felé.

A László család hiányos legendáriumából mára csak emlékfoszlányok, töredékek maradtak.

Vándorlásaik során Bukarestben valami rossz, egyszobás bérleményben húzták meg magukat a szülők Rebivel és Anyuval, ki akkor tipegő kislány lehetett, s ahogy mesélte, volt egy nagyon szép, rózsás köténye. Láttá, a kötényke egyszer csak elindult a szoba valamely szeglete felé. Egy patkány húzta magával, vitte fészkébe a kicsinyeknek. Csak úgy potyogtak a könnyeim,

mesélte, s mi sajnálkozva, megszeppenve hallgattuk Anyu egyetlen, több mint negyven éven túli gyerekdrámáját.

Cselédsorsról nem tudok, nem is akarok írni. Ami tény: mind a négy László lány *szolgálni* ment, ki erre, ki arra. Anyu három elemi osztályt végzett. Írni, olvasni úgy-ahogy megtanult. Gyerekeire becsületet, emberséget akart hagyni. Nem kis program egy cselédlánytól, de talán nem volt teljesen hiábavaló próbálkozás.

Mint egyik Esterházy gróf a másíknak a kitelepítésben: – Most menj, vedd meg a buszjegyet, ha akkor elfelejtetted. – Ment, megvette, összetépte. Helyre állt a világ.

Milyen jó, hogy a tisztesség nem ranghoz, helyhez kötött.

Anyu külső jegyeiben is megjelenítette a székelység távoli eredetét: a kicsinél nagyobb, inkább közepes, telt termet, hollófeke-te haj, mandulavágású szem. Apánk, Birtalan Sándor, bár nem túl magas, de megtermett, szőkésbarna ember volt. Legénykorában – Anyu szerint – tejfölszőke. A negyvenes évek végén, ötvenes évek elején még szikár volt. Kiugró járomcsontjai fölött mély szemgödrök, szürkés-kék szemekkel. Akkoriban kis bajuszt is viselt. Apu a Bányaságon született.

Birtalan Mózes uradalmi cselédnek, frontkatonának,
Czifra Eszter, a major lánya (senkit ne tévesszenek
a bibliai nevek, Erdélyben a század elején) a Bányaságon,
Lupényban szülte Apámat.

(Közeledve)

Mózes nagyapa a megözvegyült Esztert (kinek első férjét egy kivágott, dőlő fa ütötte agyon), Czifra János major lányát vette feleségül.

Utánérvés

Mózes nagyapám az ezerkilencszáznegyvenes évek elején,
tehát mindenképpen születésem, negyvenöt előtt,
Budapestre jött, meglátogatni Sándort, egyetlen fiát.
Persze így e tény, önmagában, nem érdekes,
hisz születésem előtt, mesélték, Kőrispatakra visszament,
s az újrazárt határ mindennek véget vetett.
Mózes nagyapám mokány, alacsony, székely ember,
fekete kalapban, csizmásan-harisnyásan,
nem tudom, Pesten mennyi időt tölthetett:
ha mai eszemmel belegondolok, talán egy-két hetet.

De hát ma, ugyan, miért is érdekes ez?
Talán ha két fotográfia, s emlékeim közt én, ki őrzöm.

Mostanában, a fogyó egészség miatt, ha tehetem,
kora délután sétára indulok, egy megszokott kört megyek,
dolgozzanak az izmaim, s szívjam a szénmonoxidot.
Megfigyeltem: ahogy lépegetek lassan a járdán,
(logikusan) igyekszem a szélén követni a jobbra tartást.
Nos, Mózes nagyapám, ki nyilván génjeiben hordott,
s kiről, kik ismerték-látták, sokszor elmesélték:
Tata komótosan, mindig a szélén lépte a járdát.
Hát, ezzel hatvan évig nem sokat tudtam kezdeni,
de mostanában érzem, mindinkább szélre húz a lábam,
ahogy megyek (persze sportcipőben, farmergatyában),
mintha Kőrispatak felé, ahol nem éltem,
de ahová mindig visszavágytam.

Az 1950-es évek vége felé Apu kijárta, hogy az apja átteleped-
hessen hozzánk. Mindkét ország tudomásul vette. Jöhet a Tata.
Nagyapánk megkapta a határozatot, és boldogan lefeküdt.
Másnap nem ébredt fel. Egyik nagyszülőmet sem ismertem.

Eszter nagyanya, ki legalább egy fejjel magasabb volt Mózes-
nél, s akit kisgyerek korában egy disznó arcon harapott (ami
nem volt akadály a két házasságának), túl azon, hogy a húsleves-
ből mindig elcsente legalább az egyik a csirkelábat (s ködösen
magyarázott holmi egylábú csirkékről), jó ember lehetett.

A féltestvérként születő Sándort a nála majd tíz évvel idősebb Jóska bátyja szeretettel fogadta, s a kölcsönös szeretet kitartott életük végéig.

A kőrispataki nagyszülők, itt-ott szolgálva falujukban, nem lelhatték a boldogulást, s mint annyian, a Bányaságba mentek szerencsét próbálni, ami életük formája lett, kisebb-nagyobb megszakításokkal annyira, hogy közös fiuk, Apu is kipróbálhatta a bányászatot. Ott, Vulkánban ismerkedett össze Annával, ki a munkásoknak főzött, szakácskodott, s kitanulta annyira a mesterséget, hogy a világ legjobb ételeit készítette, s hagyott ránk olyan íz-igényeket, amilyeneket csak egy anya tud hagyni a gyermekeinek.

A szavak képesek rejtegetni jelentésüket évekig, évtizedekig, s mikor az ember megismeri, mit is takarnak valójában, elcsodálkozik. Használja, mondja, hallgatja a szavakat, és eszébe se jut, hogy igazi tartalmukat nem észleli.

Így voltam Kőrispatakkal. Ha a falut úgy hívják, akkor – gondoltam – egyértelmű a patak neve is, hiszen Dunaszerdahely sem a Tiszánál van, s ha anyánk Marosbogáton született, akkor az Marosmente. Így megszegyenülve kellett szembe-sülnöm a ténnyel: Kőrispatakhoz nem kapcsolódik pataknev; a falun – amely nevét a patakot szegélyező kőrisfákról kapta – a Küsmöd vize csordogál keresztül, igyekeztén a Kis-Küküllőbe.

Kőrispatak. Mint Középfölde. Átitatódova-szöve a mesékkel, hogy már eldönthetetlen, mi hová tartozik, csak ott nem hobbitok, hanem székelyek élnek, időtlen idők óta. Talán túlzás nélkül mondhatom: nekem Erdély az életemet alapvetően formáló

Ismeretlen, ahová minden gyökeremmel-idegszámmal kötődöm, ahol egyszer jártam csak, szűk három hetet töltve ott, s abból tán alig több mint egy hetet Kőrispatakon.

A patakon mentünk át, föl a Hosszú-domb végén élő Jakabfi Józsefékhez, Apu bátyjáékhoz. Még lent, a hídnál balra van a malomház. A molnár volt Jóska bátyám keresztapja. Végignézttem, megbámultam a vízimalmot, az évszázadok óta ugyanúgy működő, fa-alkatrészeivel is lenyűgöző csodát, s hallgattam a véget nem érhető visszaemlékezéseket fiatalságról, elmúlásról. Abban az oldalban, a Hosszú-domb közepe felé lakott apánk nagynénje, Czifra Juli néne, János dédapánk egyik lánya. Kertjük mögött a régi temető. Ott töltöttem tizennyolcadik születésnapomat dédapám, a major sírjánál szerszámokkal, s helyre igazgattam a megdőlt fejkövet, a betűket, alakokat mélyítettem, újravéstem.

Dédapám

bot tarisznya két kutya
mohától ékes kopjafa
Czifra János ennyi hát
őrzi az égi esztenát

sírjánál lompos medve vár
hangja nincs se körme már
fogatlan isten ácsorog
fakítják szürke záporok

szeme ha volt csak mély verem
beleveszett a félelem
mereng a hosszúdombi árva
vigyázva Czifra dédapára.

Unokájához, Szávuly Mihályhoz, Juli nénénk fiához másnap mentünk fel az esztenába, ahol ő is, mint apja, nagyapja, a falu birkáit vigyázta. Épp vihar jött, s szellős fabódéjába szorulva

hallgattuk a nagybajuszos juhász Mátyás király-történeteit, míg újra kitakarózott az ég.

– Hát, bizony – mondta a koloncokat cipelő kutyákra mutattva –, minap is idevetődtek a farkasok. Télen a Simóék pajtájából vitték ki a bárányokat, de így volt mindig is; ha meg nagy hideg van, bárkinek, bárminek nekimennek.

Kőrispatakhöz a Simók is úgy tartoztak, mint a többi őshonosak, mint a Küsmöd vize. Amikor Bogárral megismerkedtünk, fogalmam se volt, hogy van erdélyi kötődése, s ráadásul ahhoz a kicsi faluhoz is, ahova engem erősítenek az apai szálak. Simó tanító úr Bogár anyjának volt unokatestvére. A marosvásárhelyi Simó gyerekek a két háború közötti időben gyakran megfordultak a kőrispataki házban. Simó tanító úr, apánkkal majd egykorúként, vele együtt nőt fel. Nem csoda, ha ottlétünkkor hozzájuk is hivatalosak voltunk, s – bár akkor még nem tudtam – leendő feleségem másod-unokatestvéreivel ültünk egy asztalnál.

Simónak lenni Erdélyben, főleg Marosvásárhelyen, rangot jelentett. A háború után Simó Gézáról, Bogár nagyapjáról bútorgyárat neveztek el. Tanító volt ő is, az egyik első kommunista tanító, ki maga is, nagyfia is megjárta a román börtönöket. A család két ága azért két irányt is jelentett, bár erről akkor nem sokat tudtam. A marosvásárhelyi Simók Budapestre kerülve rendszer- és párthűségüknek megfelelő pozíciókat töltöttek be, s foglalták el helyüket a Rózsadombon. A tanítóék Kőrispatakon a falu közepe táján laktak, ott ölték le a farkasok a bárányokat. Az ő kútjukba ejtettem dizájnos, foncsorozott napszemüvegemet, amit évek múltán, tisztításkor találtak meg, s adtak át József unokatestvéremnek, főlemlítve a régi időket.

De szép lány voltál, Simó Gyöngyi. Milyen szép.

Búcsúzás

A lópaták ütemre rúgták a port,
Együtt léptek.
Mögöttük árnyék nélkül zörgött a szekér.
Rajta én.
Megálltunk az útkanyarnál, visszanéztem.
Fájt nagyon
Elmenni onnan, őseim szívéből.
A házakat
Tarka tehéncsordának láttam fentről.
Sirattam
A nyugalmat, a jámbor „Adjon Isten”-t.
Lányokat,
Ahogy karonfogva sétáltak az úton,
A földet,
Ahol érlelésbe szédült a kalász.
Magamat,
Mert megcsaltam őket, elhagytam őket,
Szívemet,
Azt a nagy piros, mocskos virágot.

NÉPMESE

Dohányszín ég. Vasárnap.
Illata harminchat év előtti nyárnak.
Mondani, csak mint népmesét lehet,
áll a sárga képen öt gyerek.
És délelőtt van, látni jól,
lábak villannak ráncatlan ruhák alól.
Simák az arcok, mindenütt remény,
s ha sárgultan, de ott lebeg a cipőkön a fény.

(Népmese)

A KOPOTT, TÖREDEZETT FÉNYKÉPEN öten vagyunk. Hátul Sanyi és Annus, köztük egy széken állva én, balra elől Laci, jobbra Jóska. Kezemben könyv, előttem rozzant talicska.

Öten együtt. Fényképeim alig vannak, gyerekkoriak csak elvéve – de az öt testvér együtt: azon az egyetlenen.

– Öt tiszta gyerek, ez megérdemli a fényképezést, Annuska! – mondta Anyunak Görgey bácsi.

Az utolsó percekben készült a kép, ahol még mind együtt lehettünk.

Görgeyék fölöttünk laknak az első emeleten. Görgey bácsi a Tábornok távoli rokona. Magas ember, de nagyon öreg. Bot-tal kezében látni, mikor sétálni indul feleségével. Ha a közelében vagyunk, mindig van felénk egy kedves szavuk, fej-tetőnkre simogatásuk.

– Jövünk hamar, lurkók. Várjatok, biztosan lesz majd valami zsebbe való.

S mi általában lessük is őket, mert diót, cukrot jelent az érkezésük. Felhívják egyikünket, s mindig előkerül valami jó.

Anyu Méltóságosnak hívja őket. Méltóságos úr, méltóságos asszony. Ők meg azt mondják neki: Annuska, de olyan kedvesen, hogy Anyu egyszer sem haragudott érte.

Ez csak azért érdekes mert egyszer hallottam amikor az egyik nénit Nagyságos asszonynak mondta Anyu, és az kijavította: – Méltóságos, Annuskám! Méltóságos! – Nekünk meg azt magyarázta, hogy csókolomot köszönni illetlenség. Úgy mondjuk, hogy: Kezit csókolom. Hát mi meg nem mondjuk, mert Anyuéknak sem mondjuk, akkor meg neki miért. És én még azért sem szeretem, mert az ajtaján nagy tábla van, hogy: A LÁBAKAT KÉRETIK LETÖRÖLNII!, és nekem meg mondja is, mert tudja, hogy még nem tudom elolvasni. Nem is megyek hozzá, csak ha Anyu küld. Különben nem. Csak amikor szemetelünk. Akkor becsöngetünk hozzá, és úgy köszönünk, hogy csókolom. Nem tudom, miért kell az ilyesimből olyan nagy ügyet csinálni, hogy még

Anyunak is szól miatta. Neki lehet, hogy fontosak ezek a dolgok, de hogy én nem értem, az egészen biztos.

Amikor a kocsik megálltak, sokan összetódultunk mellettük. A felnőttek a balkonokon, ablakokban könyökölve figyeltek.

A bútorokat hamar felpakolták.

Anyu a kocsiiig kísérté őket. Mielőtt felszálltak volna, magukhoz hívtak. Görgey bácsi a zsebében kotorászott. Cukrot vett elő. Egészen közel hajolt, úgy adta oda.

– Ez az utolsó, lurkó. Nem lesz több.

Anyu könnyezett.

A másik néni napok múlva mondta Anyunak:

– Ezekért nem volt kár, Annus, megérdemelték. Nem kö-zénk valók. – Anyu csodálkozva kérdezett vissza:

– Nem közénk? Kikre gondol?

Mindketten a kitelepítésbe haltak bele, de Görgey bácsi most is velünk szemben áll: kezében fényképezőgép.

Nem kívánt áldás lettem. Fogantatásomkor már négy gyerek volt otthon. Mondhatnám, egy baleset következménye vagyok; ráadásul csenevész is voltam, mert születésem után, ahogy megsélte Anyu, vért kellett adnia nekem. A homlokomnál futó erecskébe szúrták a tűt, s az alig-elvágott köldökzsinór helyett a transzfúzió kötött össze anyámmal. Apám, ha a beszélgetésnél jelen volt, hozzáfűzte:

– Egyéves korodig sokszor gondoltuk: talán jobb lenne, ha meg se maradnál.

Megmaradtam.

Gyermekkorom

Képek és zene.

A sánta, háromlábú asztal.

Ablakra támaszkodó félszeg akácfa.

Szunnyadó halottak az ágyon.

(1961)

Mintha a múlt mesélni tudna rólam.
Kapingálok poros, nyári reggelek között.
Aranyra, gyémántra nincs esélyem.
Szólnak a nóták a kolhozárádióban.
Sparhelten a víz vígan lobog.
Minden szép, és azóta sem értem,
miért nem lehettünk boldogok.

Mintha a múlt rólam mesélni tudna.
A lőszergyár, a vastörő.
A névtelenből ébredő Törökbecse utca.
Anyu a nagymosáshoz lúgot vesz elő.
És volt kékítő, és nyikorgó kosár.
Mit tudtam én a Mamáról.
Kész volt a század nagy halottja már.

Mintha rólam a múlt tudna mesélni.
De hát én vagyok a múlt.
Nekem kell minden iszonyt megélni.
Ahogy kihal, dől az akácfa.
Ahogy elárvul mindenki ágya.
Ahogy elveszett, eltűnt a sánta asztal,
s én nem tudom, mit kezdjek magammal.

(2008)

A Százados út és Ciprus utca sarkánál vettem észre, hogy egyedül vagyok. Forgolódtam, de Annus és Pista nem voltak sehol. Szorongás fogott el. Egyedül? Mi lesz velem

egyedül? Eddig mindig valakivel voltam. Cél, irány nem az én feladatom. Hová lettek? Sétáltunk a Népliget felől, hárman. Felfoghatatlan. Kicsit engedett a szorongásom, ahogy valahol a messzi távolban ismerősebbnek tűnt az út. A piros kőkerítés – borzalmasan messze – már a Kenyérgyárat jelezte. Sehol senki. Dönteni kellett. Tétova léptekkel indultam. Egyre-másra ismerős jeleket fedeztem föl. Járásom biztosabb, tempósabb lett. Futva érkeztem a Hős utcába. Onnan már becsukott szemmel is hazatalálnék. Lassítottam, meg-megálltam. Őszi délutáni nap sütötte az akácok koronáját. Az apró kertek végén vadsóska kínálta savanyú leveleit. Legeltem. A vadsóska remek csemege, felfrissíti, megnyugtatja az embert, s a nyugalomra igazán nagy szükségem volt.

Messze, két utcával feljebb, ismerős alakokat véltem felfedezni. Annusék. Lopva figyeltek. Újra a sóska felé fordulva a válogatásnak szenteltem minden figyelmemet, téptem még egy-két levelet, majd kényelmesen elindultam. Nem mentem tovább a szokott úton. Befordultam a telepi házak közé. Nem úgy van az, hogy csak elhagyják az embert, aztán csak megtalálják, és mintha nem történt volna semmi, majd újra egymás mellett megyünk. Nem, mert ha nem jönnek utánam, és nélkülem mennek haza, akkor kapnak Anyutól, hogy elhagytak, mert azt tudom, hogy ő annak egyáltalán nem örülne. Azért csak hosszú séta volt ez a Ligetbe meg vissza – és most ez a bújócska! Könnyű nekik! Kétszer akkorák, mint én, és kétszer olyan erősek. Hazamegyek. Nem érdekelnek. Hazamegyek, és elmondom Anyunak, hogy el akartak hagyni, mint egy kutyát, és biztos, hogy nem is szeretnek! Elegem van az ilyen testvérből, és főleg a Pistából aki még csak nem is a testvérem, és ha így bánik velem, akkor engem egyáltalán nem is érdekel. Különben sem értem, hogy mit akar tőlünk, mit lóg annyit a nyakunkon. Vagyunk éppen elegen otthon. Aztán ő is csak mindig odajön. Különben eddig azt hittem, hogy igazán rendes, de ezek után mit gondoljak, ha ő is csak úgy otthagzott. De ennek most vége, mert elmondok mindent, és már látom is, ahogy állnak Anyu előtt, és egy szót se tudnak szólni, mert Anyu megmondja nekik, hogy csúnya dolog elhagyni az embert, és több eszük is...

Eddig kalandoztak a gondolataim, mikor a lépcsőházhoz értem. Sötét, hideg lépcsőház. Csak nyáron jó. Ilyenkor már nem szeretem, és még a villany se ég. Igaz, a földszint csak hat lépcső, de mellette a pince felé is lépcsők vannak, és ott aztán igazán sötét van. Az még nem is lenne olyan nagy baj, de ha egyedül van az ember, akkor mit lehet tudni. Nem mintha félős lennék, vagy más, de Annusék úgyis mindjárt ideérnek, és akkor csak benyomják a gombot, aztán kész. Végül is nem olyan sürgős nekem bemenni, megvárhatom őket. Ha már elhagytak, akkor legalább a villanyt kapcsolják fel, akkor nem megyek be a sötétbe.

Arrébb ugráltam pár lépést, ne vegyék észre, hogy a sötét miatt, mert hát tényleg nem azért... Bementek. Csöngetés, ajtónyitás, csukódás. Na, most aztán szaladni kell, mert ilyenkor magától kialszik a villany, és addig be kell érni. Az ajtót rugdosni kezdtem, hogy beengedjenek. Abban a pillanatban nyílt ki, ahogy a villany elaludt. Anyu volt.

– Megjöttél, csavargó? – De láttam, hogy nem haragszik. A szemén láttam, hogy nem haragszik. Nagy, fekete szemei mosolyogtak.

– Meg – vágtam rá, és folytatni akartam, vagy talán már nem is akartam, mert igaz, hogy elhagytak, de aztán mégis csak ott voltak, meg a villany... Hát most az egyszer, most az egyszer még nem árulom el őket. – Csókolom.

– Szerbusz, te kis *makher*, megjöttél?! És egyedül? Milyen ügyes, nagy fiam van nekem!

Felkapott és megcsókolt. Vonakodtam. Nálunk nem volt divat a csókolózás. Megjöttem, és kész, és egyedül. De azért valami melegséget éreztem. Tényleg milyen nagyfiú vagyok! Egyedül jöttem haza! És milyen messziről!

Annusék a konyhában ültek. Mikor bementünk, mosolyogtak.

1949-et írtak, négyéves voltam.

A távollétekből mindig a hazaérkezés a legjobb, amíg van kihez, és van hová.

Józsefváros, inkább Kőbánya szája
Feltételes Megállóhely, hajótöröttek galaktikája
itt élünk, apró csillagemberek
Stróbl Alajos utca, Hős utca, Juranics-telep

(Helyrajz)

Aki gyerekkorát egy rezervátumszerű világban éli, olyan bélyeget kap homlokára, amittől soha nem szabadulhat, ha egyáltalán akar szabadulni tőle. Belém így maródott a Telep mindeztől, s húzódnak bennem nyomai mélyen, sérthetetlenül.

Vasgár: a Juranics-telep.
Zöld ládák, lőszerrüvelyek.
Fut a Muki* csikorogva:
hova lett az Ötli,** Valla?***

Eltűnt a hentes és a pék:
kenyérgyár lettek Müllerék.
Papp-szatócsékból a KÖZÉRT,
de dombjuk Papp maradt – miért?

(Útleírás)

Régen nem gondolkodtam a nevek születésén. A nevek vannak, és mi úgy mondjuk, ahogy tanuljuk. Az alma alma, a ház ház, Apu Apu. Ezen nem kell gondolkodni. Ugyanúgy nem a Papdombon, a Pékerdőn. De a nevek mégis csak lesznek valahogy.

A Papdomb a Telep síkjából kiemelkedő rész. Talán egy-két méterrel, de az utcák szintje fölött tartja hátán a hosszú házakat sorban, egymás mögött, s a túlsó vége már visszatér a rendes terepre. Itt elől, az első hosszú ház oldalában egy ajtó ásít. Fö-

* „A Budapesten közlekedő villamosvasúti motoros fedett teherkocsikat a pesti népnyelv Muki névre keresztelte.” (*Magyar Wikipédia*)

** Az *Oetl Antal Vasöntöde és Gépgyár*.

*** A Walla József Építővállalat és Cementárugyár.

lötte tábla: Papp Vegyeskereskedés. Ilyen egyszerű. Ettől a táblától kapta a nevét a Papdomb. Térképen ugyan nem találod, ahogy a Pékerdőt sem, de ezek után nem nehéz rájönni, miért Pékerdő a Pékerdő. A Papdomb mögött kezdődik, s tíz-húsz családnak adhat otthont. Ezek is földszintes, hosszú házak. Erdőnek nyoma sincs már, az csak az elvadult kertek bokrai, s néhány csenevész fa emlékeiben élhet.

A Müller Pékség még itt van. Hajnalban innen lopja a szél a sülő kenyér illatát. Müller bácsi a kemencébe nyúl evezőnyi lapátjával, kihúz egy kenyeret, megnézi, de ilyenkor a Telep még mélyen alszik. A kemence mellett kiflik, zsömlék, kalácsok várnak sorukra. Egyszer láttam, Müller bácsi a dagasztott, belisztezett kelő tésztára a kefével keresztet rajzolt.

Kerek kenyereket sütött. Nagy, kerek kenyereket. Anyu küldött, hozzak (bár lehet, hogy én erősködtem). Müller bácsitól sokszor kaptam, ahogy ő mondta, tejfölös zsömlyé. Félbevágott egyet, a belét kivette, és tejföllel tette bele. Igazi finom dolog! Ha megettem, megtörölt egy darab papírral, kezembe adta a kenyeret, és mehettem.

Az úton sokan kérdezik: – Hé kenyér, hova viszed azt a gyereket? –, és azt hiszik, ez jó vicc. Pedig én erős vagyok, és elbírom. Valahogy elbírom. A cekker, amit anyu adott, állandóan a földhöz csapódott a kenyérrel, hiába emelgettem.

Nem is tudom, hogy eshetett le, pedig erősen birkóztam vele. Már majdnem Margit néni trafikjánál jártam, amikor lecsúszott. Lecsúszott, kiperdült és gurulni kezdett. Az adta az ötletet. Ha már gurul, csak segíteni kell, mint a karikát. Könnyebb, mint cipelni.

Anyu a sarkon várt. Nem tudta, sírjon vagy nevéssen.

– Ezt alaposan megsóztad! Most mit eszünk?

– Kenyeret! Hát hazagurítottam!

Egy ideig nem mentem egyedül kenyérért.

– Nőnőd kell, míg a szatyor nem ér a földre.

Időnként kézbe vettem: nőttem-e?

Buldózeres rekviem

elindultak a buldózerek
letiporni a gyerekkort
meztelen minden titok
az öregasszonyok a vénemberek
kiköltöztek a temetőkbe
elfeküdtek a komfortnélküli évek
a kényelem betonkockáiból
építkeznek az urbánus magány

uraim
ki ad hitelt a gyásznak
lobogót
koszos uniformis-panelvásznak helyett
emberszabású álmokat ki lenget
ha aszfaltos estékre
sózott utakra hull a hó
s a Papdomb felett
meglendül Jézuska szárnya
ki megy elé hogy leterítse
szikrázó gyerekingét a sárra

Anyu házfelügyelő volt.

Mai ismereteim szerint innentől kezdve már szégyellhetem magam: mert a *Házfelügyelő* a rendszer kiszolgálója, spionja stb. volt.

Itt két dolog lehetséges: vagy utánanézek – vajon tényleg...? –, vagy simán azt mondom: menjenek a halál faszára. A sok patyolat-tiszta, hablélkű, a sok igaz ember... Persze ki ne lenne elfogult a saját anyjával – még az apjával is. Naná, hogy Anyu tagja volt az MNDSZ-nek.* Érdekes, most, hogy végiggondolom, a Pártba nem tudták beugratni: „Elég nekem ez, a pártba fizet az uram” – mondta, mert valaminek mindenki volt legalább egy-

* Magyar Nők Demokratikus Szövetsége.

szer a tagja, ki ennek, ki annak – ezt jobb, ha nem felejtjük, s még jobb, ha nem akarjuk letagadni.

A házmesterné mások piszkát összeszedte,
kimosta mások szennyesét.
Kenyér kellett, s az öt gyerekre
álomnál többet nem küldött az ég.

(Töredék)

Egyébiránt – nyugtassa békében, aki teheti –, Anyunak tényleg nagy szája, éles nyelve volt, de hogy besúgott volna? Mit? Hogy kinek hány csirkét vágott a héten, mert a nagyságos asszonyoknál már nem volt *lány*? Hogy a nálunk is szegényebb szobafestőék állandóan babot esznek (bableves, babfőzelék, bableves, babfőzelék: lehet válogatni, ahogy mondták). Hogy első könyveimet abból a tűzre valóból emelte ki, amit nagymosáshoz adott, aki még tehetne, hogy nagymosasson? Hogy egy korabeli alkoholistát idézzek, kit már nem szolgáltak ki a kocsmában, s rezignáltan megjegyezte:

– Kurva világ van, kezicsókolom...

De arról, hogy mindannyian abban a kurva világban éltünk, mert kellett, hogy éljünk, sokan már nem szívesen beszélnek.

Anyu a Telekin adta el vastag jegygyűrűjét, mikor a pengő tragikus agóniáját figyelte a világ. A remélt ennivalóért eladott arany árából, mire hazaért és ennivalóra fordíthatta volna, egy doboz gyufát kapott.

Megy a gyűrű vándorútra... De a gyűrű árából, mi, gyerekek semmit nem ettünk, csak időnként meghallgattuk a történetet.

A Teleki nagy piac. Anyu ritkán visz magával, mert vinni a szatyrokat és vigyázni rám, nehéz dolog. Pedig a Teleki nagyon érdekes, tele árusokkal, bódékkal, és mindent lehet kapni. Anyu inkább csak lóhúsért megy, de ha már ott van, vesz mást is. Lóhúsért akkor megy, ha a kispiacon, Pali bácsi boltjában már nincsen. Aztán engem is elvisz, ha olyan a kedve, vagy nincs, akivel maradjak. Ilyenkor megmosdat, mert villamossal megyünk, és neki ne nézzek ki úgy, mint egy koldus. Aztán kimegyünk a 38-as villamoshoz a Hungi-ig. Ha benn áll a tuja a Kerepesinél, akkor jó, mert mindjárt jön. Ha nem, akkor nézünk a MÁV-telep felé, mikor fordul be a Salgótarjáni útról. Délelőtt nincsenek sokan a villamoson, ülni is lehet. Én feltérdelek a székre, és nézek kifelé. Ciprus utca, Salgótarjáni út, MÁV-telep lejáró, 10-es kapu, Fiumei út, Teleki. Tudom végig, de ez most nem érdekes. Átme gyünk a vasúti sínek fölött a hídon – sokszor látni, ahogy jönnek nagy füstölögve a kávédarálónak csúfolt Tramanok, a hatalmas 424-esek; van, amikor elme gyünk a Ruggyantáho z, a Százlábú hídra, és ott nézzük a vonatokat, meg beszívjuk a füstöt, gőzt, ahogy alattunk elmennek –, és ott a temető. Nagy körítés, de a töltésről még jól be lehet látni. Itt hátul, majdnem a sínekig, ez a régi temető. Minden csupa gaz. A sírok, a sírok közötti utcácskák is. A kerítés hátának kripták támaszkodnak, házn yi kripták. Igazi halott temető. Itt alig látni embereket, akik virágot visznek. Sok sírbolt teteje beomlott, ajtaik kiszakadva. A sírköveken, a kerítésen lövedékszaggatta sebek. A háborúban itt is lövöldöztek a katonák, ahogy Anyuék mesélik. Öreg temető. A betűk vak árkából pereg az arany, ahogy néznek a villamos után.

A piacon nagy a tolongás. Mintha senkinek semmi más dolga nem lenne, járkal mindenki keresztül-kasul. A piacon nem úgy vásárolnak az emberek, hogy csak megveszik, ami kell. Nem. Megnéznek mindent, megkérde znek mindenkit, aztán újra körbejárnak, olyan nyugalommal, mintha az lenne a legfontosabb a világon. Aztán vesznek egy káposztát vagy egy csirkét, összekötözik a lábát, és akkor meg vannak elégedve. Anyu is így csinál. Már másodszor érünk vissza oda, ahonnan elindultunk, de még üresek a szatyrok. A húsos mögötti bódéknál állunk. Anyu az árusal beszél. Alkudoznak. Az árus a portékát dicséri, Anyu elmondja neki, hol, kinél, mennyivel olcsóbb és szebb

ugyanez az áru, és ez nem rendes dolog. Nem nagyon érdekel a vita, legjobb lenne ha Anyu venne valamit, és mennénk. A rekeszekben nagy hegyekben sárgabarack. Elveszek egyet. Az árus szeme mint a villám csap felém, hangja megbicsaklik:

– Tolvaj! Koszos kis tolvaj! – üvölti.

Az emberek megállnak. Kíváncsian bámulnak felénk. Anyu kivörösödve támad a boltosra:

– Gyerek! Nem látja, hogy gyerek?! – És kiabál, káromkodik, szidja, hogy neki biztos nem volt gyereke, meg az ilyenek ne is legyen. Gyorsan elintézi a vásárlást. Ahogy a piacról kieriünk, ordítani kezd velem, megüt. Újabb csoportosulás. Az emberek rokonszenve felém fordul. Hangosan vitatják, hogy milyen anya az ilyen, aki üti-veri a gyereket. Sírok. Tudom, Anyunak igaza van, és mégis őt szidják. A boltosnak nem hagyta, hogy bántson, előtte nem ütött meg, de most érzem, igaza van. Megáll a 38-as. Feltuszkol, felszáll a nehézsúlyokkal.

– Tessék az ajtóknál vigyázni! Indulunk!

A kalauz meghúzza a csengő bőrszíját.

Nem figyelek senkire, az ablakhoz állok két ülés között. Valami komoly dolog történt, valami, amiért Anyu a piacnál megütött, amiért úgy ordított velem.

– Jegyeket ellenőrzésre, vagy megváltani...

– Egy vonalat. – Szemem sarkából látom, Anyu a buszában matat.

– Egy vonal azonnal! Tessék!! Köszönöm. Fiumei út átszállóhely!

Hazáig nem szólt hozzám Anyu, otthon is csak annyit:

– Mi nem loptunk soha. Megértettél, úrfi? Megértettél?!

Sok évvel később a fiamnak megtetszett egy műanyag nyaklánc. Egy óvodás társának zsákjából kandikált elő. Elvette, aztán a többiekkel együtt játszani kezdtek vele. Valaki megkérdezte tőle, honnan van, ő teljes természetességgel válaszolt. Föl se merült benne, hogy rosszat csinált.

Délután, mikor érte mentem, már az egész óvoda attól volt hangos, hogy „a Birtalan Balázs lopott”.

Nem bántottam, de igazán csak ekkor értettem meg a régi történetet.

Gyermekdal

Fakardom van és vasdobom.
Csillagokat gyűjt
homlokom.

Házunk falán a lőtt sebek
befogadják a
fészkeket.

Csupasz talpamhoz nő az út.
Tarisznyámban a
háborúk.

Megyek, hazátlan énekes.
Amerre járok,
béke lesz.

A háború utáni években a gyerekek is megtalálták a mesékhez illő valódi izgalmakat. A 40-es évek vége, 50-esek eleje még szedte az áldozatokat felnőttek, gyerekek közül. Ami ebből ránk jutott: csonkolt kezű-lábú barátok, ismerősök – és rémtörténetek. Naponta találtunk lőszereket, gránátokat, fegyverroncsokat. Egy-egy robbanószerkezet előkerülése ma szerencsére inkább csak a közlekedést nehezítő, bosszantó tényező legtöbbször. Nekünk még a mindennapok része volt.

Tánczosnéból a keleti fronton csináltak özvegyet, valahol ott végezte a férje. Élte öregvő, megkeseredett-savanyodott életét. Egy ideig még elment sántító járásával a tejsarnokba, az élél-

miszer boltba, de egyre nehezebben, aztán mások segítették ki úgy, hogy hazavitték neki azt a keveskét, amire szüksége volt. Tánczosné amúgy elég testes asszony volt még öregségében is, s ahogy mesélték, olyanabb régen. Az ostrom alatt sokszor érte légítámadás a Kerepesi úti temető mögött futó vasúti vonalat vagy a környező gyárakat, s olyankor a Telep is könnyen belecsúszhatott a szórásba. Aki tehetett, rohant pincébe, óvóhelyre. Három volt a Telepen. No, a Margit néni trafikjától és az egyik óvóhelytől pár méterre volt egy nyomós kút, de elég nyílt területen, s mert a vízvezetékekkel gond volt, oda jártak az emberek egy ideig vízért. Tánczosné is oda indult a „kánájával”, s olyan hirtelen jött a szirénázás, a bombázók, hogy nem volt ideje az óvóhely biztonságáig jutni. Valami kósza repesz megsebesítette a farán. Ahogy mondják, úgy jajgatott, hogy rosszabb volt a légítámadásnál. Apuék húzták be a betonbunkerbe, ahol kiderült, azért annyira nem súlyos a sebesülése, de a sebesülés tény volt. Tánczosné lesántult. Később kicsit gunyorosan mesélték: a nagy seggénék köszönheti a lábát. Hát özvegy Tánczosné az ötvenes évekre már csak a második emeleti balkonjáról vagy a lépcsőház ablakából próbálta érvényesíteni egykori erejét azzal, hogy a hangoskodó, az őt zavaró gyerekek felé rázogatta botját, s kiabálta: „Lemegyek a nádi pálcával, eltángállak benneteket!” Persze már mi, a kisebbek is megszoktuk, hogy Tánczos néni kiabálhat ugyan, de lejönni nem tud, tehát a „nádi pálca” nem jelent igazi veszélyt.

A Telep házain sok belövés volt, és minden seb, minden sérülés hordott magában egy történetet, ami elröpült az évekkel, mint özvegy Tánczosné seggestül, mint a gránátok az álmainkból.

Laterna magica

szárnyasgránátalom
lopott cigik füstje
csillagvirágú jancsiszeg
a csizmaformájú ég ezüstje

hetedhét ország katonája
klottgatyásan silbakol
őríz valami fontosat
vak grundok alján valahol

homoktorta a vassisakból
elébe huppan süsse nyár
az alvadt vért a csöppnyi lyukból
kiette rég a rozsdaszáj

A durungokat a fatelep elé rakták, máglyákba a Muki sínei mentén jobbra, balra. Púpos, a bakter járt sánta kutyájával közöttük, főleg esténként. Sok dolga volt. A rönköket háncsolatlanul hozták, s akkortájt a faháncs, a fahéj nagyon kelendő dolog volt. Begyűjtani jobb, mint az aprófa, s persze olcsóbban lehetett hozzájutni. Csak le kellett fejteni, kötegbe rakni és pucolni vele. Ha jó száraz, s nagy öl volt, akár két, néha még három ruppót is megadtak érte. Lehúzni nem volt nehéz, csak megkezdeni, megtalálni, hol repedt a háncs, aztán összegyűjteni, eldugni, hogy Púpos meg ne találja, s estére már csak az izgalom maradt. Szervezés kérdése volt az egész. Hárman-négyen mentünk érte a Meszes-domb felé, el a Púpos faháza előtt. Ha kint ült, morogni, fészkelődni kezdett; kutyája, Pajtás mellőle acsargott. A dombon, hogy jól lássa, a durungok felé húzódtunk, fölmásztunk az elsőkre. Az mindig bevált. Púpos felénk indult szaporán, mert kezdtünk le-lebukni a rönkök mögött. Egyikünk elbújt, a többi törtszárnyú madárként billegett, ugrándozott tovább úgy, hogy

el ne érhesse őket, egyre messzebb a búvóhelytől. Aztán egy pillanat alatt történt minden. Fölkapni a fahéjat, s uzsgyi a Telep felé a Muki talpfáin, vigyázva, ne legyen nagy a vesztség, és el ne essünk. Púpos mindig bedőlt, bár hajlott háta, s kora ellenére próbált utolérni minket. Az egésznek megvolt a bevett koreográfiája: tudta, mi fog történni, s annak ellenére soha nem a kivárást választotta: elindult, hátra-hátra nézve, hogy idejében fordulhasson. Persze a csaliknak sem volt könnyű, mert köztük és a Telep között volt Púpos, s ha nem tudták kijátszani, mehetek az Asztalos Sándor utcán a Kerepesi útig, s onnan a Százados úton a kisházak közé a Telepig. De az a két-három forint még azt is megérte.

Néha nappal megálltunk, beszélgettünk Púpossal. Az esti dolgok soha nem kerültek szóba. A nagyok cigivel kínálták Jani bá'-t. Úgy volt rendjén.

A világosság elvált a sötétségtől.

A háború árulkodó jeleit igyekeztek eltüntetni a telep házairól is, amennyire lehetett. Javíttatták a tetőket, a belövések nyomait. Mi, gyerekek, természetesen mindenkivel szóba álltunk, aki velünk szóba állt. Egy férfi és egy nő együtt dolgoztak, velük sokat beszélgettünk. A férfi talán ács, a nő a segítője. Délben a ház falához ültek, ott ettek. A maradék ebédidőben a férfi fát faragott. Nekem egy kanalat. Én valahogy mindig megtaláltam a jó embereket.

Rekonstruált ebédidő (1950)

Nincs neve.

Kezében bicska.

Ül, háttal a ház falának.

Május, július?

Csenevész bokron, marék fűvön
hasal a fény, a téglapor.
Nincs neve.
Kezében bicska.
Harmincöt éve ül a földön,
háttal a ház falának.
Május, július? Arca sincsen.
Fordul, megáll a bicska.
Lábától hangyaháton
útra kelnek a morzsák.
Figyelem gyanútlanul.
Kenyeret szel:
ebédel Magyarország.

Valamelyik este MSN-en beszélgettünk egy fiatal barátommal, s elhangzott a *vetkőztetés* szó. Nekem egészen más dolgok jutottak eszembe, mint amilyen összefüggésben ő említette, s amikor rákérdeztem, tud-e valamit ennek a kifejezésnek a fél évszázaddal ezelőtti jelentéséről, csak értetlenkedett.

Nem nagy történet, de a háború utánhoz tartozott az is. A padláson vagy bárhol teregetett mosott ruhák „elrablása”, a ma nevetségesen kis értékűnek gondolt tárgyak másoktól elcsalása, erőszakos elvétele a mindennapok része volt. A vetkőztetés is, ami hangzásával ellentétben nem az erotikáról szólt. Jelentése: elhagyott, homályos-sötét területeken megállítani bárkit, és arra kényszeríteni, hogy megváljon ruháitól, lábbelijétől, s ott maradjon meztelenül. Nem volt semmi hátsó szándék. A ruha kellett, mint forgalmi érték, mint cserealap, értékesíthető áru. A szegénység, a nyomor mélységeire enged rálátni, ha ezekkel a fogalmakkal találkozunk, s próbáljuk megérteni, kinek mit jelentett ez azokban az időkben. A vetkőztetőnek és a kisemmizettnek. Néha tényleg csak feketék és fehérek a dolgok. Mindernek napi értéke van.

A homokozónál játszottunk. Anyu kijött, és letépett egy szál zöldet a fűből:

– Ilyet szedjeteK. – Hogy miért, nem kérdeztük; szedtünk, bevittük.

Az ebéd valami leves volt, apróra vágott zöld levélkék úsztak benne.

A piacon, igaz, ritkán, de előfordult, hogy karalábéleveleket kért. Mindig adtak neki.

Volt, ami volt, de soha nem éhezünk.

Erzsikéről, az elsőszülöttről csak annyit tudtunk, hogy volt. Ő a családban az első élő, az első halott. Ő csak Anyuékkal élt, csak bennük múlhatott el.

Annus és Sanyi közös teher.

Fehér ruhában holdkarcsú Anna,
nővérem-anyám megfakult arca.
Az ölmelegkezű, ezerkilencszáznegyvennyolcban.
Három év, s már fekszik ágyamra holtan,
életem első halottja, minden!
És azóta tanulom: nincsen!
Azóta érzem súlyát a voltak.
Ötvenegyben az istenek kiraboltak.

(Népmese)

Micut, a nagy fehér macskát nem tudták meggyógyítani.
Nyaka csupa seb volt. A Bagdiék Tigi kutyája megmarta.
Egész nap a sparhelt alatt feküdt, nem evett, nem ivott. Azt mondták, el kell vinni valahová, ahol segítenek rajta. Egy délután táskába rakták Anyuék, és elmentek.

– Kórházba visszük. Ott orvosok vannak, azok értenek hozzá, és ha jól lesz, majd hazahozzuk.

A kórház kézenfekvőnek tűnt. Annus már hosszú ideje ott volt, és ahol embereket gyógyítanak, ott igazán nem lehet probléma Micun is segíteni. Annus Pista felesége lett, mert már húszéves, és inkább már asszony, mert azért ment a kórházba, hogy gyereke legyen. Persze nem egészen értetem, mert a gyereke már régen otthon volt, és Annus meg még nem. És nem is abban a kórházban, ahol a Marika lett, hanem egy másikban, sokkal messzebb. Azt azért is tudtam, mert egyszer engem is elvittek, és sokat kellett menni villamossal, és aztán nem engedtek be, hogy még gyerek vagyok, és azok nem mehetnek be. Sajnáltam, mert olyan rég láttam Annust, és vele mindig olyan jól lehetett beszélgetni, mert ő jobban ráért, mint anyu, meg mindent tudott. Nagyon mérges voltam, de mégsem engedtek be. Azt mondták, még éppen eleget találkozhatunk, ha hazajön. Aztán többet nem is vittek el a kórházba, mert minek. És ha nem engednek be, akkor tényleg minek? Hát oda vitték Micut, és azt mondták, hogy ott majd rendbe jön. Amikor mentek, mindig mondtam, hogy őt is látogassák meg, és ők meg mondták, hogy persze, mert úgy is ott van. Sokáig jártak oda. Apu, Sanyi és Jóska is, pedig Sanyi és Jóska is csak a testvérei voltak Annusnak, mint én és Laci, és őket mégis beengedték, mert ők már nagyok, mondták. De hát csak a testvérei!

Sokszor hazahozták, amit bevitték: levest, süteményeket, mert Annus nem ette meg, mert kapott eleget. De nem értettem, akkor minek bevinni, ha úgyszólván hazahozták.

Később, volt, hogy mások jártak a kórházban, s mondták: látták Micut, meggyógyult. Annust meg rég eltemették.

Amikor meghalt Anna
ezerkilencszázötvenegyben,
mintha az
eget ürítette volna ki egy tolvaj.
Nem maradt nap, hold, se csillagok.
Alanyi költő lettem.

(Alanyi költő)

1951-ben már volt egy egygombos (bekapcsolás-kikapcsolás-hangerő) kolhozrádiónk a konyhában, csak a Kossuthot lehetett hallgatni rajta. Később cserélték kétgombosra, akkor már a Petőfit is lehetett kapcsolni. Annus halálától számított egy évig nem szólhatott a rádió. Annyi a gyász ideje, mondta Anyu. Addig csak feketeszegélyes zsebkendő, fekete szalag és csend volt.

Azért egy pár hónap után, ha Anyu nem volt otthon, titokban, halkra bekapcsoltuk.

anyánk szomorú párduc, kölykei vesznek
húnyt gyertyákat állít a szerelemnek
nincsen útja, szárnya nincsen
menteném, nincs hová vinnem

(Helyrajz)

Anyu, ki a család teljes súlyát cipelhette, nem volt valami jó viszonyban Istennel, s Annus halála után a helyzet csak rosszabbodott.

Nekem, ha voltak is korábbi emlékeim a Teremtőről (bár vallási ismereteim a Jézuska, Mikulás és a húsvéti nyúl elfogadásánál megrekedtek), Annus elvesztésével a semmibe tűntek. Isten és én sem voltunk nagy véleménnyel egymásról, hisz szegény Anyu naponta kérte rajta számon elvesztett gyermekeit, s beszélt vele igazságról, igazságtalanságról.

Nem volt káromkodós, nem volt csúnya beszédű. De ha kellett, tudott, s néha bizony elkerekítette:

– A dunnyazodós kurva Istenit az anyátoknak!

Ez volt indulatkitörései non plusz ultrája. Évtizedek teltek, de e legindulatosabb, számunkra titokzatos – bár nem túl gyakori – káromkodása megoldhatatlan, megfejthetetlen maradt, hiába ízlelgettük, nem leltük magyarázatát, eredetét.

Laci még a halála előtti évben is föltette a kérdést:

– De hát mi az a *dunnyazodós*?

Tényleg, mi az a *dunnyazodós*? Hát ez az, bár a legmeggrázóbb, mégis Anyu *saját kurva istene* volt, amit akkor se, azóta se tudok a helyére tenni.

Magabiztos istentelenségemhez az ötvenes évek elején nem volt szükségem bátorságra. Inkább a velem szembenállókat óvhatták szüleik, inthették óvatosságra, ami nem akadályozta játszótársaimat abban, hogy *lekomonistázzanak*. Helyén is volt minden. Én mondtam: hülyeség az egész Isten, meg a mennyország, ahová Annus – pedig ő nem volt *komonista* – nem mehetett be, és csak kóvályog valahol az égben, és az Isten, aki mindent lát, meg nem bottal, meg ilyenek, az egész csak marhaság (a Jézuska, az lehet, hogy nem), mert Annus senkinek sem ártott, és most itt maradt a „kis ártatlan” lánya, és ő aztán még alig múlt pólyás..., és mi az, hogy mindenki bűnös, és én csak azt tudom mondani, hogy bűnös az anyátok picsája, meg az is, aki ezt az egészet kitalálta.

Persze napjaink nagy részét egyetértésben, játékkal töltöttük, például a homokozóban.

Két tenyerünkbe száraz homokot merítettünk, földobtuk: – Ennyi tetű volt a fejemben – fonákra fordítottuk kezünket, úgy próbáltuk fölfogni a hulló homokot –, ennyit anyánk kiszedett –, újra földobás, tenyérre fordítás –, ennyi maradt benne. – Bár az utolsó fordításkor igyekeztünk kicsit rásegíteni, hogy az összes homok lehulljon.

Vallási értekezéseink sem mindig torkolltak veszekedésbe. Az ég a holddal, csillagokkal sokkal többet hordott holmi csip-csup ideológiai vitáknál. Az ég, főleg nyáron, egész este, sőt talán éjszaka is nyitva tartó ékszerüzlet, mesék, remények tárháza.

Hátunkat a ház falának támasztva, ülve-guggolva órákig néztük a csodát, a mindönk számára elérhető. Az elérhetetlent. Nem lehetett senki gazdagabb nálunk.

Hálóm a Napra kivettem.
Hazavettem a Napot.
Hálóm a Holdra kivettem.
Hazavettem a Holdat.
Hálómat csillagokra vettem.
Szobámban vannak a csillagok.

(Orvhalászat)

Gyönyörű gyerekkorunk volt.

Anyu könnyen mérges lesz, de hamar elfelejti. Néha meg is ver minket. Azt, aki otthon van. Ha összemarakodunk, akkor ideges lesz és kapunk. Sanyit is pofon vágta, pedig majdnem tizenhét éves volt, mert visszafelelt neki. Sanyi úgy bevágta maga után az ajtót, hogy döngött a lépcsőház. Aztán másnap, amikor nem látta-hallotta senki, bocsánatot kért Anyutól. Mindenki hajtogatja a magáét, hogy ő nem csinált semmit, de az nem használ. Azt mondja, egyformák vagyunk, és mindenki kap. Anyutól inkább félünk, mint Aputól. Apu nem verős. Néha úgy érzem, mikor Anyu megver, hogy nem szeret minket, de akkor egyikünket se szeretné, és tudom, hogy az nem igaz. Csak ideges. Anyu nagyon ideges.

Vasárnap ritkán szoktak csengetni, akkor mindenki otthon van, nem megy sehová. Most csengetnek. Fölkapjuk a fejünket. Ki lehet ilyenkor? Az ajtó nincs kulcsra zárva, aki jön, bejön. Csengetni csak az szokott, aki nem jön be csak úgy. Anyu szól:

– Sanyi! – Megzavarodik, rájön, hogy Sanyi nincs itthon, katoná. – Annus! – Annus meghalt. Mikor mondja, már tudja. Ettől ideges lesz, és ránk ripakodik: – Nyissátok már azt az ajtót!

Kimegyek. A konyhából kilátni az előszobán át a lépcsőházba.

– Ki az?

Az ajtóban egy néni áll és egy kislány. Nem ismerem őket. A kislány akkora, mint én. Anyjához bújik. Biztosan az anyja.

– Anyukád itthon van?

– Ki az? – kérdezi Anyu, de az idegen hangra már az előszobába jön.

– Jó napot – mondja az asszony, és látom, ahogy erősebben megfogja a kislányt. Aztán még mond valamit szagatottan, mégis hadarva. A kislány egészen mögé bújik. Nem sokat értek belőle, csak annyit, hogy kérnek. Tényleg nem tudom, miket mondtak. A kislányt néztem. Arca piros. Kapaszkodik az anyjába, csak az egyik szeme látszik.

– Jöjjenek be – mondja Anyu, s ahogy jönnek, megsimítja a kislány haját: – Szegény kicsikém.

Öten ebédeltünk. A nagyszobában. Anyu egyszer se szólt semmiért. Először mindenből nekik szedett.

Amikor indultak, Anyu valami csomagot adott a néninek.

– Marad, amennyi kell – s még egyszer végigsimította a kislány haját. Sötét haja és riadt, sötét szemei voltak.

kísért az örök fénytelenység a lány szemében
s a szívembe égő szégyen
hogyan túl lehetett
hogyan azt is túl kellett élnem

(Mint én)

Sanyi a harmadik.

Amikor Annust eltemettük, Sanyi este nagyon későn jött haza. Visszament nővéréhez a temetőbe. Tizenhét évesen nehéz próbát kapott.

Vasöntő lett. A család első, igazi ipari munkássá vált gyermeke, az Ötliben volt tanonc. Szép, fekete egyenruhát hordott.

1952-ben elbocsátották. Megverte a normást. Akkor már két éve járt a Farkas-hegyi repülőtérre vitorlázni. Pilóta akart lenni. Önkéntesként Szolnokra, a Kilián Repülő Hajózó Tiszti Iskolába került. Horváth bácsi, a telepi asztalos készítette a katonaládát, nagy belső, kivehető fiókkal, benne cipőkefe, kistükör, minden, ami kellett.

A fakult fotóról egy jóvágású fiú megfejthetetlen magasságba, távolságba néz. Fején sildes tányérsapka a repülősök szárnyas jelvényébe fogott csillaggal, sarló-kalapácsos, kalászkoszorús címerrel, kabáthajtókáin a parolin: repülő. Nem öregszik. Beilleszkedett a halhatatlanságba.

Az iskola második évében rostáltak. Az érettségi vizsga követelmény lett, de sokan, mint Sanyi is, csak hat elemi és tanonc iskolát végeztek. Őket „létszám fölötti” megjelöléssel sorkatonai állományba helyezték. Anyu alig titkolta örömét: – Nem fog lezuhanni.

De az álmokat, az álom lehetőségét ellopni valakitől: tragédia. Az alig húszéves fiú kirabolva, meggyalázva került a tűzéséghez. Fellebbezését elutasították. Szárnyain a viasz olvadni kezdett.

Titkokat őriz szemében,
családunk Ikarosza kalandozik az égen.
Ifjabb Birtalan Sándor arcán ki látja,
húszévesen hullik vissza a sárba,
földbe csobog, elfogy a vére.
Ötvennégy: géppisztoly éve.
Vaskoporsóján üvegablak.
Fölötte nagy, hideg felhők szaladnak.

(Népmese)

1954 húsvét előtti napjait éltük. Az udvarra dzsip kanyarodott.

Az autó sem mindennapos, de a dzsip katonákkal: igazi szenzáció. Vonzza a ráérős kíváncsi gyerekeket. – Kit tet-szenek keresni? – Ezt a kérdést minden bizonytalanul tekintgető idegennel feltesszük. Azért, hogy segítsünk, meg a kíváncsiság, és hadd lássák, mennyire ismerünk mindent.

– Birtalanékat. Birtalan Sándorékat. Tudjátok, hol laknak? – kérdezi egy őszes katona.

– Mi vagyunk azok – válaszolom, mert ha beszélni kell, mindig az elsők között vagyok. – Apuék nincsenek itthon, de nemsokára jönnek haza. Sanyitól tetszettek jönni? – S záporoznak a kérdések, míg a katona közbe nem szól:

– Hol laktok? Be tudunk menni?

– Igen, persze, tessék utánunk jönni! – S Lacival együtt megindulunk a lépcsőház felé. Anyu hangja, mint a villám csap közénk:

– Laci! Feri! – A ház sarkánál fordulnak éppen. Anyu azon a pár méteren megelőzi Aput, s már mellettünk áll.

– Mi baj van? – Kérdése gyanakvó, feszült.

– Birtalanné? – A katona hangjából érződik, nem kell a bizonyíték: megtalálta, akit keresett.

– Sanyi?! Baj van Sanyival? – Ez a hangsúly ismerős. Erős, a szavak végén majdnem sikoltó. Ilyet egyszer már hallottunk Anyutól. Még a bizonyosság nélküli, de a balsejtelemtől súlyos anyahang.

– Ne tessék megijedni, egy kis baleset történt... – Meggyőződés nélküli kísérlés, kötelességszerű próbálkozás a nyugtatásra. Érezni, mondója sem ad hitelt a szavaknak.

– Szólok a Minisztériumba. Kérek kocsit. – Apu hangja sehonnan jövő, vak ürességbe hulló.

Ma mindent elfelejtenék

Ma minden emléket megrekesztek:

elszunnyadt földízű-testek
fölött a rozsdás vaskeresztet.
Hajak kontyba font lagúnáit,
a lüktető nyáresti pázsit

nyugtató meleg zümmögését,
a szédítőt. Házak repedését,
amit minden nap változatlan
ott találok a hús falakban.

Ma mindent elfelejték:

A sarokban izzó vaskályha fényét.
Egy kis sámlin ültem egyedül,
lestem a kályhában, hogy fűtül
az éjszakai szél.

Anyámék Egerbe mentek.
Meghalt a bátyám.
Magas, húszéves katona.

Koporsóján kis üveglablak volt.
Híre sem a papnak.

Odahaza valami rokon
tojáscukrot adott.
Fájdalom ült az arcokon.
Féltem tőlük, de szerettem
a tojáscukrot is.

Tizenegy évvel volt idősebb nálam, s az a tizenegy év különbség soha át nemidalható távolság maradt közöttünk. Sanyi, kire csak fölnézni lehet, aki úgy szakadt ki az életből, hogy szinte itt se volt. Kiderülni soha nem fog, az ő ujjá indította-e a szívét érő golyót. Apu visszautasította, hogy dízsorotúzzal búcsúztassák: – Ha öngyilkos lett, nem jár neki. – S ebben benne volt minden keserűség, minden kétely. Hat katona kísérte üvegkocsiját. A külső koporsóba Anyu egy ragasztott tükröt tett, benne egy lány fényképével. Szerelem, csalódások – minden ott van a lehetőségek között, bár az is, hogy mégsem az ő keze húzta meg a ravaszt. Úgy volt, nem úgy volt, kapható-e válasz ezekre a kérdésekre – régóta nem keresem. Besorolt a *Népmese* című versbe, de az őt ölő golyó mindnyájunkon halálos sebet ütött.

Megyeri

Tudtam, hogy kérdezni fog. Már négyszer fölszólított, és mindig hiába. Pedig Megyeri tanár úr jó ember volt. Tanított mindnyájunkat.

– Birtalan... igen. Kis Birtalan, hallhatjuk a verset?

Felállni is nehéz volt a padból, de verset mondani képtelenség.

– Nos, hallhatjuk?

Az osztály röhögött.

– Az ötödik.

Magamban mormogtam:

– *Hát hogymint vagytok otthon...* – Tudtam a verset. Álltam vértelen arccal, összeszorított szájjal: – *...gondoltok-e úgy néha-néha rám...*

Megyeri tanár úr mellém állt.

– Sápadt vagy, kis Birtalan. Nem megy a tanulás? Pedig ezt be lehet magolni.

– *...Hát a mi Sándorunk most...* – Szememből megindultak a könnyek. Nem érdekelt az egyes, nem érdekelt semmi.

– Mi a baj, Birtalan? Fáj a szégyen? – Nem akart bántani, tudom, hogy nem akart bántani, de a hangom elcsuklott.

– A mi Sándorunk... meghalt... meghalt a bátyám... én tudom a verset...

Csend volt. Mint mikor csínyen érik, olyan csendben volt az osztály. Megyeri tanár úr a kenyérgyár kéményét mérte. Megfeledkezett rólunk. Nagy szünet után talált az osztályba vissza.

– Ugye Annus is meghalt?... Kár értetek.

Nem kaptam meg az ötödik egyest. Nem örültem, nem bánkódtam. Nem érdekelt. Mentem a Muki talpfái közt, fehér-sárga kamillaszőnyegen.

Mint kiveret kutya, egyedül vagyok.
Ne bántsatok hát, ordasok.

Tenyérnyi tócsába köptem.
Hullámok csaptak át fölöttem.

(Töredék, 1954)

És újabb nyár, újabb tél jött, és szoktattam magam a rendhez, ahogy illett. 1954-től úgy éltem, hogy húszévesen meghalok. Ott volt a két példa, akár a sorstragédiákban. És mennem kellett a kapott terhekkel, hogy felnőtt, hogy húszéves legyek.

Amikor katonásdit játszottunk, ha tehettem, elcsórtam apu feke-
te, zsinóros-sildes sapkáját. Részint azért, mert olyan huszáros
volt, másrészt, mert nagyobbnak, bátrabbnak éreztem magam
alatta. Az igazán nagy baj akkor történt, mikor a duplacsővű
vadászpuskáját is kivittem a lépcsőházba, és az ablakból céloz-
gattam, hogy azzal virítsak a többiek előtt. Apu nem volt nagy
verekedős, igazából azon az egy eseten kívül nem is emlék-
szem, hogy kikaptam volna tőle, de akkor azért csak lekevert
egy-két *poffot*, emlékeztetőül. Apu, aki részt vett az MHK
(Munkára Harcra Kész) mozgalomban, az MDP-ben, meg min-
denben, amiben mondták, hogy kell, s csak 56 után nem lépett
vissza sehová, a minisztériumi vadásztársaság tagjaként tartha-
tott otthon egy-két évig puskát, s időnként eljárt vadászni a
harcostársakkal. Néha nyulat, foglyot, fácánt, vargánya gombát
hozott, nagy örömeinkre, mert a vadhús, a gomba – minden,
csak falni lehessen – mindig nagy örömmel töltött el minket,
illetve a hasunkat. Egyszer egy élő vadnyúlfiókéval jött haza.
Hetekig ott szaladgált a lakásban, és egész jól érezte magát, mi
meg söprögettük utána a bogyókat a padlóról (akkoriban még
rongyszőnyegeink sem voltak), aztán valami rámoláskor nem
vették észre, hogy a szekrény mögé került, úgy fejezte be földi
pályafutását.

Büszke voltam Apura: sapka, vadászpuska, de azért is, mert
altiszt volt, és azért az már – gondoltam – valami.

Az idejét sem tudom, mikor világosodott meg bennem az altiztség lényege. Talán amikor az öreg portássá avanzsált, derülhetett ki számomra, hogy addig *hivatalszolga* volt.

Az udvaron beszélgettünk. Olvasmányaimban akkor értem el Kittenberger Kálmánt, Kiplinget, Tarzant, Hagenbecket, Széchenyi (később újra gróf) Zsigmondot, Molnár Gábort, kik könyveikkel a csodák világába röptettek. Az oroszlanok, antilopok, óriáskigyók, kolibrik, orchideák bearanyozták az ötvenes éveket, elfedték, betakargatták, amennyire lehetett, a tragédiákat.

Komoly felnőttként pár pillanatig közöttünk állt Peti apja is – kit báró úrnak gúnyoltak, talán a beszéde, pökhendi viselkedése miatt –, s mikor tudásomat villogtatván megemlítettem *Nevijorkot*, nagy mosolygósan kioktatott a *hogyan írjuk, hogyan ejtjük-ről*.

Hogy ne legyen annyira rosszízű az emlék, mondhatnám: *kijavított, felvilágosított*. Azonban a lényegen, a leégésen ez mit sem változtatna.

Annus elmenése... egy géppisztoly Sanyi kezében... altizst... *Nevijork...* – micsoda erőszaktétel egy kis emberen...!

Szincápa

Beteg vagyok. Napok óta beteg. Nyáron nem jó betegnek lenni. Nyitva az ablak, hallom a gyerekeket. Nem látom, csak hallom őket. Felkelni nem szabad. Megismerem a hangjukat. Szincápát játszanak.

– Átmehet a... átmehet a... átmehet a kék!

És szaladnak. Hallom talpaik csattanását, és visongának..., és nem gondolnak rám. Nem, nyáron nem jó betegnek lenni. Nyáron rohanni kell a fénybe, rohanni a zivatarba. Belegázolni a zivatar utáni tengerekbe a papírcsónakok után. Ki kell menni a Millire, a durungokhoz, a bunkerekbe. Nyáron akárhová, de menni kell.

Szincápát játszanak.

Tegnapelőtt kérdezték Anyut, hol vagyok, de tegnap már nem. Ma azt sem tudják, hogy élek-e. Az ablakhoz nem mehetek, nem is akarok. Minek? Csak bámulnám őket, mint Háni néni üvegszekrényeiben a süteményeket, cukrokat. Szép lenne, jó lenne, ha az enyém lehetne. Bizony, meg kell tanulni dolgokat, és bele kell törődni azért, hogy ne legyünk gyakran szomorúak. Jó lenne játszani, vagy beszélgetni valakivel, de senki sincs itthon, és mégis csak beteg lehetek, ha igazából szaladgálni sincs kedvem.

Persze, azért a betegségben is van jó dolog. Ilyenkor a nagyszobában lehetek, Anyuék ágyában, és itt egészen más, mint a miénkben. A mi szobánkban csak ágyak vannak, ruhásszekrény. Itt asztal is van meg vitrin, meg egy csomó minden. Ez felnőtt szoba. És nappal itt lehet, aki beteg, csak este kell visszamennie, de akkor már ott is jó, mert akkor csak a többiekre szólnak, hogy nyughassanak, csend legyen, ne zavarják a beteget. A beteg szent.

– Átmehet a... átmehet a... – Csattognak a talpak...

Gyermekszabadság

Milyen jó volt mezítláb szaladni.
Játszani apró, megértő emberekkel.
Házak falára pojacát kaparni,
s mellé írni vad betűkkel:

hűjéa Janí!

(1957)

Fogynak az arcok, a sor mögöttem.
Jön egy villamos hetvenötben
– decembert reszket a sínek hossza –,
s a harmincnyolc éves Józsefet felosztja.
Fekszik – vére borítja – árván,
groteszk is legyen, a József körüti járdán.
Karácsonyfás autók robognak.
A szél barna szemfödőt lobogtat.

(Népmese)

Jóska családunk hercege volt.

Őt soha nem lehetett slamposan, koszos ruhában-cipőben látni. Rendszeresen járt törzsfodrászához a Nemzetivel szembe, ahová később engem is magával vitt. Ő is hat osztályt végzett az elemi iskolában, bukdácsoló, rossz tanulóként. Akkoriban még nem vették nagyon szigorúan az inasiskolákban a nyolc osztály befejezését, hát még, ha némi összeköttetése is volt az embernek. Apu a *Kip. Min.** portásaként kilincselte segítségért. Jóska sportárukészítő és szíjgyártó lett. Kisgyerekkorától nagyon ügyes kezű, jó rajzoló volt. Fajátékokat csinált furnérból.

* Könnyűipari Minisztérium.

Kifestette, eladta. Sok gyerek örült az általa készített figuráknak. Hamarosan a bőrösök egyik kiválósága lett. Focilabdák (jól emlékszem a fűzős, csöcsös, bevarrt belsős labdákra), sallangos lószerszámok, vadász kellékek értő készítője. Munkáit vadászati világkiállításokon is bemutatták, s egyik csikóbőrös kulacsát a walesi herceg vitte haza. Megkapta a Népi iparművész címet. Konok, de jószívű ember volt.

1975 decemberében, mikor befordultunk a Szentendrei útról a házunk felé, láttuk, hogy Apu áll ott. Váratlan megjelenése Óbudán nem sok jót sejtetett. Bogárnak mondtam: baj van. Amikor egymáshoz értünk, megvolt a bizonyosság. Nem sírva, de nagyon nyöszörgősen mondta:

– Nincs többé Jóska.

Első mondatom az volt:

– Jó, hogy Anyu nem érte meg.

Sírató

Becsaptak hát az istenek.
Szél rázza véres ingedet.
Arcod messzi, idegen,
ámul fényes síneken.

Döbbenetünk percnyi csak.
Szárnyukra vesznek madarak.
A föld méhébe visszalop,
letakarja csillagod.

Érted indul a holdkaréj,
ringatni sötét tengerek.
Szemed, mi volt, az éj.

Dűnnyögők: pihenj, csendesedj.
Sírodra ködöt permetez
krizantém-ujjú tél.

Apu csináltatott neki sírkövet az alábbi felirattal:

Búcsúzunk tőled
Apu és testvéreid

Amikor Jóska kisebbik lányával sok évvel később beszéltem, elmesélte, milyen megrázó volt nekik, hogy apánk ezt tette velük, hogy nem írta oda legalább a gyerekeit. Nagyon megsajnáltam, de elmeséltem neki a következőket:

A temetést a Jóskától külön élő feleség intézte, elutasítva Apunak a részvételre irányuló kérését. Jóska soha nem volt vallásos, az egyházi temetés gondolata föl se merült. Mindenki állt a ravatalozóban, és várta a búcsúztatást. Se zene, se szó el nem hangzott. Az értetlenül tébláboló temetői alkalmazottnak én szóltam végül:

- Zárják le a koporsót, menjünk.

A sírnál rátették a két deszkára, és megint vártunk; kiderült: ott sem fog beszélni senki.

A *Siratót* akkor már megírtam, de nem tudtam volna elmondani. A zárszó mégis rám maradt:

- Kaparják be, végeztünk.

Jóskáénál gyalázatosabb temetést soha nem láttam.

Emlékszem, Lacival ennek ellenére próbáltuk Aput meggyőzni, hogy a békesség kedvéért... Hajthatatlan volt.

- Az én gyerekeim nem kutya, hogy csak úgy rádobják a földet.

Hát így ment el a hercegünk.

S kinek sorsa rejtve, a képen
László áll, nyári szőkeségben,
és hajnalonként átoson
az álmoktól izzadt városon,

és tudja ő is, nincs kiút,
csillagok lesik az orgonás fiút,
ki jár alattuk vértje nincsen,
nyakára hold sarlója billen.

(Népmese)

Egyszer arra ébredtünk, hogy Laci sír. Meztelen lábán nem találta a megálmodott korcsolyát.

– Úristen! – kiáltott Anyu, mikor a két mentős becsöngetett, egyikük kezében egy véres tornacipő, a másik ölében Laci, kinek szőke haja alól könnyes, koszcásos arca világolt. Bal kezével a mentős nyakát karolta, a jobbal melléhez szorítva néhány orgonaágat tartott.

Május első vasárnapja volt.

Letették az ágyra, elmondták a teendőket, és elmentek. Laci már nyugodt volt. Az otthon biztonsága megnyugtatta.

– Anyák napjára hoztam – nyújtotta a virágot, mikor Anyu visszajött.

Az orgonát mindig loptuk. Az orgona csak akkor szép, ha lopják. Amit a piacon adnak, az már olyan rendezett, meg nem is friss. Az orgonát lopni kell. Ölre valót. Kell a szerzésével járó izgalom, a kaland. Az orgonának az ad külön rangot a virágok között. Aki orgonát hoz, kockázatot vállalt, veszélyt egy perc örömért, míg átadja valakinek, amikor az a valaki arra a percre elfelejt mindent.

Az orgonán látszott, hogy Laci órákkal azelőtt törte. Magával vitte a kórházba is. Megfizetett érte.

– A cipőm... a cipőm elszakadt a kerítésen... – szája lefelé görbült –, én csak orgonát akartam Anyunak... Megcsúsztam a kerítésen... – de nem tudta folytatni, keservesen sírni kezdett. Igaziból.

Anyu kezében tartva vizsgálgatta a cipőt.

– Meg lehet varrni... ne sírj, meg lehet varrni...

Pityu, míg szárnyra nem kapott egy szép délutánon, s ki nem repült az ablak előtti nyárfára, pár évig a család kedvence volt. Nem volt kimondottan bőbeszédű, de mint a hullámos papagájok közül sokan, egy idő után ő is ismétелgetni kezdte a gyakran hallottakat. Az évek sok mindenre ködöt fújtak. Egy ideig azt hittem, Pityu értelmezhetetlennek tűnő gajdolása valami nyelvi hiba lehetett. Most, hogy a történet újra előkerült, gondolkodtam csak rajta, mit jelenthetett, amit mondott:

– *Menj te Laci iskolába, menj, fiam, menj!*

Persze Pityutól nem várhatta az ember, hogy otthon legyen a nyelvtanban. Anyánk szófordulatát keverte bele a reggeli nőgátásba: *menj el, te*, ami Erdélyben a csodálkozás kifejezése. Ennyit tudott Pityu, de azért nagyon megsirattuk, mikor a nyárfáról továbbrepült.

– Hogy nem ég le a bőr a képedről! – Anyu ezt két hatalmas pofon kíséretében ordította. Évzáróról jöttünk Lacival.

Novák néni a sarkon kérdezett:

– No, milyenek lettetek? – Kezünkben hoztuk a bizonyítványt.

– Én nem buktam meg semmiből. Mindenből átmentem. – siettem a válasszal.

– Te buktál, Lacika?

Már éreztem, hogy valami baj van, valamit nem egészen jól mondhattam, de már nem lehetett visszakozni. Laci hallgatott.

– Csak kettőből buktam, még pótvizsgázhat...

– Igen, majd kijavítja – simogatta meg Lacit Novák néni, de úgy, mintha ott se lenne. Novák néni nagyon kedves volt hozzánk. Talán kedvesebb, mint kellett volna. Novák néni sajnált minket. Novák bácsi egyetemi tanár volt.

Anyu mindent hallott. Nem vettük észre, míg beszéltünk. Novák néni arca alig rezzent, ahogy mondta:

– Megnőnek, Annus, megnőnek a gondok is.

A pofonokat otthon kaptam. Anyu nem törődött a bizonyítványokkal.

Lacinak nem sikerültek a pótvizsgák. Harmincöt évesen végezte el a nyolcadikat. De nem ő volt az, aki akkor, ott megbukott.

„nyakára hold sarlója billen”

A látszatát is kerülve annak, hogy váteszség, hogy fátum, muszáj megemlítenem: 2002-ben, tizennyolc évvel a *Népmese* születése után Laci nyakán egy daganatot találtak. Kétszer is megoperálták. És ahányszor eszembe jut, mindig vacakul érzem magam.

Szerdán mentünk be Klárral a Kútvölgyibe; másnap utaznunk kellett. Már nem tudtunk beszélni vele. Hiába simogattuk, hiába szölongattuk. Fojtogatott, de nem tudtam sírni. Klári igen, a folyosón kitört belőle. Szerették egymást Lacival. Sokat volt vele az utolsó heteiben, beadni infúziókat, lelket önteni belé. Egyik alkalommal, mikor odamentük hozzájuk, Laci csókolo-mot köszönt nekem. Összeszorult a torkom, reméltem, más nem hallotta.

Lisszabonban ért a hír: meghalt.

A búcsúztatást családja egy református lelkészre bízta. Amikor a ravatalozóban mondott érzeltgős beszédében másodszor *„Sándor bátyánk”*-ozta le Lacit, én szóltam közbe:

– Tiszteletes úr: *László...*!

Az Angeli úton

(Lacinál)

A kis temetőben
élők elvétele akadnak.
Igaz, a szürke délután már
ébresztőt zúg a csillagoknak.

Elmúlt Mindenszentek,
Halottak Napja. Kik blicceltek,
most kiszégyenkeznek.
Feketék, fájók, krizantémosak.

A tujákat kicsi szél fújja.
Nagytetény. Angyalok útja.
Sötét kutya a kerítés mögött.
Kapusfülkében homályos alak.

Gyufát gyújtok, pislog a mécses.
Apró sírokon lámpák égnek.
Fölötted öt éve ferdén áll a lap.
Igazgatom a virágokat.

Hülye magány, az égre nézek.
Temető nélkül is hiányban élek.
Kik elmentek, bennem maradtak.
Türelmesek. Tudják, visszakapnak.

Ennyit írártam a selyemszalagra: *Búcsúzunk, orgonás fiú.*
Egyedül maradtam.

Kezemben tartom, itt a jel,
ahogy mesékben lenni kell.
Rozzant talicska, benne csend,
hordom benne a végtelent.
A legkisebb fiúk dolga menni.
Ne gondolj titokra, mese ez. Ennyi.
Nincs sárkány, lidérces este,
nincs hozzánk szegődő szerencse.

(Népmese)

Hogy szülőknek mit jelent a gyerekek közötti születési sorrend,
igazából ma sem tudom, mert Balázs és Zselyke huszonnég év
távolságra és két anyányira vannak egymástól. Én öt gyerek

között kaptam a legkisebb szerepét, s élveztem is Annus haláláig – amennyire az lehetséges volt – a talán kicsit több odafigyelést, több kedvességet, kényeztetést.

Apu sokat olvasott nekem, nekünk. Emlékszem ízes, megformált szavaira, hangsúlyaira, ahogy a vaskályha mellett tátott szájjal hallgatom Ábel történetét, ahogy kimondja Surgyélán nevét, a mese végén az *égszakadás, földindulás, a fejemen egy koppánás, szaladj te is, pajtás*-t. A mesék felbukkanásakor szembesültem azzal, hogy a legkisebb fiúkra valamiért mindig nagyobb felelősség, nagyobb kalandok várnak, hogy nekik kell kivívniuk az igazságot, hogy végül is a lánnyal együtt ők nyerik el a királyságot.

Amikor 1983-ban, apám halála után kezembe került a Görgey bácsi készítette „öt testvér” kép, szembesültem igazán azzal, hogy én, egy széken állva, tényleg a legkisebb vagyok. 1984-ben megírtam a *Népmesét*. A fényképet egy grafittal satírozott rajzlap kivágott, gyertyával égetett közepére tettem, s ceruzával köré írtam a verset.

Huszonhat éve vándorol velem lakásról lakásra, falról falra. Most is az ágyam fölött van, és hiába maradtam egyedül, testvértelenül, örökre én vagyok a legkisebb fiú.

1996 tél végén jelentkezett egy női hang telefonon, hogy az én apám volt-e, aki ekkor és ekkor, itt és itt... Akkor ő az ő lánya. A féltestvérem, Eszter.

Itt le is zárhatnám e ténymegállapítást, de ez önmagában kevés lenne. Az Anyu halála után szerzett új asszony (aki különben unokatestvérem volt: Anyu öccsének a lánya) a közös gyermek születése után elpártolt apánktól, más élettársat választott, s az akkor már a hatvanas évein túl járó ember apaságát is

megkérdőjelezte, vagyis inkább kizárta, mondván: a gyerek az új társtól, egy régebbi együttlétkor fogant.

A dolog persze nem ilyen egyszerű. A kislány még nagyanyánk keresztnévét, de anyja volt férjének vezetéknevét kapta, az akkor még jogilag főnnálló házassági kötelék miatt. Édesanyja mindvégig tiltotta Aputól a gyermeket. Mi, felnőtt fiai, az anyja tagadásával lezártunk tekintettük az ügyet.

Apánk haláláig kitartott amellett, hogy a lány – ki ekkor tizenegy éves volt – az övé, de ellenállásunkat látva egyre kevesebbszer hozta szóba; akkor még három fia amúgy is zilált élete elegendő téma volt a ritka találkozásokkor, de a három-négy éves kislányról (ma már nem tudni, mily fondorlatos úton) szerzett fényképet mindig magánál hordta. Aztán, ahogy a rendje, az idő elvégezte a maga dolgát, s a pár hónapig húgunknak hitt leányt (kit még kézben tartottam hajdanán, s pelenkáztam) betakarta a feledés; mint érdektelen, kiesett az életünkből.

Másnap találkoztunk. Tényleg a húgom jött velem szembe: szükségtelen lett volna bármilyen genetikai azonosítás.

KERT HALOTTAL

Kert halottal

Kert. Halottal sírhalom.
November éj. Nincs irgalom.
Én vacogok csak, teste hűl,
húsa húsomon feketül.

Tizenhét szájú borzalom
szomját kell vérrel oltanom.
Lyukas kabátja rám feszül,
tizenhét kútból felmerül.

Ma senkinek sincs irgalom.
Szűköl a kert, a sírhalom.
Didergek temetetlenül

Gyantát virágzó pamlagon,
mellemben szívét altatom.
Ránk néz a Hold és menekül.

A GYEREKEKKEL KISEBB-NAGYOBB CSAPATOKBAN állandóan az utcán vagy a homokozónál lógtunk, mulatva az időt valami számunkra fontos, vagy legalábbis kellemes dologgal. Hol dögölt madarat, patkányt, hol dögölt aknát, gránátot találtunk, ami keretnek elég volt a történetekhez. Ritkán betegedtünk meg. A kosz – amely minden híreszteléssel ellentétben nem betegít, hanem immúnissá tesz – nem ártott nekünk. A lövedékek inkább, mint már annyiszor megírták, miket produkált egy-egy játék, buherálás közbeni robbanás.

Beszélgetéseink is a kornak megfelelőek voltak: mesék, háborúk, miegymás. A családokról nem sok szó esett, legfeljebb ha valami különleges dolog történt, nagy ivás, nagy verés, nagy letartóztatás. Főleg, mikor egyszerre hármat vittek el az ismerős családokból. Jó egy évig is távol lehettek, s mikor hazajöttek, elveszítették az állásukat. Ketten sofőrködtek addig, a harmadikról nem tudom, mivel foglalkozott, aztán segédmunkások, rakodók lettek. Állítólag a régi rendszer kiszolgálói voltak – mások meg egy másikéi –, bűnügyi nyomozók. A lényeg az, hogy nem értettük az egészet, ugyanúgy, ahogy a családjaink, rokonaink sem.

És mit tudhattunk mi a proletárdiktatúráról?

Alkalmi vers

A halott, a túlélő, a becsapott apák fel nem nőtt, állampolgári jogokkal felruházott gyermekei vagyunk. Mondhatod ezt a korosztályt a kioktatottak, a rendre utasítottak, a szemérmesen októberi eseményekről suttogók, Kogutowitz Manó-féle térképek fölött leselkedők, a mindent készen kapottak seregének. Ez a korosztály kívárta a negyvenedik szabad május elsejét, s ha megérjük, hamarosan visszük az unokákat a terekre, a tisztességen csorba ne essék, mert nekünk nem volt egy vacak háborúnk, hogy esténként mesélhessük a

gyereknek. Hát maradt a percek forradalma, a béke. Aztán az idő mindent helyre tesz, s valahogy beolvadunk az ezredvégebe.

(1985)

1949–50-ben a Százados úti Művésztelep Stróbl Alajos utcai frontján hatalmas fatetőt építettek. Mindenki csodájára járt, de hamarosan jöttek a hírek is. Valahol volt összefonódás a két világ között. A művészcsemetékkal együtt jártunk a Százados úti iskolába, s vásárolni ők is a kispiacra mentek, pár lépésnyire a Teleptől. Sőt, a jólivó szobrászokkal, festőkkel Apu sokszor együtt múlatta az időt, mert a *„Kocsma után első a család”* a művészvilágban is alapvető erkölcsi norma. S ha nem voltak is cimborák, a nála pár évvel fiatalabb Mikussal is gyakran kortyolgattak együtt valamelyik borozóban, talán még Italtoltban is.

De ismeretség hiányában sem kellett volna sokáig várni a fatető rejtélyének megoldására, mert az alatta épülő gipszszobor nőtt, hatalmasodott. Bizony, hogy hamar ráismertünk. Maga Sztálin József volt, ki figyelő szemét a *„kisházakra”*, a Juranics-telepre vetette. Hát belőle lett a bronz, kinek fennállását csak a bukása múlta felül. Nem adatott neki túl sok év a Téren, hogy elvonuljunk előtte májuselsejéken, néphadseregünk április 4-én.

56 októberének végén lefejelte a kockaköveket, sok ember nagy örömeire, aztán ütötték-verték, húzták, s főként a tribün fölött maradt csizmacsonkjába igen-igen beleszartak, mint annak idején Ferenc Jóska képére a legyek a Svejkszemélyében. (1957 májusában még diszkréten körbelobogózták, de elvonulva mindenki a *„Hatalmas”* helyét nézte. Később Lenint, talán óvatosságból, majdnem talajszinten hagyták.) Én az EMKE mögött, a Rákóczi út és Akácfa utca sarkán csodáltam meg egy nagyobb, fejes darabját, ott ütötték-verték egy kis szuvenírért,

mikor Apuval a városba mentünk. A Népköztársaság téren láttunk halottakat, lábbal akasztottat, virággal borítottat is. Hasonló korúak voltak, miként családjaik gyásza is hasonló lehetett. A Rákóczi úton az élelmesek már árulták a Kossuth-címereket.

56-ról beszélni – ma már megint – hálátlan dolog. Kik megélték-megélhették, azoknak a saját, közvetlen élményeik a meghatározóak. Tizenegy éves voltam, kamaszkorom kezdetén, de gyerekkorom korai végén. Nem sokat érzékeltünk a politikából, s nem is nagyon érdekelt minket. Éltünk a világunknak megfelelően, ahogy lehetett. Játsoztuk játékainkat: rabló-csendőrt, lovas háborút, színcápát. Boldogok voltunk.

Aznap délután már jöttek hírek, amit nekünk is meg kellett hallanunk, mert annyira fölbolydultak az emberek, hogy nem lehetett nem észrevenni. Valami tüntetések, aztán a Rádió..., s persze a távolról is jól hallható lövések zaja...

Anyu estére teljesen kétségbeesett, mert Jóska még nem volt otthon. – Mert ő is olyan forrófejű, biztosan ő is odament, hát nem volt elég két gyereket elveszíteni, miért csinálja ezt velem?! – S aztán Sanyi is megkapta, két évvel a halála után: – Ha nem akkor, most biztosan ő is...!

Az események kronológiáját nem akarom, s nem is tudnám követni. Eufórikus napokat éltünk. Szabadságharcot.

A báró úr viharkabátban, megrakott hátizsákokkal közlekedett. Volt, aki látta: a lerombolt Divatcsarnokból töltötte fel készleteit. Akkor már nem ment a becsületkasszás dolog. Mások tucatjával vitték haza a csavaros korcsolyákat. Biztosan kemény telekre számítottak.

Egyik délután mentünk Apuval a Hős utcán, és életem legmegrázóbb hangélményét éltem át. Valahonnan a Kerepesi út és Hungária körút sarkáról aknát lőttek a Fiumei úti temető irányába, s a lövedék fölöttünk zúgott, sivített át... Az azért már háború volt.

A felnőttek az ostrom alatti tapasztalataik birtokában szervezték a védelmet. A pincékben fekvőhelyeket alakítottak ki, a kis pinceablakokhoz téglákat raktak, és földkupacokat töltöttek elé a belövések ellen. Közben állandóan hallottuk – hol messzebből, hol közelebbről – a fegyverek hangját, s jöttek a jelentések, merre folynak a harcok, hogy bombázzák Erzsébetet, hogy a Kiliánnál megrekedtek az oroszok.

Anyuék a nagy ebédlőasztal vastag lapját a kisszoba ablakába rakták, nehogy egy eltévedt golyó vagy repeszdarab kárt okozzon bennünk. Egy reggel, mikor felkeltünk, mutatták: az éjjel egy tank fordult meg a szűk Hős utcában, földszinti lakásunk előtt, pont a mi ablakunknál. A járdák bazaltszegélyét mindkét oldalon szétgyúrték a láncaltapok. Állítólag megállt, s ott forgatta egy darabig fenyegetően lövegtornyát, míg Laci és én nyugodtan végigaludtuk az éjszakát.

Felejthetetlen, amikor Nagy Imre miniszterelnök bejelentette az ország függetlenségét, s hogy a kormány a helyén van.

Aztán csak vártuk az ENSZ csapatokat.

A *Kert halottal* című verssel Sz. Tibinek, Sanyi barátjának próbáltam emléket állítani, akit a K épület udvarán temettek el – szülei a balkonjukról odaláttak –, s akit 57 tavaszán exhumáltak, és vittek végső nyughelyére. A verset sok évvel később bővítettem ki:

Szonettballada

– Meglőtték, a Keletinél... Géppisztollyal! A Tibit, tudja, hát a Tibit...

*Kert. Halottal sírhalom.
November éj. Nincs irgalom.*

Húzzuk, vonjuk a kézikocsit, rajta a semmi, a senki-se már.
Véres a lába, véres az inge, ez a világ már semmije, mindje.
Húsz tavasz, húsz tél, csóktalan álmok, így viszem én őt,
így leszek áldott...

*Én vacogok csak, teste hűl,
húsa húson mon feketül.*

– Az oroszok... Egy egész tárral. Azt mondta, magyar.
Húsz... igen, most lett volna. Tizenhét lövést kapott... Ahogy
leszállt. Moszkvából, igen... Azt mondta, magyar. Karabélyt
nyomtak a kezébe: Hát magyar vagy te? Igen... és akkor
jöttek a ruszkiak a davajgitárral...

*Tizenhét szájú borzalom
szomját kell vérrel oltanom.*

– Moszkvában tanult... na persze, az anyja, az apja... Ott
kapta a puskát a Keletiben, ahogy leszállt... Jöttek az oroszok,
kérdetzte őket – oroszul, persze –: mi van itt, kezében a karabélyal,
azok meg mongolok voltak, vagy a fene tudja, csak a puskát látták,
és fröccsent a falra a vér, a húsz tavasz, a húsz tél...

*Lyukas kabátja rám feszül,
tizenhét kútból felmerül.*

Húzzuk, vonjuk a kézikocsit, rajta a semmi, a senki-se már.
Hogy szabaduljunk, hogy lehet innen? A vér a kezünkre,
szívünkre tapad... hova húzzuk, rejtjük a semmit, azt, ami
nincs, ami belőle maradt...

*Ma senkinek sincs irgalom.
Szűköl a kert, a sírhalom.
Didergek temetetlenül*

Igen! Az volt a Forradalom, a rohadt Szabadságharc, a vér-
beboruló, a tankbaégető, a szíveket-rettentően csodálatos,
a hihetetlen.

Tibi! Te ki voltál? Forradalmár? Oroszbérenc? Áruló?

Ott a gyalultatlan láda, a deszkakoporsó! Hiába vitték el,
hiába dőltek rád az évtizedek. A Halott Te vagy! A soha-újra
húsz tavasz, húsz tél. Mi már csak magyarázzuk az akkort,
reménytelenül, s megyünk, ki innen, ki onnan utánad, a
golyószaggatta, holdas-csillagos végtelenbe, mindörökké...

*Gyantát virágzó pamlagon,
mellemben szívét altatom.
Ránk néz a Hold és menekül.*

Krónikus cigarettahiány. Rengetegen csikkszedésre fanyalod-
tak, ami állítólag a háború, az ostrom alatt volt divat utoljára.
Ha egyszer valamihez nehéz hozzájutni, az kihívást jelent.
Tizenegy éves múltam, mikor rászoktam a cigizésre. Loptunk,
szereztünk, csikket szedtünk, ha végleg nem volt más, szívtuk
a fáról a száraz bakaszivart. Aztán megérkeztek a bulgár ciga-
retták: Rhodope, Arda. Ahogy mondogattuk:

– Jó az Arda, dugd a szarba.

Csaknem harmincöt évig cigarettáztam keményen, megszokás nélkül.

A döglött harckocsikat, ágyúkat, egyebeket éjszakákon keresztül húzgálták ki a Kerepesi úton a városból. Egy darabig még ment a MUK, a JUK (márciusban, júniusban újra kezdjük, s a verskedvelő magyar nép mondogatta erősen: „Forró zsírban sült a lángos, le van szarva Kádár János”), aztán már csak az ellenforradalom maradt. Nekünk: *ötvenhat*. Az ellenforradalomra nem állt rá a szánk.

Takács volnék, takácsolnék
virradattól estig.
Bognár volnék, bognárolnék
szeredától keddig.
Kádár volnék, messze mennék,
olyan messze innen,
nem találna meg a rózsám,
talán még Lenin sem!

(*Keserve[r]sek, 1978–1989*)

KÖDARCÚ LÁNYOK

Mese egy utcáról

Ha volt, hát az volt az utca.
Sárdombok, kacskaringók.
Ha voltak lányok, ott senderedtek.
Perdülj ki, szép Merényi Zsóka!

Ringassad csöppnyi melledet,
eperszín szádat félrehúzzad.
Szaladjon lábad, én tudom,
tudom, elérni nem lehet.

Ki húz, Katinka, nyári zugba,
kertek alján, ha zápor úz?
Bogyogódat, hogy megmutasd,
ki kér, mint akkor, félve, sűgva?

Szemed kútjára járok inni,
őrzöm még könnyes arcodat,
hulló éveim kráteréből
mégsem térsz vissza, Első Mindi.

Ködarcú lányok, Panni, Zsu,
elvittétek a titkokat.
Strázsálok nyíló orgonák közt,
fehér szakállú kisfiú.

Indulnék vissza, nincs, aki vár.
Az az utca már nem a miénk.
Járda melletti tengerekből,
kiüldözött a békakirály.

AHOL VÁKUUM KELETKEZIK, valaminek ki kell tölteni az anyagtalanságot, mert az üresség nem természetes állapot. Helyüket keresik a csillaghalmazok, a galaktikák, helyüket a sejtek, a gének és helyüket a vágyak, a hitek. Valamit valamikor elvettek tőlem – mondjuk úgy: elveszítettem –, és ez a hiány kísér, mióta eszemet tudom: meg kell találnom a belőlem-tőlem elvettét, a hozzám tartozót, ami ki- és beteljesít, amit nem lehet kiegészíteni bővli, bazári érzelmekkel. Nem érhetem be kevesebbrel. Mert számomra a *majdnem* értelmezhetetlen.

Van egy malom

foghatnám arra
golyó vándorol bennem
golyó amivel hátra lőttek
ráfogható mi fáj
vagy törvetés
mellembe maró csapda
a múlt század
rossz ómenek
foghatnám bolygóközi
mágneses viharokra
bármire

de minden egyszerű
a hiány szélmalomszárnyai
kaszabolják testem
se páncélom
se szolgám
rossz gebém
a drága hölgy valahol mesél
messziről lantszó a hangja
míg engem öröl
szerteszór a szél

Atlantisz

A Várost Jacolával építettük. Gondosan, szeretettel. Szépet építeni csak szeretettel lehet. Jacolával megértettük egymást. A házakra nagy ablakok kerültek, a széles utcákra fák, a terekre virágok.

Az újság lapja fakósárga. A Város két oldalán állunk Jacolával. Gréti óvó néni hátul. Mosolyog. Tudja, fényképezik. Jacolával nézünk a gyúrt Város felé. Belátunk az ablakokon, látjuk az embereket, azokat, akik a mi Városunkban, Házainkban, és csak Nekünk élnek. Mosolyogunk. Mind a hárman. De a mi mosolyuk más, mint Gréti nénié. Gréti néni a Város fölött van, magasan a Város fölött. Ő nem látja a Várost, az embereket sem látja. Nem is tud róluk. Gréti néni csak azt tudja, fényképezik. A mi mosolyunk a teremtőké. A teremtőké, akik kihordtuk, megszültük azt a Várost fákkal, madarakkal, kutyákkal, emberekkel. Féltőn nézzük a Várost.

Az újság lapja fakósárga. Jacola sovány arcát arannyá marta az idő.

Szavak nélkül épült a Város. Azonos célhoz igazodtunk. Éreztük, a mi boldogságunk a Város boldogságából kell megteremjen. A Mi Városunk mindenben más, mint az igazi. A Mi Városunk igazibb az igazinál.

Csak későn, nagyon későn értettem meg a Várost. Azt a valamit, amit ma álomnak, álmodozásnak nevezhetnénk, az abban a Városban még ott volt. A romlatlan, a tengerszemtisztá szeretet ujjformái, a képzelet szabdalatlan szárnyú lebegésének kimerevített varázsa.

Napokig hiába vártam. Nem kérdeztem, nem mondtam semmit. Kapaszkodtam az óvoda kerítésébe, és úgy éreztem, becsaptak, megloptak. Jacola nem jött többé.

Az újság lapja fakósárga. „*Vidám gyerekek az óvodában*”. Gréti néni mosolya fölénk, a Városunk fölé tornyosul. Nem látja, nem láthatja: mi lent, ketten boldogok vagyunk. Eltörölhetetlenül boldogok.

A szerelmet nem lehet kitalálni, régóta tudom, ahogy azt is: nem elég egy tollvonás, hogy kihúzzuk azt, ami a lélekbe egyszer bevette magát.

Jacola

Ma ott voltam az óvodában.
Jacola feküdt a másik ágyon.
Piros kavics került kezembe.
Jacola aludt a másik ágyon.

Valahol messze Gréti néni.
A másik ágyon Jacola fekszik.
Kezemben forgó kis kavics van.
A másik ágyon Jacola fekszik.

Függönyrésen besüt a nap még.
Fekszik a másik ágyon Jacola.
Gréti néni a világ végén.
Fekszik a másik ágyon Jacola.

Csöpög a vér a piros kőre.
Jacola sír a másik ágyon.
Orromban kő, csöpög a vérem.
Jacola sír a másik ágyon.

Aztán kivittek a szobából.
Elszakítottak Jacolától.
Orromból a kis követ kiszedték.
Hiányzol, Jacola. Nagyon hiányzol.

2006 decemberében a nyomdába mentem Újpestre, valahová a stadionon túlra, hosszú idő utáni új könyvemért. Szerintem akárhanyadik könyve is öröm az írójának, hát még akkor, ha több mint tíz évnyi késéssel, de mégis követi a többiekét. A kis kocsira rakott csomagok már csak arra vártak, hogy autóba

kerülhessenek, s megkezdjék kalandos útjukat jövődő olvasóik felé. Pár aláírás, formáság a nyomdában, s mikor indultam volna, a könyvet tördelő szerkesztőlány egy példányt elem tartva kérdezte: dedikálnám-e? Önmagában ez nem történet. Kérdezem:

– Kinek a nevét írjam a könyvbe?

– Első Katalin. – Innen viszont már érdekes lett a dolog.

Első Katalin gyerekkoromhoz tartozott. Igaz, senki nem Katalizta, Katalinozta. Mindinek hívtuk, máig nem tudom, miért, nyilván otthonról hozta becenevét.

Mindi egy kicsit célpontszerű volt a gyerekeknek. A gyerekeknek, akik mindaddig *kegyetlenek*, míg a különféle szabályokkal, viselkedésformákkal megerőszkolva rászoknak a hazugságokra. Mindi sokat sírt, mert sokan és sokat bántottuk. Rossz szájjal írom le: én is. Persze a gyerekbántás apróságokból áll, de aki elszenvedi, annak mély sebeket okoz. Nem tudom, mi lett a sorsa Mindinek: elkerültem a Telepről, ő még ott maradt. Anyukájával és mamájával (értsd: nagymama), akihez elsősorban szálltak panaszos kiáltásai a második emelet felé: – Mama! Mamaaaa! – Apjáról mi, gyerekek, semmit se tudtunk.

Nem gyakori név, s ocsúdva meglepésemből rákérdeztem: ismeri-e? Igennel válaszolt, közeli rokoni fokot jelölt meg, amit azóta sem tudok kibogozni, bár talán nem is kell.

Mindi, kiről első könyvemben írtam: „... mégsem térsz vissza”. Vagy mégis?

Egy nyár Annamáriától

Hogy a többiek kik voltak, nem emlékszem. Áthullottak az évek rostáján. Nem kapcsol hozzájuk semmi. Se szó, se mozdulat. A Te arcodnak sincsenek vonásai. Hangod

se maradt. Egyetlen érzés vagy bennem, egyetlen marandó érzés, mint erdő a szélben, akár a fecskeröpülés.

Már megettem a vajas-mézes kenyeret, a tejeskávét is megittam, s úgy ültem, esetlenül, hogy felfigyeltél rám.

– Kéred? – Tányérodát egy kenyérrel felém töltöd. – Edd meg nyugodtan.

– Nem kell! – védekeztem ösztönösen.

– Csacsi vagy, nyugodtan megeheted. Hogy hívnak? Én Annamária vagyok.

– Ferinek... – motyogtam, számhoz emelve a kenyeret.

– Ferike! Akarsz velem játszani?

– Én Feri vagyok – mordultam sértődötten –, és lányokkal nem játszom.

Két hétig nem létezett számomra más, csak Te, Annamária!

Útra készen álltunk. A kopott magasszárú cipőben ragyogtam, mint szarospista Jézus neve napján.

Már ment a műsor. A fél-sötét ebédlőből zúgott a taps. A büfénél vártunk. Apu fröccsöt ivott, én málnát.

– Ráérünk. Szavalnak.

– A tiéd? – Ismerősök jöttek, egyre-másra.

– A legkisebb. Köszönj – bökött oldalba.

A műsor után vettelek észre. Álomszép ruha volt rajtad. Magas sarkú cipőd halkán kopogott, ahogy felém jöttél mosolyogva, érdeklődő, kicsit oldalra billentett fejjel.

– Megnőttél, Ferike.

Csak a cipődet néztem. Álltam csuklóig-bokáig érő, gondosan kefélt ruhámban, próbálva egyik lábammal a másikat eltakarni.

– Akarsz velem táncolni?

– Nem... – hebegtem –, most nem akarok.

– Gyere, te kis csacsi...

Az a pár lépés, mit medvemód cammogtam veled, már kevés volt, hogy tízéves-magunkat megtaláljam.

Hogy a többiek kik voltak, nem emlékszem. A Te arcodnak sincsenek vonásai. Egyetlen érzés vagy bennem, egyetlen marandó érzés. Fecskeröpülés, szellő borzolta erdei patak fölött.

Nehéz fölismerni az *akaratot*, mit miért kapunk, s könnyelműen, elhamarkodottan válunk meg olyan ajándékoktól, amelyek hiányát csak nagyon későn ismerjük föl, ha fölismerjük egyáltalán.

Jevgenyij Vinokurov sorai az elmulasztottra, a visszahozhatatlanra mutatnak rá szívszorítóan, örökérvényűen:

*A boltban egyszer, hosszú évek múlva,
teát veszek majd. Lépésben nyomulva
előre, blokkom tenném a pultra,
s akkor meglátom: mögöttem te állsz.*

(...)

*Elbúcsúzunk. Te eltűnsz a tömegben.
S én kiáltoznék utánad rekedten:
úristen, miért is váltunk el mi ketten
harminc egynéhány évvel ezelőtt?*

(A boltban egyszer, Rab Zsuzsa fordítása)

Tényleg nem tudom, Mari csúnya volt-e, vagy csak nekem nem tetszett igazán. Harminc évesek lehettünk, mikor az Üllői úton autóval egy pillanatig egymás mellé kerültünk. Azonnal felismertem, de ő rám se nézett. Magabiztosan csinos, fiatal nőt láttam. Az a Mari más volt, mint a tizenhárom-tizennégy éves, kivel álltunk a zuglói Zászlós utca sarkán, s a porba rajzolt szívből satírozta szandáljával az M-et az F mellől.

Mi az oka annak, hogy ami nekünk kínálja magát, az valamiért nem kell, igazán nem értékeljük? „Ott, a régi lányok közt lehetett” – írja Vinokurov. Mindig a régi lányok között maradnak, kiket egész életünkben kerestünk és hiába kerestünk, s mikor megkeseredve visszanézünk, már minden üres.

Szívrajz

nem kapott több szót a szám
tudtam jól az este jön
álltam ötvennyolc nyarán
résnyi szemedre ült a könny

ennyi vagy az ég ha tiszta
látom szádat megremeg
lábadon hószín harisnya
igéz fakult fényeket

szerelmet ír szandálod orra
bámullak suta kisgyerek
ez maradt szívrajz a porban
a volt a nincs a nem lehet

1958, őszelő. A Kerepesi út és Hungária körúti kispiac mögött felverték sátraikat a cirkuszosok, vásárosok. Búcsúnak mondtuk. Még elefántot is hoztak – talán Aidát –, aki beszappanozta és megborotválta a bohócot. Hajóhinta, ringlispíl, céllövölde és rengeteg árus, csupa olyan dologgal, amik a gyerekek vágyait felébresztik. Mézeskalácsosok huszárokkal, tükrös szívek tömegével, és a fakanalasok a „Vásári emlék” feliratokkal. Ott találkoztunk. Már nem emlékszem, hogy juthattam kevéske pénzhez, de sok értelme nem lenne a kutakodásnak, s a mának az a pár forint nem sokat árulna el azokról az időkről. Talán perecet vehettünk, vattacukrot, nem tudom, s neked kis mézeskalácsszívet tükörrel, nekem fakanalat, amivel a lányok farára kellett csapni, legalábbis úgy tanultuk. Az illendőség kedvéért meglegyintettelek vele, te az illendőség kedvéért nevetve tiltakoztál. Mari, ott kellett volna elhinnem, hogy szeretsz.

...és sorjáznak a gyerek-, a kamaszszerelmek, s marad állandó kísérője életemnek az anya-, a nőszerep szentsége, sérthetetlen-sége, egészen az egészségtelen, önsorsrontó kiteljesedésig.

Szerelem

Szaladnék feléd, akár egy kisgyerek.
Mégfognálak, mondanám: megkerestelek.

(1958)

Nógrádverőce, 1959.

Györgyivel az állomástól a KISZ tábor felé indultunk.

Szája könnyű volt akár egy lepke,
s a beszéde szívemet beszegte.

(1959)

Évforduló

A vonat megállt. Emlékszel? Leszálltunk. Az út poros volt, s a libák ott sétáltak az állomáson. Előttünk a fák, a fű, az ég. Sehol egy kerítés. Nagyon messzire lehetett látni. A táskádat én vettem fel a földről.

Múltkor felhívtalak, kérdeztem: ráérsz-e este. Azt mondtad, menjek eléd.

Vártam.

Jött egy kislány, ismerős táska volt a kezében. Szembe-néztünk. Két éve már.

Hogy

miért ezen az esőtől szürke nyári délutánon indulsz
el annyi év mögül mikor semmi nem emlékeztet arra a júliusi
lángölő napra a hegyre hol pókszötte csöndben kamaszéveink
oltárára feszültünk a fák koronáin átszítáló fény
katedrálisában avarillatú istenek miért ezen a délutánon
takarsz ki borostyánbörtönünket szitakötőnásunk ennyi év
után ebben az esőtől szürke nyárban miért hogy tenyérbe
hajtott homlokom mögött újra teremődnek a színek és
erdőemlékűvé teszel egy pillanatot itt e vaksi szobában?

A Fenyőgyöngye melletti lejtős erdőbe mentünk. Messze mindentől, a fűre terítettük kabátunkat. Leültünk. Ügyetlenül dekadra tettem a kezemet. Szoknyádát széles, piros öv fogta össze. Babrálgattam a csatját. Csókolóztunk, kezem a melledre kúszott, onnan vissza az övre. Nem csoda, ha elvesztetted a türelmedet. Hülye kölyök, gondolhattad magadban. Mert tényleg az voltam. Csak a szoknyád alá kellett volna nyúlnom, be a bugyidba, hisz arra vártál, arra ment ki a játék – de akkor mit írnék ide a szerelemről, avarillatú nyárról...?

Megyek évekig a városban, s hosszú időnek kell elteltetnie, míg valakire ránézek, visszanéz, és azt érzem: szikra húz át közöttünk. Ezek a pillanatok, ahogy jönnek, úgy tűnnek el.

Ősz
a Moszkva téren

te lány
te ringó fenekű
te szép
feszes farmeredben
merre menekülsz
a taknyos őszből
ha ez az elmúlás-idő
nyomodba ér
s csak sír utánad
nyöszörög
az üres
Moszkva tér

KEZEK VILÁGA

Távol a krisztusi úttól

birtalan ferenc
a munkásosztály állandó tagja
fényért kolduló házak közül
szeretteimet elsíratva
szememet fölemelem

a jelzett helyeken sebek nincsenek
hajlongok kék formaruhában
távol a krisztusi úttól
számban tiszták a szavak
káromkodásom percek messiása csak

lakatos lakatos
arcod kezéd maszatos
kőrmöd alá félhold-ében
olaj rágja magát mélyen
vaspaplannal vár az ágyad
álmaidon acélzárak
rozsdacsillag szemedben
szikrafátyol szerelem
hajnal ébreszt fénye nincsen
hol az ég hogy rád tekintsen
lakatos lakatos

nap óra perc
betéve tudom a rendet
egy vagyok a Gyárral
mikor a karos óra csenget
és új és újabb évtized
vasszekrénybe zárva
betéve tudom a rendet
nap óra perc
bérszalagkokárda

1959. SZEPTEMBER. INASIDŐ. Máig úgy gondolok vissza az első napra, mint életem egyik legrosszabbjára. Tizennégy évesen, kiszakadva a család melegéből, egy hatalmas, minden ízében félelmetes környezetbe kerültem. Egy *fémszigetre*.

Amikor a műhelycsarnokban megtaláltam a csoportot, néhány kék munkaruhás embert nagy vasdarabokkal, megilletődötten motyogva köszöntem:

– Csókolom. – Általános röhögés fogadott. Éreztem, elvörösödök, lábam alól kiszalad a talaj. Valamelyik melós – ahogy visszaemlékszem, a *Duzzadtfaszorú* – válaszolt:

– A seggemet, fiam.

Az már *nagyállomás* volt az emberré válás útján.

Bázis

Kormos az ablak, nem néz az égre.
Tenyerünk zománca, pattog a bőr.
Fájó szánkra a só kicsapódik,
és oxigénért sír a tüdő, hol
bőgő motorok metronomával
vési agyunkba a perc jeleit.

Tízszáz huszonnégy méter. Ennyi ma
életterünk e galaktikában.
Kormos az ablak, nem néz az égre,
rozsdapor, gázolaj permete száll.
Kezek, kezek, csak kezek világa.
Nem kap itt ünnepi csendet a szó.

De ez az ütem megül a csontban,
a tüzedzett arcok szirmai közt.
Bázis. Ötszázötven légköbméter
kovácsolt álmaink támaszpontja.
Innen emelnek ércszínű szárnyak
az éj pereméig nap nap után.

Két vagy több szerkezeti elem közötti molekuláris kapcsolatot pusztán erőhatással is létre lehet hozni anélkül, hogy az alapanyagokat megömleszténénk (pl. kovácshegesztés, hideghegesztés).

(Dr. Szabó László: *Forgácsolás, hegesztés*)

Megadatott tizennégy-tizenöt évesen látnom Héphaisztosz le-származottait. Nem istenek voltak, sőt még csak nem is emlé-keztettek a halhatatlanokra.

Az inasokat (jó: *ipari tanulókat*) első évükben igyekeztek meg-ismertetni a fontosabb műhelyekkel. Két-három hetet töltve egy helyen, kisebb csoportokba osztva jártuk be a gyárat. Forgácsoló-, villanyszerelő-, bádogos-, asztalos-, kovácműhelyt. Persze nagyon rossz volt. Megszokni semmit nem lehetett annyi idő alatt, de a cél se az volt, csak az ismerkedés. Közülünk sokan gyárat se láttunk addig. Inastársaink többsége tanműhelyekben kezdte az első évfolyamot, s reszelgették heteken, hónapokon keresztül a kalapácsokat meg bármit, amin síkot, derékszöget lehetett mérni. Arról a világról nincs képem. Én azonnal a mélyvízbe, a gyárba kerültem.

A TMK-nak* saját kovácsa volt, a hordógyár egyik csarnoká-nak elején. Drótüveges duplaszárnyú vasajtaja őrzött télen némi meleget. Persze a tűz közelében ott is meleg van, hát még, ha dolgozni is kell mellette. Józsi bácsi, a kovács mogor-va ember volt, de néhány nap alatt elviselhetőek lettünk egy-másnak. S azért olyan sok inas nem volt, hogy állandóan zak-lattuk volna.

Egyszer egy másik kovács is ott volt reggel a tűznél, mikor beértünk, s a tanulófelelősünk is átjött. Története igazán nincs az esetnek. Pár mondatban beszéltek arról: régen a kovácsok hogy hegesztettek össze két anyagot, s a tűzből kivették a szem-

* Tervszerű megelőző karbantartás.

léltetéshez szükséges vasakat. Az anyagok *hiccelésig*, az olvadás határáig hevítve, hideg végük a kovácsok kezében, egymással szemben. A kalapácsokat lapra fordítva tolták le a barnuló-vörösödő, lapkásodó rozsdaréteget, a *revét*, majd egymásra téve a két anyagot, megindultak az ütések. Fontos, hogy az idő elég legyen, ne hűljön el a vas, s persze az, hogy összehangoltan, a mester vezetésével történjen minden. A munka hangulatát viszszaadni olyan, mint elmesélni egy zenedarabot. Meg lehet kísérelni, de az már nem az a szimfónia lesz. Két zuhogó kalapács zenéje, mikor a mester ütéseivel az anyag mellett csöngeti az üllőt, jelezve az agynak a történetet, parancsot várva tőle, mikor visszatér az anyagra, s a másik kalapács is követi, akár egy táncban, balettben: műfaj. Mikor a két darab összekapcsolódik, fölszikkázik az ünnep.

Homlokuk koronás

Dörren a kalapács,
zeng az acél.
Szikrazuhatagát
lengeti szél.

Két öreg odavág,
izzik az ég.
Homlokuk koronás
gyöngyveríték.

Üssétek öregek,
himnusz e dal.
Adjatok ütemet,
járja a kar.

Két öreg kalapál,
úzi az éjt.
Isten is odajár
lopni a fényt.

És mennyi ilyen ünnep volt, mikor a kezek dicsőségét izzadó homlokokról olvashattuk, s tanultunk emberséget, tiszteletet az anyag, a munka iránt.

Mert ismerem

Neked, ha hallod, szörnyű zaj.
Én minden hangot ismerek,
s mert fölnevelt e vad zsvaj,
megilleti a tisztelet.

Neked csak rozsdás vashalom,
halott, értelme nincsen,
de én az anyagban lakom
s naponta vagyok itt isten.

Neked félelmes szikratűz,
nekem szigorú üzenet,
amit a veríték betűz,
mert ismerem a tüzeket.

Neked élmény, nekem élet.
Tanúim megdagadt erek.
Te elmész és elmeséled.
Én maradok, s szégyenkezek.

Egy valamire való másodéves lakatosinasnak, már sok mindent illik tudnia. Lakatosinas-szinten. Mikor láttam, hogy egy anyag-ra miként vihetem át akaratomat, miként tehetem vele azt, amit elképzelek, kezdetem közelebb kerülni a szakmához. A fémek ridegsége fölengedett, a szerszámok megszokták, elfogadták a kezemet.

Nagy ünnep, mikor egy gyerek kezéből kikerül az álomból valóssággá lett tárgy, amikor az anyag élni kezd. Egy darab bronz-ban meglátni és fölismerni a pecsétgyűrűt, már idézi a Dávid

szobrot, a márványt, amiről csak a fölösleget kell lefaragni. Megkérni egy *drehás*-inast, hogy fúrja föl ujjunk méretére, nem nagy ügy; a többi fűrés, reszelő dolga, s hamar eljutni odáig, hogy az alaktalan fémdarab gyűrűvé váljon; aztán marad a csiszolás, polírozás – s a megszügyenítően aranyat utánzó ékszer egy napon ott ragyogott az ujjamon.

A nem túl nagy lelkesedés magyarázata, amit a segédek arcán láttam erős munkálkodásom közben, hamarosan megjelent egy fekete csík formájában az ujjamon.

Hát, tényleg nem minden arany, ami fénylik.

– Rúgni pica, repül az ajtó... – mondta Jorgos, a műhelyraktáros, ha valamelyik inasgyerek fölidegesítette, pedig Gyuri bácsi, a görög ellenállás hazánkba menekült tagja békés, nyugodt ember volt. Május elsejéken csak úgy csilingelt rajta a sok kitüntetés.

Nem volt nagy szám, hogy körülöttünk más nemzetiségűek is dolgoztak. Schmidt Stefan jugoszláv ellenállóként került ide. Nagy, robosztus alak, erősen törte a magyart, de jó szakemberként a gépfelújítók csoportját ő vezette, s persze ő meg elpistásodott. Tőle sokáig tartottunk, inasok, de a munkatársai-val se bratyizott soha. Tán Janával, a bukott csoportvezetővel voltak kicsit közelebbi kapcsolatban, bár komázásnál többet az sem jelentett. Miként Jana mondta is: Schmidt koma, Gyuri koma.

Janát fura tisztelet övezte gyárszerte, s nem is tartott sokáig, míg újra a csoportvezetésig jutott, igaz, nem a felújító, hanem a kifutó lakatosoknál, de ő, bent a műhelyben, továbbra is komoly gépek fölújításával-javításával bíbelődött. A szakma tiszteletét és rengeteg fortélyát köszönhattük neki sokan, s tán őrizzük ma is a tőle ellesett fogásokat agyunkban, mozdulatainkban. Jana

mondta, mikor valakinek egy lapátot csináltam (a temetőbe kérte egy asztalos, lerajzolva, mekkora, milyen legyen):

– Művész úr, ha szarlapátot csinálunk, azon is ott lesz a nevünk. – Hát, ezt nehéz lenne elfelejteni.

Már rég segédek voltunk, mire összezsizsolódtunk, s igazából megtudtuk, hogy Stefanban is ember lakik. De hát nekünk is el kellett végeznünk az iskolát, hogy aztán már csak a tanulással foglalkozhassunk, mert különben – Gyuri bácsit idézve – *rúgni pica, repül az ajtó...*

Harmadévesen már reggel hatra jártunk a gyárba, mint bárki más, és kettőig tartott a műszak. Akkoriban szombaton is, hiszen még a minden második szabad szombat is odébb volt. A segítség kapujában már javarészt önállóan dolgoztunk, bár a vizsgaremek kitalálására, elkészítésére is sok időt fordítottunk. Kinéztünk egy gépet, s annak egy kicsinyített, működőképes változatát kellett megcsinálnunk, bemutatnunk a vizsgabizottságnak. Nekem egy csiszológépre esett a választásom. A célnak megfelelt, s végül is mutatós darab lett belőle egyszerűsége ellenére, vagy éppen azért. Persze mint más, én is sok segítséget kaptam a lassan barátokká váló segédektől. A szakmunkásvizgától rettegtünk, de mint mások, mi is túlestünk rajta. Segédek lettünk. *Felszabadultunk.*

Illetve.

A segítségnek a vizsgákon túl íratlan szabályai is voltak. A legfontosabb az *einstand*, az első segédfizetés nyilvános italba ölése, az inasévekben mellettünk állók megitatása. Az a megtiszteltetés, hogy már nyíltan is egy asztalhoz ülnek velünk, s a csendőrpertut hivatalosan is felválthatja a tegeződés, nagy lépés volt. Nem az ital – ahhoz már aránylag hozzáedződünk –,

hanem a rang miatt. Segédként egyenrangúakként foglalhattuk el helyünket a munkásosztályban. Persze a szakma igazi tanulása is segédként kezdődött. A felelősséggel, amit az önállósághoz kaptunk.

A Tuskó a Kerepesi út és a Fogarasi út V-alakú találkozásánál a HÉV-sínekre nézett, s nevét valamelyik csaposától örökölte. Amúgy egy akárhányas számmal jelölt italbolt volt, szinte a gyár tartozéka. Illendőségből még az idősebb, nem kocsmázó szakik is bejöttek egy fröccsre legalább, egy sörre. Három év azért egy műhelyben is idő, egymás mellé állítja az embereket. Biztosan nem fogyott el az egész fizetésünk (bár akkoriban még havi két részben kaptuk), és többen szabadultunk egyszerre, s nem is maradtunk lerészegedésig. De a nagy élmény az volt, mikor a nyugdíjhoz közel álló segédek is felénk emelték a korsót:

– Szevasztok!

Az már nem volt semmi.

Néhány év múlva egy tiszteletnek örvendő, nálam vagy húsz évvel idősebb géplakatos a másik műhelyből átjött hozzám, valami védőburkolat kellett egy gépre. Véleményemet, segítségemet kérte. Egytől az egyenrangúak közt. Lakatos lettem.

Fémsziget

méretlen időből ébred a reggel
szemünk alatt ég az árok
szerszámfiók mélyén
tenyerünkről álmodó kalapácsok

műhely
támaszkodunk a satupadhoz
értelmetlen az anyagok összevisszasága
öt perc s megindulnak a gépek
szerszám kerül a kézbe
csikorog lendül a reggel
műhely
egyik mint a másik
csak a betonpadló töredezett mintája más
ritmus érverés azonos
nyugodt pulzussal várjuk a kezdést
öt perc múlva hat
szunnyad a rozsdás fémsziget
lapul a recés bérszalag
támaszkodunk a satupadhoz
ismerjük a napok történetét
páratlan heteken a szabadszombatot
anyagtalanul sodródunk
csontszínű füstizű reggeleken
álmainkba belezörög a vekker
tiltakoznánk
rohadt téglalakú élet
periodikus azonosság
tiltakoznánk

támaszkodunk névtelen szereplők
öt perc múlva hat
ringat a rozsdás fémsziget
csipás forradalmakat

Ideológiai érettségem bizonyóságként – ezerkilencszáz-
hatvankilencben – tagjává fogadott a Munkáspárt.

(Perben, haragban, 1981)

Mindig tisztázással kezdem, ha szóba kerül. Én nem belép-
tem a pártba, engem felvettek. Felvettek, mert én jelentkeztem,
azzal a naiv hittel, hogy az egyetlen plénum, ahol elmondhatom

a (másokétól sokszor és sokban eltérő) véleményemet. A fenti dátumból egyértelműen kiderül: ez a hitem hamar megbicsaklott; hiába lettem tagja az alapszervezet vezetőségének, súlytalan maradtam a munkáshatalomban. Az utána következő években (miként nagyon sokan), csak a párt statisztikáját javítottam jelenlétemmel.

Akárhogy próbálom, nem lehet kikerülnöm: rengeteget ártottak azok a „munkásköltők”, akik hősként, hőroszokként ábrázolták a munkásokat, idealizálták az „osztály”-t, hogy csak az akkoriban engem is megtévesztő *Gorombakovácsokra* utaljak. Az 1966-ban megjelent, dekoratív kiállítású kötetet így ajánlotta Soós Zoltán, a szerző:

Ajánlom
a hajógyári szocialista brigádoknak.
Ajánlom
minden munkásnak.

Jó példája ez a könyv annak, hogy a tehetséget miként lehet aprópénzre, ideiglenes hírnévre cserélni, s eljutni oda, ahonnan már nincs visszaút a költészetbe. Nem lenne elegáns, ha neveket, példákat sorolnék, ahogy azt sem éreztem annak, ahogy rám ütötték a *munkásköltő* bélyeget.

Pedig március 15-én igen sokan nézték kidülledt szemmel a melóskabátomra tűzött, recés szélű bérszalagból hajtogatott szalagrózsát, a *bérszalagkokárdát*.

L. Mihály elvtárs beosztása valami osztályvezetőféle volt, de inkább főállású párttitkárként ismerte mindenki az IKV-nál.

Hogy miért vetette sorsa éppen a karbantartók vezetői székébe, örök rejtély marad. A szuterénban elfoglalt helyünk eleve mutatta a rangunkat is. Ott dolgoztunk, öltöztünk, ettünk. Nem volt túl nagy vigasz, hogy az adminisztráció is velünk egy szintre süllyedt. Az irodák persze rögtön a bejáratnál voltak, saját vécékkel, ami e történet fontos tényezője.

Párttitkár elvtársunk kedves ember volt, vagy inkább kedélyes. Gyakran előfordult, hogy a műhelyen keresztül a mi vécénkre jött egy laza könnyítésre, mondván, az első foglalt, s bár nem ellenőriztük, egyöntetű vélemény volt közöttünk, ezek amolyan királyi látogatások voltak. Persze nem is ez a lényeg. Mikor dolgovégezetten kijött a mellékhelyiségből, s gombolgatta a sliccét, mindig megkérdezte kedélyesen:

- Na, mi újság, jól vannak, elvtikéim? – mint Rákosi a parasztokat, s mi is válaszoltunk viccesen:

- Jól vagyunk, L. elvtárs. – Magam, tagja lévén a pártnak, néha még kedélyesebb voltam vele. Mondta is sokszor:

- Maga nagyon vicces, Birtalan elvtárs, nagyon vicces.

Azon párszor eltöprengtem, ha kint gombolja a sliccét, hol mossa a kezét, de sok kérdés marad válasz nélkül e titokzatos világban.

Egy ilyen alkalommal került szóba, hogy moszkvai látogatásra megy egy munkahelyi delegációval. Már előtte fölmerült, ki milyen ajándékot szeretne – viccesek voltunk –, mikor kiderült: a program része a Vörös téri mauzóleumlátogatás is. Hát kedélyesen mondtam, nekem nem kell értékes souvenir, de ha törne egy darabot Leninből... Felfogta, hogy nem lehet egészen komolyan venni a dolgot, de kínosnak is érezvén, az utolsó sliccgomb után csak a szokásos megjegyzésre futotta:

- Nagyon vicces, Birtalan elvtárs, nagyon vicces.

A Gellért-hegyen, talán az Orom utcában dolgoztunk, kerítést kellett cserélni. Szép nyári idő volt. Iskolaszünet. A csoportvezető mellénk adott öt-hat diákmunkást, majd ők végigtakarítják a kerítés nyomvonalát, kiirtják a gazt, segítenek, amiben tudnak.

Nem volt semmi gond, tettük a dolgunkat, ők csapatban csinálták, amit és ahogy tudtak. Pár méterre tőlem beszélgettek nyárról, iskolai dolgokról, ami eszükbe jutott. A témára pontosan nem emlékszem, valami irodalmi kérdés lehetett, de valahol megakadtak, s mindegyikük kötötte az ebet a karóhoz. Gimnazisták voltak, első, második év után. Egy ideig hagytam, nem rám tartozott. Tettem a dolgomat. Amikor viszont elfajulni látszott a helyzet, közbeszóltam és kijavítottam őket.

Szó bennszakad, hang fennakad, lehelet megszegik. A gyerekek döbbenten néztek rám, aztán motyogtak valamit. Később egyikük odajött, és valahogy nehezen kinyögte: hogy lehet az, hogy én, egy melós, ilyen kérdéshez hozzászólok, mert ő nem ehhez van szokva. Mondtam neki a klasszikus igazságot:

– Ne ítéld elhamarkodottan, és ne a külsőségek alapján.

Ő volt Villányi Andris, ki később Japánban tanult, élt, és foglalkozott a haiku-költészettel testközelben, s talán nekem is értetőbbé, főként tisztelhetőbbé tette ezt a csalókán-könynyűnek tűnő, tizenhét szótagos mágiavilágot.

Nincsenek rigók

csalogánycsöndben
sólymok szállnak a napnak
esti madárgyász

*

meglátod arcod
víz tükörén szelecske
ha meghalsz este

*

Egyik munkahelyemen hárman sürgős különmunkát vállaltunk, szombaton és vasárnap is csináltuk. A pénz előre kialkudott volt. Hoci-nesze. Rendszerben is volt minden. Gondoltuk, megkapjuk a lóvét és annyi. Egy kis csavar azért került a dologba.

Hívtak minket az igazgatóságra, s nagy meglepetésünkre, felsorakozva a vezetők, munkatársak fogadtak minket. Megköszönték a munkánkat, átnyújtották a borítékokat. Mindannyiunknak szaporábban vert a szíve: biztosan megtoldották a gyorsan, szépen végzett munkáért a pénzt. Itallal nem kínáltak. Jattoltunk és mentünk. A lépcsőházban izgatottan néztünk a borítékba. Annyi volt, amennyiben megegyeztünk. Pluszba a kézfogást kaptuk.

Ha tudtuk volna, hogy a minket köszöntők közül ketten is az Alkotmánybíróság elnökei lesznek idővel, bizonyára máig nem mostunk volna kezét.

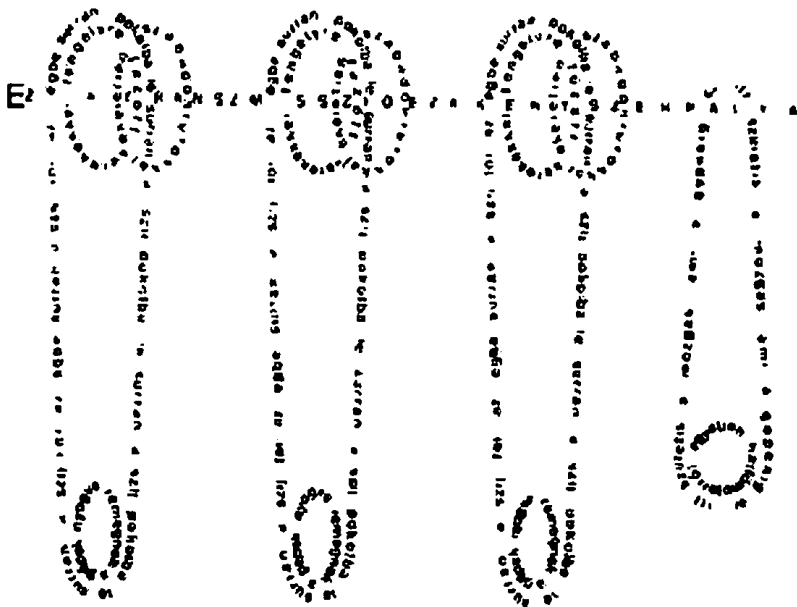
A következő, bonyolultnak tűnő képvess sokkal egyszerűbb a látszatnál. Írom ezt azért is, mert ez a csaknem harmincéves, rossz minőségű – még letraszettel kiszedett – ábra sokaknak érthetetlennek tűnhet.

Valamikor az iparosodás aranykorában találták ki, hogy egyetlen gőzgépről (később villanymotorról) sok kis masinát lehet üzemeltetni. Hosszú, úgynevezett *transzmissziós tengely* alá telepítették a különböző munkagépeket, s azokat egy-egy lapos, nagy borszíjjal kapcsolták a meghajtó egységhez. Minden gép

fölött (vagy a gépen) két kerék volt: az egyiket rögzítették a tengelyhez, a másikat nem. A rögzített kerék állandó forgásban, erőátviteli kapcsolatban maradt a tengellyel. Ha le kellett állítani valamelyik gépet, egy U-alakú villával a rögzítetlen kerékre, a *szabadonfutóra* tolták a szíjat, s a kapcsolat megszakadt. A többi gépnél eközben fennakadás nélkül zajlott a munka.

Műhelyrajz

Nem érzek semmi kényszert, hogy az irodalom divatja szerinti szabásmintákkal erőszakoljam meg a verset, s ha ezek után összeegyeztethetetlennek tűnik a fentiekkel ez a sematikus vázlat, szolgáljon mentségemül a cél: lényeges fődarabokkal (műhelyrajz szinten) a működés bemutatása.

[A képoers szövege:

*Ez a transzmisszió, ez a kényszerpálya
tengelyre fűzött kerekkel
ékeletlen szabadonfutókkal*

*egyetlen hajtómotorról
itt születik a mozgás ami a gépekig ér*

*surran a szíj föl az égbe
pokolba le surran a szíj
nyögve remegnek a gépek]*

Félreértés ne essék, ez nem rekviem egy elavult hajtómű felett.
Korszerűsítve (különös tekintettel a fokozott balesetveszélyre,
szabadonfutók használatára), jól megválasztott, gondosan
méretezett hajtómotorral az elv adaptálható.

A BÚZASZEM

szolga vagyok csak
valaki más aki diktál
hát kell az alázat
ha megkondul az a kezdeti félhang
elnévtelenedjenek körülöttem a tárgyak
semmibe hulljon a kutya szuszogása
hogy megindulhasson a betűk hadserege
a századik az ezredik
halálomig beismerő vallomásra

(A vers szülőhelye)

A SZAVAK BÜVÖLETE majdnem mindannyiunknak megadatik. Ki egész életét összeköti e bűvölettel, ki rá se jön, micsoda kincse van (suta hasonlattel a hátizsákban rejtőző marsallbotra utalnék), de mint akármilyen is, ha bájolás, ha bűvölet, csapda ez is, varázsló-varázslat, s egy gyerek számára nem könnyű, hogy el tudja választani a kóklerséget a csodától. Nekem nem volt szerencsém, bent ragadtam, beleveszttem a mesék, versek lidércfényes ingoványába, ahol csak tévelyegni, bolyongani lehet.

Hogy a versek mint kerültek utamba, s lettek kikerülhetetlenek számomra, nem tudom, bár a mese, a vers talán egy töről eredhetnek. Reményt láttam bennük, szinte az egyetlen lehetséges utat, amely abból az összekuszálódott, romlásnak indult világból kivezethetett.

Mesélni kell

Két filmről kellett kihozni vetítés közben a moziból.
A Makszimkáról –
történetére nem igazán emlékszem.
Az afrikai kisiút orosz tengerészek hajójukra vették,
és ragyogó egyenruhába öltöztetve
lett tiszteletbeli matróz.
A másik állandóan kísértő:
öreg púpos mesél –
megelevenedik a Kis Mukk élete.
Sokáig szégyelltem, amiért fiú létemre megírákattak.

Idővel Andersen s a Grimmek után
jöttek egyre többen.
Bambi, a debreceni diák, Zéta,
Gergő és a kis Cecey lány.
Kevesebbet törődtem magammal.
Azonos lettem Mauglival, Csingacsukkal.

Féltem, kigúnyolnak
titokban morzsolt könnyeimért.

Azután megtanultam:
a koldusok koldusok, a békák békák maradnak,
s marad a jótett, a remény,
hogy más az utam, mint a királyfiaknak.

Mért lettem versíró,
fellengzősebben: költő?
Talán a fönti sorok között a válasz.

Eltelt azóta két emberöltő,
s ma is megkönnyezem a makszimkákat.
Nem szégyenkezem, ha torkomban
gombócosodik a részvét,
örülök, amikor a rútból szép lesz,
ha jönnek a limuzinok,
győz rossz fölött a jó.
Az irodalmi ízlés nem érdekel.
Túl a sokadik ezeregy éjszakán,
kellenek könnyeztető mesék.
Mesélni kell.

Hát igyekeztem berendezkedni, otthon érezni magam egy
hamis, gyötrelmet adó, mégis szép világban. Kellett a vers.
Évekkel később ugyan megkérdeztem: „Kell-e...?” – de az már
késő volt.

Ne válaszolj

él-e a vers józsefvárosi dalnok
kikeresztelkedett utcák aszfaltján
átsüt-e még a gyerekkor
hoz-e megnyugvást békét
az üszkös sebeken átömlő Duna felett
sóhajra nyíló kék ég

él-e a vers
felépülhet-e még a Század
józsefvárosi bárd
véreddelel kovácsolnak-e szárnyat
kell-e a vers
a torkodból felbukó a búzaszem

*Vitézek, mi lehet ez széles föld felett
szebb dolog az végeknél?
Holott kikeletkor az sok szép madár szól,
kivel az ember ugyan él;
Mező jó illatot, az ég szép harmatot
ád, ki kedves mindennél.*

Perben, haragban című versemben Balassi Bálintot is felelőssé tettem azért, hogy odavettem a költészetnek, de ha megfeszítenek, sem talállok elfogadható magyarázatot arra, hogy egy tíz év körüli gyerek mi szépséget találhat az „érthetetlen nyelven éneklő” Balassi-világban. Máig nem értem, mint tudott Balassi úgy hatni rám, ahogy hatott.

Tizenegy éves lehettem, mikor az iskolai tanérvzáró ünnepélyen egy nyolcadikos lány szavalt. Álltam kipirult arccal, s szembe-sültem a csodával: verset – másokkal megosztható verset – nemcsak a régen halottak – Balassi, Petőfi – írtak, hiszen az a lány ott lakott a Telepen, mondták a nevét, s hogy a *saját* költeménye...

Petőfi az a költő, kit divat elutasítani, lekezelni, hogy jó, jó, de azért Arany mégis csak... Nekem más a véleményem. Aki Petőfit nem tudja a helyén, értékének megfelelően kezelni, az ne dicsérje Aranyt, Adyt, senkit, mert lövése sincs a költészetről, de az életről sem. Petőfi Sándor olyan kincs, amiért sok nemzet a fél történelmét elcserélné.

Legenda

(Az újra szárnyra kapó hír...)

A legendát nem lehet eltemetni. A legenda megszületik, él halhatatlanul, fényesedik, hiába az idő próbálkozásai.

Miért jutnak eszembe ezek a gondolatok „Szeptember végén”? Az újra szárnyra kapó hír: valahol Oroszországban élt tovább, tovább, ahogy tudjuk, tovább, ahogy titkon mindig is annyian szerettük volna. De igazán szerettük volna? Legendánk a Lánglelkű táltoscsikóról elbírja-e a nagy idők túlélését? Akarjuk-e tudni igazán, hogy évekkel elsiratása után valahol, mindenéből kiraboltan még felnézhetett a közös égre, figyelve sóváran a tűnő Nap útját? Gyerekkoromban számolgattam, hány éves lenne, ha élne. Ma már nem számolok. Tudom, mindegy, hol temették a földbe, Ő itt lett halhatatlan, ezek között a folyók, hegyek között, ajkáról a mi szavaink sóhajával, kiáltásával. Élt-e még Oroszországban? Lehetetlen! Lehetetlen, még ha anyagi valójában tényleg létezhetett is, már nem Ő volt. A legenda nem blicceli át a vihart, nem búvik meg a történelem szélárnyékában, a legendát nem lehet evakuálni! Megszületett. Nélküle ma már nem lehet lenni magyarnak, nem lehet szólni ezen a gyönyörű nyelven, hogy meg ne idéznénk naponta, miként nem lehet *március, szeptember, szabadság, szerelem, se halál* nélküle többé.

Olvasom a hírt: valahol Oroszországban egy fejfa, egy sír, s ez éppen elég ahhoz, hogy megszaporodjanak a szívverések. De mi változna, ha tudnánk, mi változna, ha igaz lenne? Kell-e a bizonyosság?

Szeptember elmúlóban... „*Még nyílnak a völgyben a ker-ti virágok. / Még zöldell a nyárfa az ablak előtt...*” Kell-e

a bizonyosság ilyen élő jelenlét mellett, kell-e kihantolni a régi csontokat, leásni a legenda születéséig? Mennyivel adna többet az igazolás: valahol élt Oroszországban...?

Kövezzenek meg: én szívemből remélem, igaztalan a hír. Neki itt kellett feláldoztatnia értünk. Neki, a Szabadság Messiásának meg kellett adasson pihenni ez a föld! Nem tagadhatta ki ez a kicsi ország, ez a kokárdás-bakatemető, legendás fiát.

Szabadság Istene, add, hogy így legyen!

NYUGODJ BÉKÉBEN, PETŐFI SÁNDOR,
TE ÖRÖKÉLETŰ!

(1989)

Hogy mit vesz az ember jelnek, jelzés értékűnek, nehéz eldönteni. Van, ki egy, az útjába kerülő ágba isteni intést, figyelemtetést lát, más a teljesen világosan értelmezhetőt sem veszi észre.

Radnóti Miklós tragikus sorsú versei jutottak eszembe, a *Bori notesz*. Évek óta nem volt a kezemben (amihez az ember szorosan kötődik, azt nem kell naponta igazolnia simogatással, gügyögéssel), bár költözésekkor, ha rakosgattam, egy pillanatra mindig megálltam a munkában. Most céllal vettem elő. Szükségem volt rá, fizikai értelemben, hogy szememmel érzékeljem azt, amit igazából csak a lélek láthat.

Ez a jegyzőkönyvecske Radnóti Miklós magyar költő verseit tartalmazza. Kéri a megtalálót, hogy juttassa el Magyarországra, Ortutay Gyula dr egyetemi magántanár címére: Budapest, VII. Horánszky u. I.

A két fekete, karcsú könyv – a tömegsírban talált notesz faksimiléje, illetve a nyomtatott versek – egy nejlonborítóban,

amolyan védőtasakban került harmadik kiadásra, harminc évvel ezelőtt. Azóta van ez a példányom, mert előtte többet elajándékoztam, abban a reményben, hogy talán mások szívében is olyan helyet kaphatnak, mint nálam.

Leültem az asztalhoz, s ki akartam venni tokjukból a könyveket. A sok idő, a rámolás, hogy egymáshoz szorítva várakoztak a polcon, vagy mindez együtt, ki tudja – de a könyveket nem sikerült kihúzni a borítóból. Próbáltam papírvágó késsel, vonalzóval, eredménytelenül. A nyomtatott példányon megsérült a gerinc, de nem kerültem közelebb a könyvekhez. Más megoldást nem tudtam kitalálni: ollóval fölvtágtam a tasak egyik oldalát.

Igen. Mondhatnám úgy is: Radnótit – aki belehalta magát a halhatatlanságba, akit sokan szívesen kisumákolnának a magyar irodalomból is – *újra és újra exhumálni kell.*

Istenem, milyen esendőek, milyen szánalmasak vagyunk, ahogy ilyen koloncokkal vonszolódunk Európába, megértésre, beismerésre képtelenül.

Nem emlékszem pontosan, inas voltam-e még, vagy már fiatal segéd, s milyen alkalomból, a gyári faliújságra egy Radnóti-megemlékezést írtam. Hogy még miből, már nem tudom, de *Majális* című versének negyedik strófáját idéztem:

*Lehetnének talán még emberek,
hisz megvan bennük is, csak szendereg
az emberséghez méltó értelem.
Mondjátok hát, hogy nem reménytelen.*

Miből épül föl egy ember, mi az ami hozzáad, faragja, alakítja? Ezer és ezer dolog, de azt határozottan állítom, hogy Radnóti

Miklós, a katolizált zsidó, magyar költő, erkölcsből, magyarságból, emberségből egyik legnagyobb formálója volt életemnek, amit csak úgy tudok élni, s ameddig kell, továbbélni még, „*hogyan nem reménytelen*”.

2003-ban olvasni kezdtem Kertész Imrétől *A kudarcot*, de abbahagytam. A napokban újra elővettem. Nem ad sok esélyt a menekülésre.

Kertész és közötttem – eltekintve a kortól, sorstól – van egy óriási különbség: az ő történelmi *sorstalansága*. Nincs ebben semmi különleges. Ember és ember élete, sorsa között, nem hiszem, hogy mérlegelni lehetne, kellene, de azt a *sorstalanságot* nem lehet megkerülni, nem lehet nem tudomást venni róla, és szemérmesen vagy szemérmetlenül úgy tenni, mintha szűzen jöhetnének ki a kuplerájból. Ahol egy egész világból bordélyházat csináltak, ott nincs helye a képmutatásnak, liliomos körmenetnek. Közhelyként bár, de újra és újra rögzíteni kell: „Auschwitzot nem lehet megkerülni”, s mondták azt is sokan, hogy „Auschwitz után nem lehet verset írni”.

És versolvasás, egy gyerek simogatása, egy virágoskert öntözése után hogy lehetett Auschwitzot csinálni?

*Igaz hogy legtöbbször aki a rakodón
megérkezett már nem volt ideje
a helyzetét megmagyarázni magának
Némán és megzavarodottan
mentek a végső útra
és hagyták magukat megölni
mert nem értettek semmit*

(Peter Weiss: *A vizsgálat*,
Vas István fordítása)

Az Auschwitz-per jegyzőkönyvéből készült dokumentumdrámát huszonévesen olvastam.

Valóban

*Peter Weiss: A vizsgálat
Drámaélmény*

eljött anyám és minden gyermekévem
kőből font koszorút hoztak fejemre
kőfonat kötélből csináltak hintát
eljött anyám és minden gyermekévem

és zokogtak kint a halak a tóban
kerengő varjak nem szálltak tetemre
virágot hordtak a kerengő varjak
és zokogtak mind a halak a tóban

valóban nem ment oda senki
mert nem volt szabad odamenni
az emberek riadt vadakként néztek
sikolyt szikráztak a drótkerítések

Ekkoriban került a kezembe Tadeusz Borowski, a költő, a holocaust-túlélő *Kővilág* című kötete is.

El sem tudod képzelni, milyen boldog vagyok!

Először is – a Hosszú villanyszerelő. Reggelenként Kurt társaságában (ugyanis az ő ismerőse) meglátogatom, s odaadom neki a levelet. A villanyszerelő fantasztikusan régi szám, ezer meg egy kis ráadás, állandóan úgy néz ki, mint egy málhásszamár, kolbászt, kis zsákokban cukrot, női fehérneműt szállít az FKL-be, a cipőjét pedig levéllel tömi ki. A villanyszerelő kopasz, egy szikrányi megértés sincs benne szerelmünk iránt. Valahányszor levelet viszek hozzá, elhúzza a száját. Amikor ciga-

rettát akarok neki adni, azt mondja: – Kolléga, nálunk, Auschwitzban, a levelet ingyen szállítjuk! A választ, ha módomban áll, elhozom.

(Tadeusz Borowski: *Nálunk, Auschwitzban*,
Fejér Irén fordítása)

A mesék szétfoszlottak, hitelüket veszítették, s mégsem volt más lehetőségem, mint belekapaszkodni a mesevilágba, hinni a jó-tett-helyébe jót, hogy csak úgy érdemes. Pedig akkor már Borowski is régen elment: huszonkilenc évesen, 1951 júliusában megölte magát.

Az év tavaszán halt meg Annus.

A hiány egyetemes.

Csapda

ha lenne váram
fokára tűzném az öröm lobogóját
ha lenne váram
egy tornya csupa gyásszal telve
ha lenne váram
élhetnék örömben gyászban emberül
ha lenne
de csak a torony épül legbelül

Egyszerűen képtelen vagyok elfogadható magyarázatot találni, hogy adottságaim, körülményeim, indíttatásom feljogosítottak-e arra, hogy költő akarjak lenni. Volt-e valami rendeltetésszerű, ami abba az irányba kényszerített? Tudom, kívülről könnyen mondhat bárki bármit, ami még bizonytalanabbá, labilisabbá tenne. A végén mindig kimagyarázom, kimentem magam – ha nem tenném, csak a megsemmisülés maradna –: valakinek,

valaminek – szinte szemlesütve mondom: valami *fátumszerűnek* – lennie kellett, aki-ami irányított.

Az egészen biztos: nyolcévesen már tudtam, költővé kell lennem. Könnyű ma mosolyogni, de akkor és ott véresen komoly volt a kényszer, azzal együtt, hogy fogalmam sem volt arról, mit jelent az: *költő, költészet*. Elkülönülésem, különbözni akarásom attól az időtől tudatossá vált, *elkezdtam költő lenni*, s lehet, hogy véleményem mások szerint nem helytálló, de azon a ponton túl már nem a tehetség-nem tehetség a kérdés, hanem a hit, ami által kijelöltettünk, megbélyegeztettünk: *igen, én költő vagyok!*

Az, hogy jó-e, rossz-e, teljesen közömbös; az állapoton nem változtat.

Egy telepi barátom beszélt arról, hogy írtak verset az osztálytársával, és elküldték valahová, ahonnan választ is kaptak, és találkoztak is egy költővel, valami Kárpáti Kamillal. Elvisz hozzá, vigyek neki verseket.

1958-ban Apu kísért el a Dohány utca és Síp utca sarkán lévő épületbe (ott akkor a SZOT Egressy Gábor Klubja, később a Metró klub működött), ahol egy szűk folyosóról egy még szűkebb, könyvekkel majd a mennyezetig tornyozott szobácskába lépve megtaláltuk Kárpáti Kamilt, a költőt. Szólni is alig tudtam, mikor átadtam neki a maszatos, kockás füzetet a verseimmel. Ma is tisztelettel adózom annak a komolyságnak, ahogy helyesírási hibáktól hemzsegő írásaimat fogadta, boncolgatta. Kamil elhivatottsága a fiatal tehetségek istápolására valami veleszületett adottság lehetett. Évekig jártam hozzá, s indultam vissza a Telepre úgy, hogy szinte a föld fölött lebegtem. Lehet, más nem vette észre, de nekem az újabb találkozásig azok a beszélgetések, szorongva várt kritikák jelentették a világot: egy jobbat, szebbet, mint amiben éltem.

De még jó pár év kellett, míg Kamil elküldte verseimet Kátay Antalnak, a *Fejér Megyei Hírlap* kulturálisrovat-vezetőjének: ő publikálta először írásaimat.

Az ipari iskolában (MÜM.* 13-as számú Szakmunkásképző Intézet) magyartanárunk, aki nálunk néhány évvel idősebben akkor kerülhetett ki az egyetemről, harmadévben a francia irodalomról, izmusokról, költészetéről kezdett beszélni. Nem fogadta kitörő lelkesedés. Sorolt pár nevet: kit ismerünk? Talán Villonra még bólogattak páran, aztán néma csend.

Soha nem szerettem szerepelni, de nem állhattam meg, s kezdtem sorolni a költőket Cocteaútól visszafelé. Az osztályban megállt a levegő, a tanár úr – Lotár (Lotringer) László műfordító – elég furán nézegetett, s az óra nagy részét – a többiek örömeire – ketten beszéltük át. Kicsöngetéskor odajött hozzám, s kérdezte, lenne-e kedvem beszélni vele máskor is. Természetesen igent mondtam. Meg voltam illetődve. Megbeszéltük a helyet, az időpontot, s 1963-ban, életemben először beléptem a Hungária Kávéházba...

Valamikor, réges-régen élt egy kisfiú. Miért, miért nem, egyszer csak arra gondolt, hogy verseket kell írnia. Úgy is tett.

Azután teltek az évek, s egyre messzebb került önmagától, talán még szégyellte is azt, aki volt. Ki akarta dobni a régi vackokat, de mindig halogatta.

A kisfiú közben megöregedett, s ládák, fiókok, füzetek mélyén rátalált „zsengéire”. Rá az első újságra, ahol a nevét egy verse fölé írták, s elmosolyodott: hogy is gondolhatta a múltját megtagadni...

* Munkaügyi Minisztérium.

Anyámnál

Ugye nem haragszol?
Szemedben még
Az aggódó régi láz ég.
Apró kezednek halvány
Szorítása biztat,
Bátorítasz,
Mintha ma mennék
Először iskolába –

Minden perc egy goromba vendég.

– Mit mondtál, kisfiam?
Elmerengtem,
Tudod, néha... –
Riadt szemében könnyörgés ül,
Párnájába süpped.
Fekete hajába hóesés fészül.

Ez itt az én anyám?!
Simogatom, becézem,
Ki tudja meddig...
Ülök az ágya szélén,
Mosolyogva
S látnom kell, ahogy az
Idő kilopja
Életemből.

*(Fejér Megyei Hírlap,
XXII. évfolyam, 67. szám, 1966. március 20.)*

Anyám januárban meghalt. Soha nem láthatta a nevemet nyomtatásban.

TRIANGULUM

Anna Anyám, a semmiből ételt adó, hat gyermekéből
hármát hátrahagyva, 1966-ban beletörődött.

Apámat, Sándort, a szolgát, rokkant bányászt, a félvak
székelyt 1983-ban, feltámadás napján rostára tette az
emlékezet.

(Közeledve)

ANYÁM UTOLSÓ PERCEIBEN az utcán vártam, lestem az orvost.
Mire visszaértem, meghalt.

Pár órát töltött még velünk a lakásban, személytelenül.
Semmit nem éreztem az ott esetlenkedő lélekből. Ültem az
ágy szélén, fogtam a kezét, s – mert Apu kérte – levágtam, rend-
be hoztam a körmeit. Ma sem tudom, mit éreztem akkor. Mel-
lettem az addigi életemhez legközelebb álló, elidegenedő anyag-
halmaz. Nem irtóztam tőle, de nem is szerettem. Tudtam a
helyét, jelentőségét-jelentéktelenségét.

A ravatalon egy jegelt test feküdt. Anyu bennem húzódott
meg, ahogy ígérte. Az anyák ilyenek.

viszi a fényt az alkonyat
csillagra írott arcodat
kölappal védett testedet
gyanútlan alvó kerteket
utánad nyúlnom nem lehet
hangodra anyám nem lelek
elrejtene a Hold tavak
hiányod érzem árva vagy

(Triangulum)

A borzasztó, hogy nem tudtam fölállni, tovább lépni, ma is ülök
az ágy szélén, kezemben hűlő kezével, és vágom a körmeit.

tehozzád nem illik ének
farkasverem menedéked
denevérszárnyú magányod
titkait magadba zárod
életed beomlott árok
végső leszállásod várod
jönnek érted elkísérnek
sápadt bányáslámpa fények

(Triangulum)

Amikor a telepi lakást Apu elcserélte a Dankó utcai szobakonyhára, teljesült nagy álma: a különbözetként kapott pénzből vett magának egy hosszú irhakabátot. Aztán várta, hogy elég hideg legyen, és felvehesse. A Kerepesi úti kispiac melletti borpincéből kijőve esett el, és sározta össze, pedig azokban az időkben már módjával, keveset ivott. Kitisztította, aztán csak néha vette elő. Halála után Lacié lett, ő meg eladta – mit is kezdhett volna egy világosbarna irhabundával, ami apáknak az elegancia csúcsa volt. Rám egy vastag karikagyűrű maradt tőle, amit valakivel csencselve szerzett, s igen büszke volt, hogy micsoda vásárt csinált. A vékony, vásott ezüstgyűrű, ami évtizedeken át állandóan a kezén volt, nem tudom, hova lett. Az aranyat eladtam: nem kötődtek hozzá emlékek. Az ezüstöt sajnálom – azt megtartottam volna.

1983. április negyedike, húsvét hétfő.

Apu kései élettársa telefonált, menjek, Aput kórházba kell vinni. Az ünnep miatt hamar átértem Pasarétról Erzsébetre. Apu azt mondta: ha még egy ilyen éjszakája lesz, inkább a villamos alá ugrik. Ilonka néni segített neki megfésülködni. Jött a mentő, gyorsan beértünk a Dél-Pestibe. A kórteremben kiraktam a holmiját. Irányított, mit hova tegyek, s ott a bicskája, azt is, hogy hová. Aztán kérte, menjek el, pihenni szeretne.

Kora este telefonált Ilonka néni, ki újra bement hozzá:

– Apukátok meghalt délután.

Nem sokat vacakolt: ahogy élt, elment, minden cirkusz nélkül.

Anyu sírjába temettük, az akkor már exhumált, ott nyugvó Anus és Sanyi mellé. A temetkezési irodában beszéltem a tanács

búcsúztatóval: a ravatalozónál vegye szűkre mondanivalóját, s adtam neki egy féloldalnyi gépelt szöveget, kérve, a behatolásnál azt mondja el. Végigolvasva nagyon furán nézett rám: ő még ilyen szöveggel nem találkozott, pedig régóta van a szakmában. Apu lottószámairól írtam, amelyeket évtizedeken át játszott, s végül rám hagyott, mert azok *biztos* szerencseszámok. Játszottam is néhány évig, aztán csak elmaradt, nem adtam több esélyt Fortunának. Szegény faternak meg már úgyis mindegy volt.

Gyönyörű, nagy állatok

Már percek óta áll a pult előtt, nem tud dönteni. A kakasok megtisztítva, nejlonzacskókban fekszenek az üveg mögött, csábitóan. Gyönyörű, nagy állatok. Szereti a kakasokat, s mégis áll tehetetlenül, nem tud dűlőre jutni. Bizonytalanul lép ki az üzlet ajtaján, beáll a zöldséges előtti sorba. – Az egyik kakas, az kellene. – A gondolat nem hagyja nyugton. Csütörtök van, mire egy ekkora fagyott állat fölenged, legalább egy nap. És mennyi hús... A csirkének majd száz forint kilója... ez meg harmincöt. Lehetnek három-négy kilósak. A combokat megspékálni fokhagymával, kolbásszal, szalonnával, a melléből rizses húst, egy nagy fazék leves a hátból, szárnyakból... A jó múltkor is... a leves után már nem tudtak enni, annyira elég volt, pedig hárman vannak, s még vacsorára is maradt, másnap a rizses hús... A combokból – sültzsiros kenyérrel – még kedden is ettek. Alig apad a sor. Elöl németek vásárolnak fir meg zeksz kilókat. Ők is enni akarnak. Mindenki enni akar.

Apjára gondol. Mennyire várta mindig, hogy hazajöjjön, mit hozott... Ha ivott az öreg, jókedvű volt, máskor a szavát is alig vették otthon. – Húst adj – mondta a feleségének –, a krumplitól fáj a lábam! – Húst?! Zabáltál volna, ahol ittál! Adj pénzt, kapsz húst is – veszekedett vele az anyja, de az apjával nem lehetett veszekedni, ha ivott, meg pláne. Nem vette komolyan az asszonyt. Semmit nem vett komolyan. – Majd meglátod, annyi pénzem lesz egyszer, annyi... –

Amikor nyert a lottón harmincezer forintot, jött részegen, az inge kilógott, jött tántorogva, hóna alatt szakadt papírban egy hatalmas kakassal... – Megmondtam! Ugye, megmondtam – s szórta az asztalra, a padlóra a százasokat...

Jó ember volt. Még tizenhat évig élt, hogy a feleségét eltemette. Ha ugyan élet volt az. – Meglátod, egyszer még gazdag leszek – mondta a fiának –, meglátod...

Még mindig a németek karattyolnak. Ezek megveszik az egész standot... Vissza kellene menni a kakasért, holnapra fölenged, s három napig nincs gond az evésre. És ha már elvitték mindet? Idegesen topog a sorban, akkor is kell valamit enni, a paprika hatvannyolc, a paradicsom hatvan forint, és akkor még semmi hús sincs, valamit mégis venni kell... Hagyja a sort, megy vissza. – Azt a kakast, azt a szebbiket – mondja az ismerős hentesnek. Százhuszonhét forint. Három és négy kiló közt. Jól számította.

Hazafelé, már kissé megnyugodva, hogy helyesen döntött, tervezgeti a menüt: leves, rizses hús, spékelt comb. A leves még jobb is, mint a csirkéből. Erősebb. A rizses húst is lehet szaftosra csinálni. Nem is érti, miért nem szeretik mások. Csak jól kell elkészíteni. Még tíz óra sincs. Melegen süti a nap. Megáll, a nagy bevásárlótáskát a kerítés betonlábazatához támasztja. Rágyújt, elgémberedett ujjait tornáztatja. Dereából lassan múlik a zsibbadás. Még egy megállás és hazaér.

– Mit hoztam? – kérdezi otthon, s mindhármán mosolyogva nézik a hatalmas állatot, mint akik csatát nyertek, s egyikük sem gondol arra, még hány kakast kell megenni, míg lesz valami ebből a mocskos kurva világból.

minden percben más az arcom
akkor nézz meg mikor alszom
mikor a semmi dől reám
kristályszigorú éjszakán
ha már a szökő értelem
elhagy és fekszem védtelen
fejem kígyószájra hajtom
felkészülten ha kell marjon

(Triangulum)

SZÉP SZERETŐMRE ÉKSZER

Határkövek I.

Erőm legyen és bátorságom,
szép szeretőmre ékszer.
Rőt koronád az alkonyi égről
ellopom, Uram, nézd el...

(1964)

EGY NAGY INFLUENZAJÁRVÁNY ajándéka kénti szívproblémák és a sok hiányzás miatt 1962 tavaszán abbahagytam a harmadik évet az ipariskolában. Nem kellett volna, de mai ésszel mondaní akkorí dolgokról okosságokat: értelmetlen. Nehezen indult, s még nehezebben ment beilleszkedésem a társadalom mindennapjaiba. Két évi segédmunkáskodás után visszamentem, és elvégeztem a maradék fél évet.

Az már Bogárnak volt köszönhető.

A Koltóiban (Balesetiben) 1962-ben feküdtem talán egy hétig, ahol szívizomgyulladásom következményeit vizsgálták. A kórteremben hatan voltunk.

Mikor egy rém ellenszenves ideggyógyász jött vizsgálatra kettőnkhez is, az enyémmel szemben lévő ágy lakója ingerülten utasította vissza az orvos lekezelő magatartását. Nem csoda, hiszen látszólag az orvosnak a beteg nem, legfeljebb a tünetei léteztek. Tizenhét évem minden önérzetével igyekeztem tiltakozni én is a modortalansága ellen, amit később azzal intéztek el, hogy a főorvos úr ilyen. Az ingerült beteg Fejes Endre volt.

A folyosón az első kimenetelkor – már akkor erős dohányos voltam – a társalgó túloldalán ülő, gipszelt lábú lányra lettem figyelmes. Kék, apró fehér csillagos köntöst viselt. Ő volt Bogár.

Talán két-három napig lehettünk bent együtt. A sorsom eldőlt. Mire tisztázódott bennem, hogy a gipsz nem egy törés, baleset miatt került a lábára, már minden késő volt. Bár ma sem tudom, lehetett volna-e más folytatás, mint ami lett.

Tizenhét évesen fogalmam sem volt olyasmiről mint Heine-Medin-kór. Persze később, mikor azonosítottam a járványos

gyermekbénulással, már volt némi elképzelésem, bár csak nagyon távoli élményekből. Külső szemlélő hajlamos a testi fogyatékoságot szellemivel társítani. Ami tőle, az általa megszokottól eltér, abnormálisnak tekinti. A közhit, s bizony a hagyományok is erősítik, aki valamilyen sérülést hordoz, az iriggyé, rosszindulatúvá válik az „egészségesekkel” szemben. Nem tisztem e hitet megdönteni, de az én történetemben inkább az ellenkezőjét erősíthetem. Talán azzal a példával: ha valakinek problémái vannak a látással, elveszíti szeme világát, akkor kifinomulnak más érzékszervei: tapintás, hallás, szaglás. Lehet, hogy az empátia is besorolható az adottságok közé, amik külső hatásra megváltoznak, érzékenyebbé tesznek mások iránt.

Bogár lábán a gipsz, nekem annyit jelentett, hogy ha meggyógyul, leveszik, és kész. Hát nem arról volt szó. Sokadik ortopédiai műtétje után, talán kontrollon volt a kórházban, s persze ennek sem én, sem ő nem tulajdonítottunk oly nagy jelentőséget, hogy alaposan kitárgyaljuk. Volt éppen elég, amiről beszélhattünk, olyannyira, hogy a nővérek szóltak ránk, ha vizit vagy a délutáni csendkúra miatt be kellett mennünk. A témák csak nem fogytak, sőt. Aki volt szerelmes, annak szükségtelen a további magyarázat, és én az voltam.

Amint hazaért és lehetett, már hívtam telefonon. Az akkori hatvan filléres tantuszért még korlátlan ideig beszélhattunk, s tettük is szakadásig. Mikor hazakerültem, a helyzet kényelmetlenebb lett. A Telep egyetlen nyilvános telefonfülkéje előtt ugyan alig volt sorállás, de a beszélgetés meghittségét erősen befolyásolta egy esetleges várakozó.

Akkoriban a telefonok még elég ritka darabok voltak a lakásokban, felénk meg főleg. Füzesy Etelkának volt. Orvosírnokként dolgozott, s ahhoz a pozícióhoz, úgy látszik, járt. Etus

néni, ki gyerekkorában még négylovas hintóból nézte a világot, s valami grófkisasszonyként kezdte az életét, nagyon sokszor engedte, hogy tőle telefonáljak. Amolyan baráti kapcsolat volt közöttünk, bár ő vagy negyven évvel volt korosabb nálam. Gyakran előfordult, hogy pogácsát csinált, s Anyuhoz hozta megsütni. Az okát nem tudom, talán az ő sütője rossz volt, vagy tartott tőle. A tésztát meggyúrta, kiszaggatta, tepsire rakta, letakarta egy kockás konyharuhával, és hozta hozzánk. Ha aztán nem volt elégedett a színével, mondogatta: – Sápkóros, Annuskám, sápkóros. Hogy a háború idejéről miket meséltek vele meg különféle katonatisztekkel kapcsolatban, az csak szűrten, messziről jutott el hozzánk, gyerekekhez.

Amikor sorra került, hogy felmenjek Bogárékhoz, pillanatok alatt fölbolydultak a kedélyek a Hős utcában. Rózsadomb! Az úri negyed! Szegény anyánk kétségbeesetten próbálta magyarázni, hogy illik viselkedni, mit szabad, mit nem... Hát, nem volt könnyű a nekiindulás. Lányos háznál még amúgy sem jártam, de a baráti összejárások sem voltak divatban mifelénk. Esős, őszi idő volt, késő délután. A Mechwart ligettől elindult velem a 11-es busz föl a Bimbó úton, Káder-bergbe.

A találkozás sem volt könnyű. Egy rossztanuló udvarló, egy iskolaigazgató papa, egy személyzetis mama kommunista mozgalmi múlttal...

Nem ők voltak, kik a legtöbbet profitáltak az *ellenállásból*, még akkor sem, ha Bogár anyjának Doftánát megjárta legidősebb testvére a nagyköveti pozícióig vitte is. Bennük talán még volt valami naiv hit, ragaszkodás az elveikhez.

Nekem, a ranglétrák alsó lépcsőfoka alatt toporgó józsefvárosi gyereknek sok mindenben tért el a véleményem a világról attól, ahogy ők látták vagy ahogy előadták a dolgokat, de

inkább csak éreztem, hogy nincs minden rendben. Arról azonban szó sem lehetett, hogy halványan megfogalmazott társadalomkritikámnak helyt adjanak. Az érveimet lesöpörték az asztalról. Még Bogár velem egyidős öccsétől is megkaptam a beosztásomat munkásosztály-ismeretből, mert egy nyáron két vagy három hétig dolgozott a Bajcsy-Zsilinszky úti Vasértnél, és tudja ő jól, milyen is a munkásélet.

A megértést nem könnyítette, hogy serkenő szakállam az „ellenforradalmárokat” juttatta eszükbe. Bogár mesélte, hogy 56-ban valami katonai járművön vitték haza a Balesetiből, mert kellett a hely a sebesülteknek, s ő már műtét után volt, csak foglalta az ágyat. A kocsin *szakállas*, géppisztolyos „ellenforradalmárok” voltak. Ő azóta nem szereti a szakállásokat, különben is, minden szakállas csakis valami deklaszszált alak lehet. Ebben az összefüggésben *marxengelszeninsz* valahogy nem kerültek szóba.

Akárhogy is, a bélyeget hamar rám sütötték: *reakciós*. Hogy ez milyen baromság volt, akkor is tudtam, s ma is csak értetlenül gondolok vissza azokra az időkre, mikor Bogárral, rokonaimmal, ismerőseivel szemben az igazamat, a hitemet próbáltam védeni.

De ne legyek igazságtalan: Bogár vette a bátorságot, hogy szembe nézzen a tényekkel, s néhány év múlva már valósabb képet látott arról, ami körülvette őt, minket. Nem lehetett egyszerű rádöbennie, hogy életét hazugságokból, részigazságokból összehordott tákolmányban élte, s kikre mint hibátlanokra nézett addig, azokról azt kellett látnia, hogy korántsem a tökéletesség mintaképei.

Mind gyakoribb rózsadombi látogatásaim egyike váratlan csodában részesített. A Bogarékkal szembeni házból Kodály Zoltán

és Weöres Sándor lépett ki, s indultak szemem láttára a Pentelei Molnár utcától a zöldségeshez és a halhatatlanságba.

Jelenés

*(Kodály Zoltán és Weöres Sándor
a Törökvész úton 1964-ben)*

mit mondhatok
nem voltak jelek se szárnyak
sugallatot se kaptam
hogy akkor arra járjak

kart karba öltve
a zöldségeshez mentek éppen
rövidnadrág volt rajtuk saru
fűzkosár egyikük kezében

ennyi csak
földszag saruk kosár
s két üstökös mögött
kullog a vaksi nyár

Amikor el akarunk jegyezni valakit, és nincs remény gyűrűvásárlásra, mindent kitalálunk, hogy mégis elérjük célunkat. A jegygyűrűk kölcsönkérése biztosan nem eredeti ötlet, de azért rendhagyó volt. Jóska bátyáméktól kértem el, azzal, hogy hamarosan újakat veszek nekik. Visszaemlékezve akkori magamra, nem sokat kellettett győzködnöm őket. Megkaptam az aranykarikákat.

Bogár a fürdőszobában mosta a kezét, én az ajtófélfának támaszkodva kérdeztem:

– Szerinted hogy kell megkérni egy lány kezét?

A kérdés komolyságát akkor értette meg, mikor a gyűrűket elővettem. Odáig eljutottunk, hogy részünkről rendben a dolog, de a szobában lévő szülőket is be kéne avatnunk, illetve inkább nekem, mert az illem...

Tehát az apja elé álltam, s megkérdeztem:

– Kálmán bácsi, hogy illik megkérni egy lány kezét?

Megkaptam a választ, aztán irány virágért, borért. Hétfőn pedig mentünk egy Rákóczi úti ékszerészhez, ki ujjunkra igazította a gyűrűket.

Logod egy középkori falu volt a budai Várhegy nyugati lejtőjén, a mai Krisztinaváros területén. Erre nyílt a róla elnevezett Logodi-kapu (más néven Zsidó-kapu). A település a török uralom alatt nyomtalanul elpusztult. A falu templomának alapfalai ma is megtekinthetők az Attila út fölött. Emlékét az egykori helyén vezető Logodi utca őrzi Budapest I. kerületében.

(Magyar Wikipédia)

Logodi utcai, második emeleti garzonunk a Hadtörténeti Múzeum alatti lépcsőre nézett. Balra fölfelé a Várra, jobbra a Vérmezőre, a Déltre lehetett látni. A 28 négyzetméteres lakás egy szobából, előszobából és egy egylégterű fürdőszoba-konyhavécéből állt, ahol a mosdókagylóban vagy a kád fölött lehetett mosogatni, miközben a vécén egy függöny mögött valaki a dolgát végezte. Igaz, mindhárom pici lyuknak külön kiépített szellőzőnyílása volt, ami egy kis bukóablakkal nyílt a hátsó udvarra.

Az apró erkély, ívelt kovácsoltvas korlátjával, rányíló dupla franciaablakával-redőnyével, egész környezetével talán Párizst idézte, persze úgy, hogy Párizst igazán sose ismertem, legfeljebb képekről, filmekből, könyvekből kiidézve. A Vár,

a Vároldal... A romantikusok bűnbe csábító melegágya. Ottani éveink voltak a fiatalságéi, a reményéi. A magas szoba stukkóirozettái, az almazöld, karcsú cserépkályha (idővel Héra gázégővel megrontva) maga volt a mese.

Szieszta

Ma délután újra a Logodi utcában voltam
a lépcsőházban ráköszöntem a szomszédokra
emlékeznek ránk visszajöttünk
és rendezgettem az egy szobában
mindenről tudtam mindent mi merre hol van
a galéria tűnt kicsit idegennek
mert a valóságban persze nem volt
de tetszett és elfogadtam mint odaillőt
és jó volt látni a stukkókat rozettákat
– észre se vettem az eltűnt negyvenhárom évet –
amikor odamentünk az üres lakásba
ujjongtunk a miénk: tényleg
becsuktuk az ajtót és a parkettára fekve
nyitott szemmel álmodtunk csodás életet
és ott feküdtünk és jött reggel este
és nincs ki szólna már ha tévedek
mert üresség van egyedüllét
s mikor egy ilyen álomba beleébredek
csak szidom a világot
ahol azért kapunk hogy visszavehessék.

A mesék is olyanok, amilyenek. Nem mindig és nem mindenkinek telik ki jól a *három nap – egy esztendő*, de az emlékek, amit onnan vittünk tovább, mesébe illők maradtak. Amikor házasokként hazamentünk 1964 november 25-én este, a kályhában parázslottak a fahasábok, az asztalon pezsgő, poharak...

1965-ben kalandos útra indult a jeggyűrűm, s hogy hol jár azóta, ki tudja.

Bogárnak rengeteget kellett túlóráznia egy külkereskedelmi vállalat statisztikai osztályán. A házasságkötés után azonnal visszakerült a mélyvízbe. Este nyolc, kilenc, tíz órakor ért haza, bár csak ötig dolgozott volna. Én, ki kettőkor végeztem a gyárban, otthon vártam rá. Nem tudtam jól kitölteni a délutánokat. Kiszakadva addigi, családi-baráti-otthoni környezetemből, nehezen vettem a házasság hozta akadályokat. Napjaim zömében a fölös időmet nem tudtam mire fordítani. Panaszkodtam, mérgelődtem, de a külkert nem nagyon érdekelte, hogy érzem magam. Bogár tehetetlen volt, s mindketten láttuk, éreztük, ez nem vezethet jóra.

Nem kellett sok hónapnak eltelnie, hogy összehozzon a szomszéd házban lakó, szembe-erkélyes Katival. Beszélgetőtávolban volt a két ház. Mondtam Bogárnak (s tán még valaki volt nálunk): fogadjunk, hogy... Nem fogadtunk, de elbukták volna. Megismerkedtem Katival, ki abban az évben készült érettségizni. Suta, szenvedő versfoszlányok emlékeznek rá. De kell, hogy emlékezzenek:

...

Minden tiszta gáz.

Az élet

Egy merénylet.

A szívem szegény lett.

...

Magamért nem

Hajtom a térdem

(Ez is érdem!),

...

Lányok, asszonyok,

Cédák és mozdonyok,

Temérdek keréken,

Bizonytalan féken
Ne fussatok!

...

Csak egy buta rigó berreg.
Neki van igaza.
A szivárvány felett kitarja szárnyát.
Várják!
Mindenki őt lesi.
Jó neki.

(Minden egyéb értesítés helyett)

(1965)

Nehéz év volt mindhárunk számára. Egy alig húszéves, vergődő kölyök felnőtté válásának éve.

Talán egy hónapra visszaköltöztem a Telepre, Katival együtt, hiába éreztem: valamit nagyon-nagyon elrontok, rosszul csinálok.

A telepi kétszobás lakásban hatan voltunk: Anyu már nagyon beteg, Apu, Laci a feleségével, és Katival én. Abban az időben nem volt túl ritka, hogy annyian éljenek együtt, s nem tiltakoztak a lépésem ellen. Anyu kérdésére, jól meggondoltam-e, határozott igennel válaszoltam, ugyanúgy, mint mikor Bogárral összeházasodtam. Kati apja valami nagynénivel eljött hozzánk – ők is féltették a lányukat –, persze a szülői szó nem sokat számított. Anyósomé is tettek nálunk egy látogatást, olyan időben, mikor tudták, hogy nem vagyok ott Katival.

Mai eszemmel sem tudok másra gondolni csak arra, hogy az első akadályokban én buktam föl. Katinak valószínűleg imponált, hogy egy házasságot megbolondított, túl azon, hogy talán ideig-óráig ő is szerelmes volt belém. A vele töltött időmet mindenképpen megkeserítette a szégyenérzet, az állandó lelki-furdalás.

Csúnyán elbántam Bogárral. Próbáltam elhíttetni magammal, hogy a sok túlórázása, a magamra maradás miatt, amiben van részgazság, de abban is, hogy Katival összekapaszkodva rohantunk, tomboltuk az életet, s Bogár a két botjával nem tudott versenyezni vele.

Nincs okom elhallgatásra, de nem tudom felidézni, mint győztem meg Bogárt, hogy tévedtem. Az biztos, nem ment egyik óráról a másikra. Gyűrűmet Katinak adtam; Bogárnak azt mondtam: elvesztettem. Nem sokat hazudtam életemben, az is egy ügyetlen kísérlet volt. Azóta nincs gyűrű az ujjamon.

Anyósom írt egy levelet Bogárnak. Már nem emlékszem, véletlenül került-e a kezembe, vagy Bogár mutatta meg. Volt benne érthető, jogos felháborodás, de volt olyan mondat is, amit azóta sem tudtam elfelejteni: *„...az anyáról most nem beszélek, mert beteg, de a lumpenproletár apáról sem lehet egyetlen jó szót mondani.”* Ezt azért nem kellett volna. A nagyon nehezen rendeződő viszonyunkban élete végéig sem tudtam megbocsátani e szavait, miként azt sem, hogy mikor 1966 elején felmentem Bogár elé a rózsadombi lakásba, félmondatban jegyezte meg: – Egyébként fogadd részvételemet anyád halála miatt.

Korábban *anyukáztam*, ettől kezdve viszont soha nem szólítottam meg. Ha szemben álltam vele, beszéltem hozzá, választam, de még Irénke néninek sem hívtam, haláláig.

Az *egyébként* szót pedig azóta utálok kifejezetten.

Csibésszel, a kutyák kutyájával csak egy évig élhattünk együtt. Nem voltam fölkészülve arra, hogy kutyám legyen, kevés volt bennem a felelősségérzet. Heltaynak, ki apja eleganciáját örökölhette – puha, nagy kalap, hosszú sál, hosszú kabát –, mint

nevét is: Jenő, szintén pulija volt. Gyakran álltunk meg pár szó-
ra, ami nyilván kutyáinknak volt köszönhető, de kutyások a
megmondhatói, mi mindenre jó az, ha az ember nekiindul. Pár
lépés, s már szembejönnek a remítő külsejű, amúgy barátságos
boxerek. Boci, azaz Bocogó kisleányával, ki korát megha-
zudtolóan jól bánik kutyájával, az emberekkel, vagy Athos,
Szentkirályi díjnyertes kanja, kivel végigvonulni a Logodi utcán
önmagában nagy jelenség volt. Athos és Csibész nem szerették,
de megtúrták egymást pár találkozás után, igazi barátok soha
nem lettek, ahhoz túl nagy egyéniség volt mindkettő.

S persze sorolhatnám vég nélkül a vérmezői kutyakapcsolatokat és -történeteket fajtára, nemre való tekintet nélkül, de csak egy apró momentumot idézek vissza.

Az Attila presszóban gyakran megfordultunk Csibésszel, ismerősnek számítottunk. Baráti társaságban ültem épp egy sör mellett. Békésen beszélgettünk, Csibész pedig, ahogy egy pulihoz illik, az ajtó mellett feküdt, s gondolom, nézte a Vérmező madarait. Egyszer csak megállt asztalunknál Lantosné, a preszszós, egy férfi társaságában. Furán néztünk: az illetőben a *Kék fényes* Szabó Lászlóra ismertünk. Csibészből volt szó. Akart neki egy szelet süteményt adni, de az rá se nézett, elfordította a fejét.

– Nem szereti?

– Szerintem igen – mondtam –, de nézzük meg.

Kimentünk, s mondtam, kínálja újra. Csibész ránézett, majd közömbösen elfordult.

– Látja? – mondta a riporter.

– Csibész – szóltam a kutyának –, edd meg, a tiéd. – Szabó úgy rántotta el a kezét, nehogy az a fekete gubanc leharapja, olyan mohón kapott a sütemény felé. – Hát kellett neki – mondtam –, csak nem mindegy, ki az, aki kínálja.

A Vígyszínházba volt éves bérletünk Bogárral, s ha úgy adódott, előadás után bementünk az akkoriban kedvenc helyünkre, a Tabán presszóba. Esténként egy zongorista szórakoztatta az idillre, romantikára vágyó közönséget. Hamar összebarátkoztunk, s ráadásul a pincér egy régi, vadrózsás ismerősünk volt. Nekünk mindig akadt helyünk, ha kellett, akár pótasztallal, pótszékkal a zongora mellett.

Bárzongorista

kezd az agyamra menni
a bárzongorista
a vadrózsából került a tabánba
ahogy beléptünk
játszani kezdte
neked white lady az asztalon
és nem jut eszembe
pedig alig több mint negyven éve
hó esett
szikrázott december
felakasztottam a kabátod
a zongorista
ahogy bementünk
nekünk játszott
alig volt több
kezd az agyamra menni
hogymennyi éve
a tabán
nem a kakas
a presszó
mindig színház után
még *hatvankilenc előtt*
neked white lady az asztalon
kezd az agyamra menni
a hogyhívták zenész
mit játszott
nem tudom
fogason kék
tediber kabátod

szép szikrázó havas december
lehet hogy piafot
piafot szerelemmel
ahogy bementünk játszani kezdte
asztalokon fehér terítők
a rojtokra jól emlékszem
csak az arcod nem áll össze
nem
az istenért sem

Időnként, nem tudom milyen ötlettől vezérelve, váltogattam arcszörzetem alakját. Hol csak az államon, hol bajusz nélkül, de mindig maradt a szakáll. Egyszer levágtam az egészet, s konszolidált külsőt öltve jelentem meg a fürdőszobaajtóban. Bogár, mikor meglátott, elsírta magát, annyira hozzám tartozott a pofaszőr, s ő úgy szeretett, ahogy voltam, szakállasan. Hol volt már addigra a régi ellenforradalmár-kép?

Akkoriban az újságok vasárnapi számában volt irodalmi melléklet. 1966 márciusában telefonon kaptam az értesítést: a hétvégi számban lesz egy versem.

Az ember életében kevés olyan pillanat van, amit később is gyakran felelevenít, emlékezetes marad. Az a hétvége az első nyomtatott versem hétvégéje volt, s bár Kátay Endre, a rovat vezetője ígérte: kapok példányt a lapból, az olyan távolinak tűnt, hogy kétség nem férhetett hozzá: megyünk Székesfehérvárra. A világon semmi nem lehetett fontosabb, mint hogy kézbe vehessük, olvashassuk Bogárral a verset, fölötte a nevemmel. Ezt az érzést író embernek talán nem kell magyarázni, megérti, bár vérmérséklete szerint ki-ki kozmetikázhatja, tagadhatja, hogy átélt hasonlót. Vasárnap reggel elindultunk, neki a

Kamaraerdő kaptatójának a Velorexszel, fiatalságunk bőrkötéses Chevroletjével. S bár azt hittem, hittük, mindenki minket figyel az úton (hát még Székesfehérváron), kis érdeklődést csak az újságos mutatott, mikor tíz darab *Fejér Megyei Hírlap*ot kértem, de ő sem ismert fel.

Vessenek meg érte: szép volt kinyitni, és látni a nevemet, a verset, az elsőt. És persze kicsit érthetetlen volt, hogy a világ nem változott meg abban a percben.

Vagy mégis...?

VILÁGMEGVÁLTÓ KOCSMASZAGBAN

Vasszekrény.

Egy doboz VIM, két Flóra szappan.

Sikáljuk magunkról a mocskot,
világmegváltó kocsmaszagban.

(Töredék)

1969 TAVASZÁN HOSSZAS UNSZOLÁS, több levélváltás, telefon-beszélgetés után elindultam életem első, s talán legfontosabb szerkesztőséglátogatására. Akkoriban jelent meg az *Ifjúsgai Magazinban* *Április* című versem, az első, ami országos terjesztésű lapba került. A szerkesztőség a Beloiannis utca 16-ban volt. Az irodalmi rovatot Fábíán Zoltán vezette, mellette Demény Ottó tevékenykedett.

Az első meglepetés a hallszerű előszobában ért, ahol egy csoport fiatal ült-állt, és csépelte a szót. Úgy éreztem, nem igazán jó helyre mentem, s mert Deménnyel beszéltem meg, hogy bemegyek a fogadóórára, megkérdeztem, vajon hol találom. Mindenki rá várt, vagy Zoli bácsira. Ők nagyjából már otthon voltak. Egy találkahelyre, egy alakuló műhelybe csöppentem. A sok magabiztos titán között, kiknek javarésze fiatalabb volt nálam, én, a gyárból érkezett lakatossegéd feszélyezetten, rosszul éreztem magam, bár némi tekintélyt jelentett a bemutatkozásnál, hogy az aktuális számban benne vagyok, sőt mint kiderült, megyei lapokban is publikálok.

A szerkesztőségből jövet Gyimesi László, Hajdú Zoltán, Verbőczy Antal és én beültünk a Nádor utcai Tulipán presszóba. Mindhármuknak nagy szerepe volt abban, hogy alapvető fordulatot vegyen az életem. Meg akartuk változtatni a világot, noha valamennyien ismertük-megéltük azt az érzést, aminek Balázs fiam bő másfél évtizeddel később így fog hangot adni:

*miután bebizonyították
megvalósítása lehetetlen
kezdett foglalkoztatni
a perpetuum mobile elkészítésének
problémája*

(Birtalan Balázs: *Ecce homo*)

1967-ben forgatta Sándor Pál a *Bohóc a falont*. A film Verbőczy kilenc hónapra születtem kezdetű songjával indul, s egyik képsora, ahol fiatalok „felirat nélküli tiltakozótáblák”-kal vonulnak, a *Koordináták és plakátok* című versére utal.

A jogdíj kétezer forint volt – nagyjából annyi, mint másfél havi fizetésem –, s amint Öcsi megkapta az értesítést, hogy felveheti, kibuszoztunk érte a Hunniába, a Lumumba utcába. Visszafelé, ahogy leszálltunk a buszról, hogy éhségünket-szomjunkat csillapítsuk, bementünk a Metropol szálló éttermébe a Rákóczi úton, ahol Öcsi két adag paprikás csirkét, én, ha jól emlékszem, halászlét ettem, s utána tán 14 darab palacsintát. Hogy Öcsi mennyit, szintén nem tudom pontosan, de a szakácsok a konyhaajtóból lesték, kik azok a marhák, akik ennyit zabálnak. És természetesen ittunk is hozzá. Aztán gyalog megindultunk Buda felé a körúton. Hogy s mint kerültünk a Krisztina körútra, már szintén homály fedi, de a Horváth-kert sarkán lévő közértben még vásároltunk némi kolbászt, s hogy Bogár se maradjon ki a dologból – meg amúgy engesztelésképpen – a Krisztina presszó-cukrászdában egy rakás krémet. Lantosné Attila presszójában még ittunk valamit, és vége volt a honoráriumnak.

Hát ez a rész eddig hiányzott a magyar filmtörténet repertóriumából.

Verbőczy Antal költőnek született. Akkor, amikor a történelem elérkezettnek látta az időt, hogy világra jöjjön, amikor a legalkalmasabb volt a pillanat, hogy költő szülessen.

És elindult verseivel, hogy legendát teremtsen, mert kellett, kellenek a legendák. Eredendő íróniával, mellére szorítva a *Pártélet* legfrissebb számát, szemén üveg nélküli szemüvegkerettel kopogtatott a Szerkesztőség, az Irodalom aiján. Saját játékot teremtett, saját szabályokkal. Új költői képet formált. Egy misztikummentes, hétköznapi-emberi ar-

cot, aki bohóckodásai ellenére (vagy éppen azért) halálosan komolyan veszi az életet.

Verbőczy Antal, a nyegle kamasz, László Valitól így búcsúzik:

*kihűlt a nyár és arra gondolok
hová mennek az elhasznált napok
azt már tudom a Nagy Semmi az Ég
s ha nem alszom el a Hold körmömre ég*

(Gyermekvers László Vali sírjára)

1968. Az *Első Ének*ben harmincnyolc „fiatal költő” között, húszévesen mutatkozik be az olvasóknak, s közli:

*Nem megyek Lengyelországba gyalog
fehér trikómra öt nyelven írva:
„Békét Vietnamnak!”*

*Nem meszelek az aszfaltra jelmondatokat
Nemcsak az esőtől félttem,
de összetapossuk*

(Protest Song)

Ez a vallomás bekerül a *Negyed század verseiből* című válogatásba 1970-ben.

1971-ben Kormos István „*Egy rekedt fiatalember*”-ről ír a *Magunk kenyere*n című antológiában: „*Nem öltözteti szép szavakba a verseket, mert hétköznapiakon vonul át velük, magában, tehetséges társak közt is magában. De oda ér verseivel, ahová akar.*”

Ebben az antológiában már kész költő. *Koordináták és plakátok* című verséből idézek:

*félünk a nagy szavaktól
s ha gallérjainkon látott
virágszagú jelvényekre gondolsz
hát tűzött oda csillagot is
az én atyám a te atyád a mi atyánk*

Csupán e pár sorról oldalakat lehetne teleírni, de azt hiszem, felesleges, ahogy a csillagok ágait is felesleges összeszámolni.

Verseskönyvére ezek után még tizenkét évet kellett várunk. Kiállította *Kereszt-levelét a századvégre*, a többi a vádló, vagy inkább önvádló utókor dolga vérmérséklet, lelkiismeret szerint.

*(Elhangzott a Diáktanyán,
a Barlangrajz című műsorban, 1986-ban)*

Irodalmi Estet tart Hajdú Zoltán, Birtalan Ferenc, Dobos Hajnal és Werbőczy [sic!] Antal költő a Dunai Vasmű Vörösmarty Könyvtárában szeptember 25-én 18 órai kezdettel. Ez az Irodalmi Est része egy sorozatnak, melyet az *Ifjúsági Magazin* köré csoportosult fiatal költők szerveznek Dunaújvárosban.

(Dunaújvárosi Hírlap, 1967)

Nagy volt a készülődés, bár ez inkább csak Zolira és későbbi feleségére, Hajnira igaz. Öcsivel lazábbra vettük a dolgot. Beraktuk a dossziéba a verseket, aztán irány a Déli, ahol annak rendje és módja szerint meglátogattuk az italboltot, megvettük a jegyeket, bementünk a restibe (ebben a sorrendben), és elszórakoztunk három-négy lánnyal, kik fölszálltak vonatjukra, és jókat vihogtak rajtunk. Mi is igen jól mulattunk, mígnem megmozdult a vonat, s a hangosbemondótól megtudtuk: nekünk is azzal kell mennünk. Istenem, futottunk egyet a lányok után.

Megérkeztünk Dunaújvárosba, s mert éhesek voltunk, bementünk a szálloda éttermébe, meglehetősen sóheren. Két üres tőkfőzeléket kértünk sok kenyérrel, szafttal, és kevéske borral, de kedvesek voltak, és aránylag jóllakottan, emelkedett hangu-

latban érkezünk a résztvevők és rendezők együttes számát alig meghaladó közönség elé.

Birtalan Ferenc,

idefigyelj, bazd meg! Az rendben van, hogy ezt a kötetet nem én adtam neked, hanem te vetted, de azért nem kell felhánytorgatnod.

Ettől függetlenül nagyon sok szeretettel

1968. III. 29.

Szesztestvéred: Verbőczy Antal

Öcsi e szavakkal dedikálta nekem az *Első éneket*.

Már 1967-ben nagy zsongás volt közöttünk. A legendássá vált *Elérhetetlen föld* kilenc költő – a *Kilencek* – verseivel már nyomdában lehetett, de ott tolongtunk sokan mások, kik nyilvánosságra vártunk.

Mezei András – Garai Gábor közreműködésével – gyűjteni kezdte az anyagot. Az *Élet és Irodalom* szerkesztőségében (még az Alpári Gyula utcában) szintén gyakran megfordultunk, s Mezei fiókjában sokasodtak a versek. Úgy Gyimesi László, mint jómagam, konkrét ígérettel bírtunk: helyünk biztos az antológiában. Naivságunknak, butaságunknak tulajdonítsam? Az utolsó pillanatban, a korrektúrázás idején tudtuk meg, hogy kimaradtunk. Az már semmit nem változtatott a helyzeten, hogy az 1968. október 19-i *Nők Lapjában*, „Fiatalköltők” fejléc alatt ott volt az én versem is Kiss Benedek, Rudnai Gábor és Veress Miklósé mellett. Az *Első ének* az irodalmi életben való *lenni vagy nem lenni* között döntött.

A csalódottság, a kilátástalanság szülte az ötletet: saját antológiát kell csinálni. Reménykedtünk, hogy keresztül tudjuk verni a hivatalok ellenállását.

A munkacím *Beat 68* volt, s a Zrínyi Kiadónál Zalka Miklós lett volna a szerkesztője.

Gyimesi – mondván: kellene a húzónevek – Csoóri Sándortól is kért verseket a könyvhöz, de ő – nagyon helyesen – azt mondta: legyen az a fiataloké. Nem tartotta volna szerencsésnek *idősebbek* (értsd: kötetekkel-kötetekkel rendelkezők) szerepeltetését. Ezért is, valamint neve politikai visszhangjától tartva, nem álltam ki Kárpáti Kamil beválogatása mellett, mert a hatalom ingerlésének gondoltam. Ez tudathasadt állapotot okozott, hiszen annyira kötődtem Kamilhoz – aki Bogárral kötött házasságunk tanúja is volt –, akárha második apám lett volna, s költői értelemben ma is annak tartom. Ennek ellenére úgy hiszem, ha a tervezett könyv a kimaradtak antológiája akart lenni, akkor az kellett volna legyen.

De a baráti, ismerősi összefonódások, tapasztalatlanságunk nem adott sok esélyt a sikerre. Balaton Péter András, Gyimesi Laci és én voltam, kik az anyagot összeszedtük, válogattuk, s okoztunk sértődést, szereztünk vele életre szóló ellenségeket. Feleslegesen, mert a kötetből, mint a fentiekből sejthető, nem lett semmi.

R. Mari volt a második barát, aki elé kimentem a repülőtérre (az elsőnek a történet szempontjából nincs jelentősége), s a jelzett géppel nem érkezett haza. Nem tudom, csak gondolom, a megbicsaklott szerelem lehetett, amiért a távolmaradást választotta.

Elkészült esküvői meghívójuk Öcsivel a történelem része. Az a példány, ahol Mari nevét áthúzva, tintával fölé írta az új ara nevét, máig fiókomban lapul.

1970-ben, valami részeg vitát követően – itálról és az ahhoz szükséges anyagiakról lehetett szó – összevesztünk Öcsivel, s hosszú hetekig nem beszéltünk, nem találkoztunk. Vera, első felesége jött szólni, hogy egy busz kereke mellé esett, ami indulás közben a járdához nyomta. Azonnal mentem hozzá. Egyikünket sem érdekelt az összeveszés, de barátságunk töretlennek onnan számított. Ahogy *Elszámolás* című versében írta: „*Jók lettünk mindhalálig.*”

Fercsinek sok-sok szeretettel sok-sok szesz reményében
1971. május 19-én

Öcsi

Ezt *A magunk kenyéréen* című antológiába írta, aminek még egy érdekessége volt: saját bemutatkozása, versei után.

– Fercsi, mi a szart írnak – kérdezte –, én nem tudok ilyen baromságokkal foglalkozni.

– Ne hülyéskedj! – válaszoltam. – Mikor születted? Melyik században – mi volt abban a században? Melyik hónapban – mit kaptál attól a hónaptól? Melyik napon – mi van azon a napon?

És készen volt percek alatt az egyik legrövidebb, de elég sokat mondó önéletrajz:

A XX. században október 11-én születtem. A századtól a harmadik háború félelmét, Októbertől az Eszmét kaptam.

11-e az Osztályra emlékeztet, ezen a napon fizetik félhavi bérünket.

Verbőczy Antal

Az eredeti szövegben „bérüket” állt. Az *n* betűt a szerkesztő szúrta be, bár ezzel Öcsit nem lehetett besuvasztani a munkásosztályba. Azt pedig, hogy a szerző, a szerkesztő és az akkori olvasók vajon egyazon októberre gondoltak-e, ma már bajosan lehetne kideríteni.

Ajánlásában Kormos István többek között a *Dedikáció* című versről ír.

*köszönöm hogy erre a péklapátra
hármunk közül
én írhattam fel a nevemet*

Ez az idézett három sor nem versből tépődött ki; ahogy van: *teljes* vers, s szinte hihető, hogy nem papírra, hanem péklapátra íródott. De e péklapát mögött hárommilliárd élő ember, s könnyű kiszámítani: kétmilliárd éhező... S a rekedt, majdnem a költészet kárára *költői* három sor felér az UNESCO idevágó vádirataival...

(Kormos István: *Egy rekedt fiatalember*)

Ehhez nincs mit hozzátenni. Azóta csak a számok változtak, az arányok romlottak.

Kapcsolatunk jellegét érzékelteti az akkoriban erre írt kétsorosom:

Válaszvers

Nesze, itt egy palatábla,
ne írd neved falapátra.

Amin sokan jót röhögtünk, de a *Dedikáció* maradandóan bevésődött a költészetbe.

Az Athenaeum nyomdában dolgoztam egy ideig, s egyik kollégám – ki valamikor a csepeli csógyárban lépett a körfűrészsze, ami bakancsostól leszelte jobb lábfejét, és valahol az Opera mögött lakott egy komfort nélküli lakásban – mesélte, hogy hétvégeken kijár a hűvösvölgyi Balázs Vendéglőbe, s ott igen-igen jól érzi magát a friss levegőn. Gondoltuk Öcsivel, mi is kipróbáljuk. Sikert. Aztán sokat emlegettük lakatostársamat, ki hét közben visszafogta magát, és szép környezetben csúnyán berúgott hétvégeken.

Költőként Öcsi feldolgozta a témát, s másoknak azt mesélte: Nándor bátyjával elindultak egy-egy babakocsival sétálás címén, kimentek a Balázsba, s mikor hazaértek, akkor vették észre, hogy a gyerekeket kint felejtették a vendéglőben.

Öcsi sok mindenre képes volt egy jó poénért. Az ÉS előszobájában többen beszélgettünk, s mikor valaki valami nőügyet említett, Öcsi a fejéhez kapott:

– Apropó, a kurvákról jut eszembe: föl kell hívni az anyámat!

Ezek azok a történetek, amelyekre azt mondom: ha nem úgy lettek volna, ki kellett volna találni őket.

Hajdú Zoltán, a magabiztos kiállítású-tartású költőbarát szerepe, hatása akkori éveimre tagadhatatlan. Barátságunk egeket verő tervekkel és földet súroló lerészegedésekkel volt tarkított. Természetesen nagyon sokszor Öcsi társaságában.

Zoli egy időben anyósoméknál lakott albérletben, és élte rendes esztorgályos életét, javarészt józanul, a fent jelzett erős tartással. Persze Öcsivel mi is éltük a magunkét, egyenletesen, lazán – magyarul ittunk minden lehető alkalommal. A pénzhiány ugyan elég sok gondot okozott, de találékonyak voltunk. Ha más nem, mentek az írógépek a zálogba, mi meg a kocsmába.

Igaz, nekem kicsit körülményesebb volt a helyzetem – munka, család –, de áthághatatlan akadályt nem jelentett. Értékeink ugyan alig voltak, de egy-egy téli ruhadarabbal is lehetett próbálkozni. Bekerült Bogár öccsének orsós TERTA magnója is. A legkritikusabb helyzetben, mikor mindkettőnk gépe a stokban pihent, s mert nagyon fontos volt a rátöltés, Öcsi elkérte Gyimesi írógépét is, „halaszthatatlan munkájához”. A kiváltás mindig problémát jelentett, de valahogy megoldottuk. Bár Laci – ki éppen katona volt – gépét a nagynénje váltotta ki.

Balázst elkapta a kanyaró, s Bogárral együtt nagyanyjáéknál volt pár napig. Zoli addig hozzám költözött.

Egy nap mentem haza a gyárból; tán még előtte beugrottam a Telepre Jóska bátyámékhoz. Késő délután értem a Logodiba. A lépcsőházban kellemetlen szag csapta meg az orromat, s ahogy mentem fölfelé, egyre erősödött. Tőlünk jött az ájer.

Zoli a konyhában volt, és valamit kanalizott, meglehetősen ittas állapotban.

– Hát te mi a túrót eszel? – kérdeztem. Tele szájjal válaszolt:

– Nem túró, rizses csirke, most főztem.

– Jól kibelezted? Lehúztad a bőrt a lábokról? – Értetlenül nézett rám:

– Minek, megmostam rendesen.

Kiderült: hogy semmi ne vesszen kárba, megfőzte a csirkét, ahogy vette: belestől, fejestől, telezúzástól. Mentségére legyen mondván: mikor elmagyaráztam neki a csirke anatómiáját, nem hányt, csak öklendezett. És sokáig buzgón bizonygatta, hogy „pedig egész jó volt...”. De a lakásban még hosszú ideig lehetett érezni a beles-csirkés rizs szagát.

A kanyarós idő másik története, két felvonásban.

Anyósomék konyhájában egy darab spárgán akadt meg a szemem. Bevittem, és a szobában elkezdtem anyósom bokájára kötözgetni. Ténykedésemet mindenki döbbsen figyelte (kivéve Zolit, aki egy üveg White Horse whiskyben gyönyörködött, melyet apósom kapott valakitől).

– Hát te mit csinálsz? – kérdezte Bogár, s apósom szemében is erős érdeklődést láttam. Gyermeki egyszerűséggel mondtam:

– Sárkányt akarok eregetni. – Aztán mindannyian jót kacagtunk (anyósom is, mi mást tehetett volna), s a hangulat alkalmasnak bizonyult, hogy apósommal – ki a Mecseki itókát szerette (módjával, egy-egy kis kupicányit) – gyorsan elcseréljük a White Horse-t. Mindenki jól járt: apósom örült a Mecsekinék, aztán Zoli meg én a whiskyvel hazavonultunk.

Akkoriban még olyan „nemes” italokkal, mint amilyenek a whiskyt hittük, nem nagyon találkoztunk. Otthon nagy körülményesen megnézegettük, kibontottuk, s mert azt hallottuk, az úgy járja, egy kisujjnyit öntöttünk a pohárba, sok szódával. Megittuk. Aztán csökkentettük a vizet, növeltük a whiskyt. Aztán a szóda elmaradt. Végül fölmentünk a várba, és ittunk rá vagy négy liter bort. A whiskytlen szüzességünket elvesztettük, s még a bornak is megadtuk, ami járt.

De még sok alkoholnak kellett lecsúsznia a torkunkon, hogy apámat legalább szóban utolérjük, ki az élete során megivott italmennyiséget úgy határozta meg:

– Egy óceánjáró könnyen megfordulna benne.

Hogy, hogyan nem, Öcsi és Zoli valahogy kijárták, és egy szociográfia megírására kétezer forint előleget kaptak valahonnan. A pénzt kettéosztották, s Öcsi részének annak rendje és módja szerint gyorsan a seggére vertünk. Zoli azonban keményen

ragaszkodott, hogy márpedig a vállalás, a tisztesség, a szociográfia... Nagyon csípte a szemünket a pénze, de csak nem akart költeni belőle.

Egy vasárnap reggel (Zoli épp nálunk aludt a Logodiban), ahogy összeszedtük magunkat, mondtam neki, gyere, leme gyünk a Kalefra,* iszunk egy felest. Szabadkozott, hogy ő nem, neki nincs pénze, bla-bla...

- Ki kérdezte, hogy van-e pénzed, én hívtalak. - Volt egy kóbor ötvenesem vagy százasom.

Elindultunk. Az első feles oldotta a feszültséget, aztán a második már jól is esett. Hamar jött az ötlet, nézzük meg Öcsit a Városmajorban. Leszálltunk a villamosról, ott is volt egy talponálló, hát ott is ittunk még valamit. Aztán bementünk Öcsihez, és szomorkodtunk, mert a pénzem elfogyott. Nem állítom, hogy előre megfontolt szándék volt, de ismertük Zolit, jó lelkű, gáláns is tudott lenni, főleg, ha már ivott. Nem kellett sokáig várni, míg kibukott belőle:

- Hát valamit inni kéne..., hát annyit még le tudok csípni... - Amikor a Trombitásban enni készültünk, mondta: Bogárt is hívjuk le, hadd ebédeljen ő is...

A történet végkifejlete: Zoli ül a fotelban, félmeztelenül. Fogja a fejét és egyre azt hajtogatja:

- Iszonyú... iszonyú...

Az „iszonyú” azután közöttünk az alkoholos állapot felsőfokát jelentette, s ahányszor csak említettük, Zoli homlokán megjelentek az izzadságcseppek, s valahol a lelke mélyén mocorogni kezdett egy meg nem írt szociográfia vázlat.

* Az 1970-es évekig a Moszkva tér népszerű elnevezése, amely a tér korábbi (1929-1951) nevéből, a *Szell Kálmán térből* származik.

2009 december 9-én, a Kilencek estjéről hazaérve egy e-mail fogadott: Balázs fiam továbbított egy neki küldött levelet.

Szia Balázs!

Majdnem sírok, hogy ennyi év után tudhatok felőled, mindig is olyan voltál, mint a bátyám, ezért nagyon sajnálom, hogy elszakadtunk egymástól. Az anyu sajnos már 13 éve halott, az apu meg 4 éve ment el, sajnos az utolsó 4 évben nem is találkoztam vele, úgy végezte, amitől mindig is rettegett, nincstelenül és egyedül...

Remélem, hamar visszaigazolysz, és még beszélhetünk!

Írj te is! Puszi, ölelés:

Judit

Zoli lánya találta meg Balázst az iWiW-en. Zolié, aki belehalt abba, hogy költő legyen, mert nem álltak jól össze a dolgok, s a tehetség gyakran kevés ahhoz, hogy a vágyakat valóra váltsa.

Valamikor a hatvanas évek vége felé találtam egy faragott botot, mely valahonnan a keleti-frontról származott, s mikor hozzám került, már akkor vagy kétszer annyi éves volt, mint amennyit én addig megéltem. A markolata kezét formázott. Öcsi elkunyerálta tőlem. Töröten került vissza. Ahogy tudtam, megjavítottam.

Soha nem szerettem szerkesztőségekbe járni, még a gondolata is sokkolt, a gyárból is nehezen szabadultam, s Öcsi egy alkalommal elvitte pár versemet, hogy leadja valahol. Akkoriban

gyakran előfordult, hogy nálunk aludt a Logodi utcában. Mikor hazajött, mondta:

– Fercsikém, nagy baj történt. A városban rám jött a hasmenés, berohantam valahová, de nem volt vécépapír, nálam meg csak a verseid, bocs, azokkal töröltem ki a seggem... De ne félj, majd beloplak az irodalomba...

Hogy tényleg így történt-e, soha nem fogom megtudni. Ezen csak röhögni lehetett, inni rá, és újra gépelni az egészet.

NEM ÍROK ALTATÓT NEKED

Tovább: Vérmező, Vár között...
Fiam a Sportkórházba jött,
kapott éneket: altatót,
vaskarmú évekhez valót.

Tudom, megváltó nem leszek.
Szétszórva bővli rendjelek.
Ott, ahol minden tervezett,
maga a rend, mi megvezet.

(Útleírás)

HONNAN VETTEM A BÁTORSÁGOT, hogy két gyermekem legyen,
s ma úgy érezzem: nélkülük élettelen életet élnék?

A kérdés költői.

Mese egy népmeséről

Volt egy család, de most már nincsen.
Földre dődött, mint szappan a vízben,
s ha látszik valahol némi habja,
eltűnik az is, miért maradna?
Volt egy mese: szegénység, sok gyerek
– mert egy mesébe ezek kellene –,
tollruhát kaptak, égre szálltak,
egyet hagytak csak, árvaságnak.

Utánuk indult, kereste őket,
nyűtte, nyűtte az esztendőket,
bocskorok szakadtak, semmi nyom,
elmaradt az ígért jutalom.
Becsapták ördögök, tündék, óriások,
de hiába fegyver, hiába átkok,
tudta: történhet itt akármí,
a mese nem fog jól összeállni.

Maradt szegénynek: lett fia, lánya,
mégsem múlt el a mese hiánya.
Napok múltak, évek, lett reggel, este,
menni kellett, tovább kellett keresse,
mert ha jogot veszni hagy, igazságot,
őt is döglenni hagyják a királyok,
s milyen haza marad a gyerekeknek,
ahol az apák nem tesznek végre rendet?

Nem tudom eldönteni, 1969-ben eléggé felnöttem-e már, hogy
szülő, apa legyek, s a bizonytalanság azóta is bennem van.
Vannak kérdések, amelyekre az ész nem tud felelni, s velem

sem történt semmi fontosabb életemben gyermekeim születésénél. Ám ha a felelősségre gondolok, amit nem vállal, hanem egy új élettel kap az ember, kicsit ma is megremeg a lábam, a szívem.

R. Mari az elsők között volt, akit este föl hívtam, s kivel kora reggel mentünk a kórházba Bogár-, illetve Balázs-nézőbe.

Az első kép

nem látok arcod mögé
kitagadod a világot
fekszel klórszagú ágyon
szekrényeden virágok

szemed kapui zárva
csuklódon mécsesek
égszínű lobbanásban
mutatják véredet

vizes hajad alatt
rózsacsokor-váz
vörös betűk izzanak

SZÜLÉSZET
SPORTKÓRHÁZ

Mari valami kis macit hozott, nem tudom, honnan. A játékboltok reggel még zárva voltak. Én virágot könnyebben szereztem, de nagyon sok időnek kellett eltelnie, hogy mindenemet átítassa a tudat: apa lettem.

Kiköpött apja

Az az igazság, hogy az egynapos gyerekek nem valami szívderítőek. Még a nagyon szépek sem. Ezt persze csak halkan mondom, nehogy a feleségem (aki Balázs édesanyja) meghallja, mert az édesanyáknak az egynapos gyerekek is nagyon szép. A legszebb. A legokosabb. A leg-leg.

A mi fiunk késő este született, így csak másnap láthatta volna meg a napvilágot, de az egynapos gyerekek még nem látnak, se napvilágot, se az égvilágon semmit.

Én láttam. Reggel. Mert hová vezethet egy büszke, újdonsült apa első útja, ha nem a kórházba, hogy megcsodálja, meg-bá-mul-ja gyönyörű gyermekét?! Így aztán virággal felfegyverkezve – mert az új papák szentül hiszik, hogy az új mamáknak arra van a legnagyobb szükségük – bementem a kórházba. Játékot is akartam vinni Balázsnak – akit akkor még nem ismertem –, de a játékboltok még nem voltak nyitva.

Az öröm, a kölcsönös üdvözlések után feleségem első kérdése így szólt:

– Láttad a fiadat?

Töredelmesen bevallottam, még nem találkoztunk.

– Menj, nézd meg!

Mentem. Egy ablak mögül gyanús hangok szűrődtek ki. Mi az, hogy gyanús?! Mi az, hogy szűrődtek?! A reggelire váró csecsemők éles hangon, türelmetlenül jelezték elégedetlenségüket. Odabenn nagy sürgés-forgás. Fehér főkötös nővérek tüsténkedtek, hónuk alatt két-két gyerekkel. És fantasztikus gyorsasággal. Kíváncsiságom nőttön-nőtt. Melyikük Balázs? Úgy gondoltam, ezer közül is kiválasztanám a saját gyermekemet. Addig. De rájöttem, tizenöt-husz közül sem tudnék választani.

Az egyik nővére észrevett, s látva kétségbeesett arcomat, az ablakhoz jött.

– Keres valakit? – Az nem kifejezés, akartam mondani, de rájöttem, így csak hátráltatom a megismerkedést egyetlen leszármazottammal.

– A fiamat! – nyögtem ki végül, s nem értettem, miért nem hozza Balázst.

– És melyiket parancsolja? – kérdezett mosolyogva.

– Több is van? – döböntem meg, de rájöttem a titok nyitására. – Bocsnát. Birtalan Balázst szeretném látni.

– Pillanat – mondta, ellibegett a fehér csomagok közé, egyet felkapott, s az ablakhoz hozta. – Nézze, milyen szép! Tiszta apuka! – s úgy mosolygott, mintha az övé lenne minden érdem.

– Biztosan az enyém? – kérdeztem, kicsit magamhoz térve, s szemem úgy meredt arra az ökölbeszorított-kezű, szájjával-orrával furcsa grimaszokat mutogató emberkére, hogy a nővére elnevette magát.

– Egészen biztos. Ő a legszebb az osztályon!

Istenem, gondoltam magamban, milyen lehet a többi?!

– Ugye, hogy hasonlít az apukára?

Addigi életemben sem a szépségemre voltam a legbüszkébb, de abban a pillanatban határozottan úgy éreztem, csúnya vagyok, ha a gyerekemről rám ismertek.

Délután látogatás volt. Egyre-másra érkeztek a rokonok, ismerősök. Álltam velük az ablak előtt (dagadó mellem alig fért az ingbe), s magyaráztam a világ legszebb-legokosabb-leg-leg újszülöttjéről, akit alkalmuk van látni, s íme, bizonyosság Isten, ember előtt, hogy kiköpött apja!

Egy gyerek akkor lesz igazi, valóságos, amikor hazaviszik. Lakásunk – sikeresen csecsemőotthonná alakítva – készen állt a fogadására. Balázs megérkezett. Teljes három és fél kilójával, tiszta-apjaságával, hogy beragyogja, betöltse életünket, hangjával a lakást.

Megkezdődött a Nagy Kaland. Örömmel, bánattal az élet.

(Tarisznyában a tenger)

1948. október 11-én született Öcsi, 1969. október 12-én Balázs, 1935. október 13-án Rakota László, az irodalmon kívüli barát, akitől sokat tanultam, kinek emberileg rengeteget köszönhetek. Hogy jelent-e valamit a három nap illetén egybeesése, nem tudom, de mindig félelmetesnek gondolom, mikor odaérünk a naptárban. Balázs névleges keresztapja Öcsi lett. Névleges, mert, hogy ténylegesen megkereszteljük, föl se merült.

Kezemben tartom, itt a jel,
ahogy mesékben lenni kell.

(Népmese)

Hogy a hároméves koromban készült fényképen látható könyv
miként került a kezembe, nem tudom. Balázs élete első könyvét
– Weöres Sándor *Bóbitáját* – háromnapos korában kapta.

Birtalan Balázsnak sok-sok szeretettel ~~geszt~~ keresztapótól.

Ide figyelj, kicsim. Mire te már el tudod olvasni ezeket
a sorokat, bizonyára én már elmúltam delirium tre-
mensben, ami cseppet se akadályozzon abban, hogy el-
olvasd ezt a könyvecskét.

Engedjed meg, hogy egy atyai tanácscsal ellássalak:
olcsó bort csak szódával igyál.

Hát szia, kisőreg!

Verbőczy Antal

1969. X. 15-én

A történet egyenes folytatása: Balázs 1993-ban a *Ha a világ rigó
lenne* című Weöres-kötettel, születése másnapján alapozta meg
Zselyke leendő könyvárát, a következő ajánlással:

*Ragyogtasd be az őszi estet,
mielőtt tél homálya fedné,
s ezt a félnótás Budapestet,
kacagd, kis Zselyke, Betlehemmé!*

Sok-sok nagytesói szeretettel:

Balázs

Balázst egyéves korában sürgősséggel a László kórházba utalták, az ügyeletről mentő vitte el. Hosszú vizsgálatok után gyo-morszájszűkületet diagnosztizáltak. Hetekig kétséges volt, mi lesz a végkimenetele betegségének. Súlya felét elvesztette. Nem sok jóval biztattak minket. Talán az volt a szerencse, hogy egy lelkiismeretes, fiatal orvoshoz került, aki gyakorlatilag vissza-tartotta, hogy éljen.

Jóval a kórház után a Böszörményi úti gyermekfodrászatba vittem. Előtte elmondtam neki: meg kell igazítani a haját, hogy szép legyen. Tökéletesen értette. Amikor bementünk, és meglátta a fehér köpenyeket, csillogó műszereket, hisztériás rohamot kapott, és a padlóra dobta magát. Otthon kellett levágni a haját, s még jó ideig nem próbáltam újra, hogy fodrászhoz vigyem.

Ha valaki faggatta Balázst – például az óvodában –, hogy a szülei mit csinálnak, mivel foglalkoznak, egy idő után rutinszerűen válaszolta:

– Apa géplakatos és költő.

Az ő feljegyzéseiből idézem:

A tény, hogy „Apa költő”, a tudatos életem első pillanatától evidencia volt számomra. Otthon ez sokáig elsősorban olyasmiben manifesztálódott, hogy Apa időnként ül az asztalnál, látványosan nem csinál semmit, és ilyenkor Mama rám szól, hogy nem szabad hangoskodni, mert „Apa dolgozik”.

Vers Balázsnak

nem írok altatót neked
az ég álmos szeme nyitva
ébrednek hosszú reggelek
meghal az éjszaka titka

nem írok altatót neked
mert kevés az én hatalmam
kaptad a legszebb éneket
e fülsértő vad zsvajban

nem írok altatót neked
virrasztom lázas arcodat
figyelem pillád mint remeg
bagolyhomályú éj alatt

nem írok altatót neked
jönnek a vaskarmú évek
felnyitom szunnyadó szemed
mielőtt álmodhoz érnek

Bogár jegyezte fel az alábbi párbeszédet:

- Mama, takarj be, légy szíves!
- Ne haragudj, Balázs, nem kelek fel. Kérd meg Apát.
- Miután betakarta Feri:
- Köszönöm, Apa, hogy betakartál, és nem voltál mérges.

Megdöbbentem, mikor Bogár feljegyzését olvastam. Tényleg nem lehetett velem könnyű az élet. Bár ami a gyereknevelést illeti, szinte mindenben megvolt az egyetértés közöttünk, de a fenti eset valóban igaz volt. Nem a pedagógiai érzékem miatt, de úgy hittem, Bogár szeretetével mindig fönttartja az egyensúlyt, kioltja szigorom fölösleges részét.

Mindig is nehezen tudtam kifejezni az érzelmeimet. Így van ez kisgyerekkoromtól, mióta az eszemet tudom. Ahogy egyszer jópofán (bár egyáltalán nem mulatságosan) megfogalmaztam: tőlem a simogatást a kutya kapja. S nem tettem hozzá: előtte nem szégyellem a gyöngeségemet. Aztán én is más lettem, közeledve az ötvenedik évemhez.

Zselyke jobban járt Balázsnál.

Első versét Balázs négy és fél éves korában „írta”, azaz mondta tollba Bogárnak:

*Tulipán, tulipán
Bontsd ki szírmód
Ha nem bontod
Letéplek és
Világ végére viszlek*

Bő tíz évvel később ennek hatására született az alábbi versem:

Letépős

Egyszer én is verset írtam,
és megmutattam Apának.
Azt mondta:
hmm... érdekes... meg, hát...

De nincs igaza,
mert nem hallotta,
amikor összevesztem a tulipánnal,
és igazából mérgemben írtam
azt a letépős verset.

S követte ezt számos, ugyancsak Balázs szájába adott gyermekvers, amelyek végül 1989-ben az *Összevesztem a tulipánnal* című kötetemben jelentek meg.

Titok

Mama soha nem nevet ki engem.
Neki elmondom az álmom.
Ő is elmeséli a titkait,
és nem csodálkozik,
hogy csigabiga-háton
az Óperenciáson
túlra jött velem.

Van, amire emlékszik is...

Hiába konszolidálódott a kapcsolatunk Bogárral, az állandósuló kudarcaim az életben, az irodalomban nem jelenthettek más utat – bár én nem voltam értelmiségi –, mint az alkoholt, az örökös menekülést a felelősségek vállalása elől. Éreztem, magatartásommal veszélyeztettem a család helyzetét, s bár konkrét okom nem volt a fentiekén túl, 1974-ben beadtam a válókeresetet, ami szintén csak azt igazolta, mennyire nem voltam ura helyzetemnek.

Balázs utólagos elmondásából tudom: egyszer észrevette, hogy Bogár sír. Mikor megkérdezte, mi a baj, Bogár azt mondta: „Apa el akar válni”, és bátoritanul feltett valamilyen tapogatózó kérdést, melyikünkkel szeretne maradni. Balázs kibújt a válság alól, de mint mondja, arra máig emlékszik, hogy ötéves fejjel két tényezőt mérlegelt:

– Ha Mama nem lenne velem, akkor ki szeretne? Ha viszont Apa nem lenne velem, akkor ki főzne nekem a jövőben halászlét?

– Mindkét lehetőség egyformán elképzelhetetlenek és egyformán szörnyűnek tűnt számára.

Végül a válásból nem lett semmi, az első tárgyalásra se mentünk el, és – Bogár tapintatosságának köszönhetően – később már nem is beszéltünk róla.

Logodi utca

hol volt hol nem volt volt a Logodi utca
alatta a Vérmező
fölötte a lovasút-sziklaisándor-lovasút
ahol körbefut a hatalmas várfal
ezerkilencszázhatvannégy
november huszonötödike este
obeliszk-magas zöld cserépkályhában parázs
a szobában épp csak lengő árnyak
ahogy az izzó fából egy-egy kicsi láng felcsap

az a hol volt hol nem volt Logodi utca
még eget hasít a kedv szárnyal
ahonnan Zuglóba visz a busz
egybeolvadok a hajnalsötét gyárral
Csibész pulink mintha tudta volna
óvatosan támaszkodott hasadnak
érezze hűségét-szeretetét
a benned bűvő magzat
s akit mégse láthatott
mert a garzonban dönteni kellett
ő vagy a gyermek

az a hol nem volt Logodi utca
zabolátlan csapódó szerelemmel
Bogár Kati Bogár
vergődöm tehetetlenül
mert állandó ítélet állandó kegyelem kell
tanulni elfogadni a felnőttséget
hogy minden pusztulás onnan indul
ha nem szeretsz már ha nem szeretlek téged

az a hol volt Logodi utca
ahová borral jöttek a verstárs-barátok
ahonnan világváltásra csalogattak a kocsmák
égig szökött a kurtítatlan álom
ahol bámultunk a lebukó napra
mint Tóth Árpád a rondellákon

az a volt Logodi utca
ahol végleg eldőlt mehetek bárhová tőled
soha nem fogok elérni másig
az a talán igaz se volt fiatalság
volt Logodi utca
az a hetvenkét lépcső a lakásig

HAJNALI INKARNÁCIÓ

Bejárom kies Óbudát.
Szénrakó: Filatori-gát.
Flóriántól, Rómain át
szívom a rossz kocsmák szagát.

Nem leszek sem latin, se tót.
Élek, mint a panellakók.
Álmomban öngyilkos este
dől a Hármashatár-hegyre.

(Útleírás)

AKÁRMENNYIRE SZERETTÜK Logodi utcai garzonunkat, kinőttük.
1975-ben átköltöztünk Óbudára egy új, tizenöt szintes házba.
A hetedik emeleten kaptunk másfél szobás lakást. Hét évig az
volt az otthonunk.

Hajnali inkarnáció

Mielőtt e fehér papírt az asztalra tettem
minden tiszta volt
nem szándékoztam fontos dolgokról írni
gondolataim elfordítva az évek meddőhányóiról
megállapítottam: ha nem is ideális
de neked nekem
az adott körülmények közé csiszolódott életünk
kielégítőnek mondható.

Szemem a Hármashatár-hegy fáit-bokrait mérte
figyelmen kívül hagyva az ablakot
túl a tárgyilagosságon rögzítettem
a hófoltok zsugorodóban
nedveket gyűjt a föld
elérkezett a hetednapenkénti reggeli fény szobánkba
s a szombaton halálra ítélt vekker döglötten áll
nem asszociáltam langyos nyugalomra
alvó fiunk csupasz fenekére húztam a paplant
s meggyűjtva kávé utáni sokadik cigarettámat
gondolataim elfordítottam az évek meddőhányóiról
kiráztam agyam hatnapnyi gondját
s figyelmen kívül hagyva az ablakot
szemem a Hármashatár-hegy fáit-bokrait mérte
azonosítottam a hófoltokat
koordinátáimat
hogy bemérhessen a tavaszi szél

Megbeszéltük: Jóska is eljön, megnézni az új lakást, hogy hol
lakunk. Késő estig álltam a konyhaablaknál, néztem a Filatori-

gátnál megálló HÉV-eket. Nem jött. Később Apu mesélte Jóska kitörését, hogy mindenkinek sikerül minden, csak neki nem.

Óbudára már nem ért ki soha.

Öcsi legalább hetente egyszer eljött hozzánk. A rakparton vettem fel hazafelé menet. Előtte telefonált:

– Fercsi, valami fasírtot kéne enni.

Nagyon szerette, ahogy csináltam, mert a nagymama (akkor sajnos már nem élt) mindig telerakta zsömlével. Volt, hogy nyúláját vett, s azt hozta, épp amit megkívánt. Odavolt a padlizsánkrémemért, egyszer betegre ette magát belőle.

Az utat mindig végigbeszélgettük. Egyik alkalommal nagyon letolt:

– Lassan már az is csoda, hogy egy mondatot össze tudsz rakni. Nem dolgozol, nem írsz. Mi a faszt akarsz? Kocsmákban mesélni, hogy milyen tehetséges voltál, csak örömtelen gyerekkorod volt, és szétittad az agyadat? Kit érdekel, hogy egy műhelyben dolgozol?! Dönts el, költő vagy-e, vagy nem!

Inaskoromban az egyik segéd szólt rám, hogy jobban is megtisztíthatnám az olajtól, petróleumtól feketéllő körmeimet. VIM van, szappan van, kefe van.

Ilyen volt Öcsi szemrehányása is.

Nem lehet mindig másra, másokra lőcsölni a felelősséget.

A 70-es évek vége felé adatott meg, hogy Bogárral és Balázssal több egymást követő évben is nyaralni mehessünk. 1977-ben Sopront és környékét jártuk be, a rákövetkező két-három évben egy Holt-Tisza-ág mellett, a festői Mártélyon pihentünk. Volt, hogy velünk volt Öcsi és Rakota Laci is egy-egy hétig.

Életem legnagyobb csendjei. Július vége, hajnali öt óra.
A nap még nem éri el a látóhatárt, de a szürkület már osz-
lásnak indul a Holt-Tisza partján. Az éjszaka megveretett.
A ladik alját ütemesen paskolja a langyos, haragoszöld víz.
Az egytollú evező hajtva-kormányozva visz az elő-előtűnő
hajnali fényben. A nagy, bedőlt fák kopasz ágain kormoránok
gubbasztanak.

Mártély

Mártély vize mély, szürke árok.
Öreg fák, alvó kormoránok.
Szél se leng rá az őszi csendre.
Égre bámul a békalencse.

Útján elindul, ég a Nap.
Születőben a pirkadat.
Haláltalanul tiszta minden.
Magam vagyok, s talán az Isten.

- Arra még nem gondoltál, hogy az s-t akár ki is hagyhatnád? -
kérdelte csaknem harminc évvel később Kamil. - Így: „*Magam
vagyok talán az Isten.*”

És töprengék azóta is, és nem tudom eldönteni, de ez a vers
annyi mindent adott nekem, hogy néha azt gondolom: talán...

Úgy esett, hogy Balázs harmadik osztályos korában rákapott
Tom Sawyer és Huckleberry Finn kalandjaira.

Hónapokig jóformán mást sem olvastam, csak ezt a két
könyvet, újra meg újra. Mígnem egy délelőtt, miközben
egyedül játszottam otthon (akkoriban délután jártunk
iskolába, szüleim pedig dolgoztak), teljesen váratlanul a
következő sorok szakadtak ki belőlem:

*Huck Finn-nek jaj de jó!
Lakása cukroshordó.
Nem parancsol neki senki,
Szabad neki nyers húst enni.
Huck Finn-nek jaj de jó!*

Majd jött a következő:

*Tom Sawyer az ablakon át szokott meglépni,
Bosszankodik is miatta Polly néni.
Szívbeli barátja, Huck Finn
Is amerikai, nem finn.*

És egy-két napon belül ki-ki megkapta tőlem a saját kis versét: Polly néni, Becky Thatcher, Indián Joe, de még az özvegy Douglasné is.

(Birtalan Balázs: *Aszalt szilva naplementekor –
mémtörténetek*)

A versek nagyon megleptek, mert a „tulipános”-t követő hosszú szünet után ezek készen pattantak elő Balázs fejéből. Legépeltem az egészet, s legközelebbi találkozásunkkor Öcsi elé tettem. Ösztönös reakciója az volt, hogy én írtam, és át akarom verni. Természetesen hamar rendeztük a dolgot, elkérte és magával vitte a verseket. Később így mesélte:

– Bevittem a KS-be,* megmutatni Angyal Jancsinak. Nem volt bent, ott hagytam az asztalán. Amikor legközelebb találkoztunk, alig tudtam meggyőzni, hogy a tízéves keresztfiam írta a verseket. Ő is azt hitte, amit elsőre én, azzal a különbséggel, hogy az író bennem sejtette.

* Központi Sajtószolgálat, a későbbi MTI-Press.

E történetet később Angyal Jancsi is megerősítette, ki először publikálta Balázs verseit, akinek 1979-ben így indult el irodalmi pályafutása.

Hogy Bogár két bottal jár, számunkra a mindennapok része volt. Nem sokat beszéltünk róla, mert nem volt róla mit beszélni, vagy ha mégis, az leginkább marhaskodás volt.

Amikor együtt néztünk focimeccset, és valaki botrányosan kihagyott egy tuti gólhelyzetet, anyám megjegyezte: „Ezt még én is berúgtam volna!” Apám a *Tarisznyában a tenger* indiános fejezetében anyámnak simán kiosztotta a *Lassú Óz* nevet. Amikor ezt először hallottuk, anyám meg én hatfelé dőlünk a röhögéstől.

(Birtalan Balázs: *Aszalt szilva naplementekor – mémtörténetek*)

1979 és 1981 között azonban annyira romlott az állapota, hogy lábán és csípőjén három korrekciós műtétet kellett végezni. Addig utcán két, lakásban egy bottal járt; a beavatkozások után már lakásban is csak kettővel tudott közlekedni. Sőt jó ideig kénytelen volt egy általam készített járókeretet használni.

Gyakorlatilag az első műtét után abba kellett hagynia a munkát; nem sokkal később le is százalékolták. Volt, hogy gipszelt lábbal ücsörgött a mártélyi üdülő kertjében. S azt kell mondanom: ezek voltak talán a legnyugodtabb éveink.

Bogár kényszerű otthonléte adta a merész ötletet, hogy – az ehhez nem igazán kedvező lakótelepi létforma ellenére – bekutyásítsam az életünket.

Ha kutya kell, hát szerezni kell, s bár egy tizenöt emeletes ház akkora, mint egy kisebb falu, kevés gazdát kereső kutya lakik benne.

Nem marad más, venni kell. Venni kell újságokat, és megnézni bennük, ki akar kiskutyát eladni. Sokan akarnak eladni. Kis kiskutyát, nagy kiskutyát. Az ember csak kapkodja a fejét, melyiket szeresse. És mennyiért.

Hosszas hercehurca után döntöttem: puli kell. Nem is olyan nagy, nem is olyan drága, és ha egyszer terelőre lenne szükségünk, már az sem lesz gond.

Aztán telefonáltam, mikor nézhetem meg a kiskutyát, s egy szép, se nem verőfényes, se nem meleg februári estén elmentem pulinézőbe. De kiderült, pulinézőbe se mentem, mert az a kis fekete gubanc csak helyel-közzel hasonlított pulimamához. Szabadkoztak is, hogy valami tévedés történhetett, mert egyértelműnek látszott: sem a lábai, sem a mellénye nem a hótól fehéredett meg. És nem is fiú volt, ahogy én szerettem volna. Ilyenkor csak a határozottság számít. Határozottan megsajnáltam, ahogy árván, elesetten nézett fel rám (pedig guggoltam), majd belekapaszkodott a szakállamba. Úgy döntöttem: pont egy ilyen kiskutyát keresek.

(Tarisznyában a tenger)

Morzsa jó választás volt: föl- és megfordított mindent. Pár nap alatt beszokott a családba, olyannyira, hogy amikor bevíttem a kávémat a kisasztalra, mire észbe kaptam, már az ágyra pattanva kortyolgatta, pedig nem is ízlett neki. Balázst, ha lement vele, az osztálytársai sokszor cukkolták, hogy micsoda korcs, ami annyira azért nem volt igaz, az viszont igen, hogy nem a származása miatt fogadtuk magunk közé.

Vendégek jöttek, kint foglalatostkodtam a konyhában, mellettem az asszisztencia, s valahogy a napi hírekre terelődött a szó. Mondom Morzsának, aki lehetőleg mindig ott volt, ahol a legtöbben:

– Morzsi, hozd ki az újságot, a *Népszabadságot*!

Bement a szobába, levette a dohányzóasztalról, ahol több újság is volt, és kihozta. A produkciót mindig hatalmas döbbenet követte.

– De hát hogyan, honnan tudta, melyik...? – És záporoztak a kérdések. Egyszerű volt a válaszom:

– Megtanítottam olvasni. – Azt persze nem árultam el, hogy Morzsának mindegy volt, hogy *Népszabadság* vagy *Élet és Irodalom*, neki a „hozd ki az újságot” annyit jelentett, hogy az asztalról azt a lapot hozza el, amelyik kilóg a szélén. Mi előkészítettük, ő hozta.

1982 tavaszán Bogár gerince mellett egy gyerekfej nagyságú daganatot találtak. Megoperálták. A szövettani vizsgálat eredménye negatív lett.

Könyvet lapoztam, verseket
– néha a költő is olvas –,
egy-egy sor távolra vezet,
pillanat, s nem tudni, hol vagy.

Valahogy így jutottam messze,
a világgá ment drogista
Mária-kútjához, Názáretbe,
majd kétezer évvel vissza

Óbudára, a nagyszobába.
Léceken feszül a repró:
ül a gyerekekkel, ül a Drága.
A Csúcs-hegy odakint ócska freskó.

Nevetünk. Minden lehetne jó is.
De nem. Az élet szétesőben,
nincs hangod, hogy újra szólíts,
titkok zárnak el messze tőlem.

(*Vér és virág*)

NEM TUDOM, MI VAN EZEN AZ OLDALON

cigarettaid füstje leng
halálutáni versbe

(Érintés)

PAM MANÓ SÁRGA VOLT ÉS MŰANYAG. Ez a tulajdonsága a talpánál kezdődött, s tartott egészen a feje búbjáig, amire egy piros kalapot tettek. Ezen a kalapon három lyuk volt. Egy kör, egy kocka és egy csillag alakú.

Pamm-pamm Pam
gondoltam
pammogta
Pam Manó,

mikor megszületett a Manipulációs Tevékenységeket Fejlesztő Intézetben. Amint megreggelizett, fejére húzták a kör-, kocka-, csillaglyukú kalapját, s betették a dobozba egy kör, egy kocka és csillag alakú műanyag forma társágában. Ezek a kis műanyag formák arra kellettek, hogy a gyerekek a kör formájút a Pam Manó kalapján lévő kör alakú lyukon, a kocka formájút a kocka alakú lyukon és a csillag formájút a csillag alakú lyukon ejtsék Pam Manó kobakjába.

Így kezdődik *Öcsi Talán az elefánt* című mesekönyve, amit a kiadó nívódíjjal ismert el; az egyetlen, amely négy kötete közül életében megjelent. Balázsnak e szavakkal dedikálta:

Szeretettel, öleléssel:

Birtalan Balázsnak attól a jó öreg Körösztapjától, aki Öcsi, csak az ilyen flancos alkalmakkor írják így:

Verbőczy Antal

Budapest, 1981. június 25.

Nekünk nem cifrázta ennyire:

... pam... pam... pam Boginak, Ferinek

Öcsi

Amikor Városmajor utcai lakásukat felújításra ítélték, Öcsi édesanyja ideiglenesen a Fő utcában kapott egy elég komfort-hiányos lakást. Öcsi második feleségével, Annával hol itt, hol a Keselyű utcában, Anna szüleinél húzódott meg. Ekkoriban tehát három lakás között ingázott.

Őrzök egy borítékot, amelyben 1981 karácsonyán könyvutalvány lapult:

K.Ü.K.

Balázsnak

Öcsi

Anna

Az ajándékot kísérő cédula máig benne van:

Balázskám,

tökömből kifolyólag csak ilyen fantáziátlan Jézuskára futotta.

Ölel:

Öcsi

És hozzá vonalas rajz: sapkás, meztelen alak, groteszkül nagy balherével.

1982 elején Öcsi bevitte a Móra Kiadóba a *Bérszalagkokárda* kéziratát, s mert nem találta ott, hagyott egy levelet írt Rózsa Endrének, figyelmébe ajánlva verseimet: „*Bandikám, ez a Birtalan*

Ferenc egy magunk korú srác, tekintettel arra, hogy rendes szakmával rendelkezik és most is dolgozik, én vagyok a postás...”

1982. július 10-e, szombat. Öcsivel fölmegyünk a Várba. Jó lenne, mondja, sétálni kicsit ott, ahova annyi emlék köt minket. Szép napsütéses idő van. Valahol az Országház utcában állok le az autóval. Kiszállok, segítek neki. Fején terepszínű, karimás sapka takarja a kemoterápia nyomait. Kezében kézformájú bot. Belém karol. Mindketten mosolygunk. Megyünk a Szentháromság tér felé. A sétányig nem jutunk ki, elfárad. Leülünk a Behrám-kert egyik asztalához. Fagylaltot rendelünk.

Fagylaltot, Öcsi meg én...

Érintés

fényvesztett szemek gödre
tekintet-katakomba
kerettelen világú ködben
sodor vak zátonyokra

ivartalan a Napmeleg
a csodák magja rejtve
cigarettaid füstje leng
halálutáni versbe

jönnek kitérdelt évek
tépett pergamen arcod
hátrad görbül az égnek
ránk ne omoljon tartod

Július 16-án, pénteken jelent meg először versem az *Élet és Irodalomban*. A váratlan közlés nagy örömet jelentett Bogárnak is,

Balázsnak is, de persze főleg nekem: az *ÉS*-ben megjeleneni akkor is, csakúgy, mint ma, sokat jelentett.

Valamikor délután hívott Anna: Öcsi kérte, hogy tolmácsolja gratulációját. Ő maga nem tudott beszélni velem.

Vasárnap megint Anna telefonált: nem megy ki az ügyeletes orvos, Öcsit be kell vinni a Kékgolyóba. Beültem az autóba, és mentem a Fő utcába. Nem tudott jönni a lépcsőn. Nándor bátyja és az én vállamba kapaszkodva, *gólya viszi a fiát*, vittük le a kocsihoz.

21-én, szerdán mentem be látogatni. Nagyon gyenge volt. Annát megkérte, menjen ki, négy szemközt akar velem beszélni. Majdnem mindent kétszer-háromszor próbált elmondani, érteni alig lehetett. A sírás szélén álltam. Majd megfeszültem, hogy értsem, mit akar. Az egészen biztos, hogy Fürtösről (Zsolt fiáról) beszélt...

Az volt az utolsó találkozásunk.

1982. július 22-én, csütörtök hajnalban Verbőczy Antal, a barát, a költő 33 éves korában meghalt.

Üres oldalak, üres lapok

(Szabálytalan vers Verbőczy Antalnak)

ezen az oldalon nem tudom mi van ezen az oldalon
ebben az órában csak a vak gyűrűk jönnek
kopog egy műanyagcylinder blende kattog hajnali négy
kör-kocka-csillag-rések kobakba hulló Logodi utca
„pulóver mellén ezüstbross”

ezen az oldalon nem tudom mi van ezen az oldalon
mert megbeszéltük megyünk a Várba szombaton évődni

két pohár fagylalt fölött az absztinencián a Behrám-
-kert csicsás asztalaihoz ül a társaság Lumumba King
hússzagú Dózsa és a többiek kezükben kör kocka csillag

pamm-pamm
kopog az egyszerű dallam a műanyagkobakban

ezen az oldalon nem tudom mi van ezen az oldalon
Kalapács Szög köztéri szobra status post Földtörténet
vagy a kis cédulák szálkás kódjegyei a pszichoanalitiku-
soknak hogy egyszer könnyebb legyen a játék
csillag kocka kör

ezen az oldalon nem tudom mi van ezen az oldalon
talán szombat és a Vár helyett egy ócska telefon recseg:
ha az Országos Szaktekintélyek Tanácsa tud az Ügyről
kellő időben a megfelelő helyre húz jelet de
Reménytelen Esethez nem megy ügyeletes és váltáskor
ne érdeklődjön senki se ebédidőben nem adunk életjelet
ebben a Gépezetben minden klappol

pamm-pamm
kör csillag kocka hullik a műanyagkobakból

ezen az oldalon nem tudom mi van ezen az oldalon
támaszkodsz kézformájú botra (üvegek katéterek)
indulnod kell de három lakás kulcsai közt
lehetetlen eligazodni a krisztusi korban
csak a vak gyűrűk jönnek műanyagcilinder kopog
csillag kocka kör
próbálgatod

azután üres oldalak
üres lapok

A ravatalozónál Rózsa Endre, a sírnál Apáti Miklós búcsúztatta.
Bandi a beszédét leadta a sajtónak is, de merev kultúrpolitikai
szabályok rendelkeztek afelől, kiről hány centis nekrológ jelen-
het meg. A búcsúztató le nem közölt szövegét 2009-ben kaptam

meg a *Magyar Nemzet* egykori szerkesztőjétől, Marafkó Lászlótól. Álljon itt teljes terjedelmében.

Kedves Tóni, egyre a te verseidet idézem vigasztalásunkra, mert neked már nem kell vigasz; te már mindent pontosabban tudsz nálunk. Ilyen bölcseket is: „*Amiért érdemes volt, a szerelem, / áldozataink bemutatása, a feloldozás.*” Oldozz fel te is minket vétlen bűneink alól. Ezt az akaratlanul is néha bántó barátaiddal együtt kérem, s mint szerkesztőd is. Köteted szeptemberben jelent volna meg a Móra Kiadónál. „Siessetek – mondtad –, mert nem érem meg az imprimálását” – s gondolhattam-e, hogy nem tréfálsz? Hiszen kéziratod elfogadása a szokásos zökkenők nélkül ment. Súlyos betegséged hírére kiadónk és az Alföldi Nyomda dolgozói példásan igyekeztek, hogy ne késsük le a mulaszthatatlant.

Nem sikerült. A *Kereszt-levél a századvégre* immár hátrahagyott verseiddel együtt kerül egy könyvbe. Joggal kéred azt – költői rangod és helyed ismeretében – az utánad jövőktől:

*Ha vállamra állsz, hogy lássad a jövőt
(kérdézd meg tőle, én is látom-e őt),
de előbb mosd meg a lábad!*

És együtt mormoljuk előtted, neked, veled:

*Ez legyen vésve a fejfára:
így több idő jut
a halhatatlanságra.*

Kiállította „kereszt-levelét a századvégre”, s most egy fejfa alá költözik. Csínyt gyanítanánk megint, mint alig öt esztendeje, amikor idősebb pályatársa, dörmögő hangú barátja ment el közülünk. A csíny folytatása azonban most is elmarad – pontosabban, éppen a hiányával következik be. Verböczy Antalt ismerve és szeretve, hány-

szor hökkentett meg hirtelen tragikusra forduló humora? Mint a ficáncoló, kecses táncú villám, amely aztán pillanatok alatt szálfát hasít szét. „*Apja kiválasztott lett: a tizedik*” – mondja egyik ilyen, eszméltető erejű sorában. Kiválasztott lett ő is. „*Taigetoszt bliccelő*”-nek nevezte magát élete indulásáról szólva, s a krisztusi korba érve, tárgyilagos komolysággal kellett feljegyeznie: „*mindig [...] rálátok a kórház főbejáratára*”. A két dátum közt mennyi – látószólag hányavetin fogadott – balszerencse; mennyi orron fricskázott, lóvá tett kis és nagy halál! S mennyi elemi derű, emberi bizalom, férfias szertelenség! És fegyelem is. A játék és a helytállás fegyelme. El nem hárítható, át nem testálható részvállalás az emberi gondokból – „*havi ötszázért bérelt világegyetemünkben*” társával, „*felhőkarcoló álmok*” közt. S később, gyermekeivel, akiknek ihlető közelségében számos igaz és gyönyörű gyermekverset írt.

Munkás, gondolkodó, becsületes emberek bárhol a világon ismerősnek és barátinak érezhetik Verbőczy Antal bátor, szellemes és természetes lírikusi hangját. Keresztlevelének – sajnos, már posztumusz megjelenő könyvének – képzelt célkeresztjében maga a háború áll. A pusztító fenyegetés ellen a legeredendőbb emberi érzéseket és értékeket fordítja – védekezik és véd bennünket. Hiszen ő, akit a második világhátrófa perzselő utószelái is megkereszteltek, tudta:

*csak a fegyverek változnak
az arcvonalak
a holtaknak arca sárga
és mások az arcvonások*

Védekezik és véd bennünket a halál ellen akkor is, amikor emberivé fogadja a kikerülhetetlent. Utolsó versében a gravitációs erőhöz, a kövekhez fordul szinte bajtársi együttérzéssel:

*Van-e föld barázdálható, vagy
arcom az, a lényegig sóványodott?
Kidobtam minden homokzsákot.
Hová szöknék? Kövek?!*

(Rózsa Endre)

Öcsi

Könnyű, vagy könnyebb lenne írni átkozódva, erre-arra kenve-fogva az élet-sorsrontást, pusztulást, hogy előre vetített... Nem így van, nem lenne igaz. Ne fessük át a múltat, ne sározzuk össze az emlékeket. Ha csak magunkat, a jelent hiteltelenítenénk (!), de a már örökre távollevőket...?

Verbőczy Antal költő volt. Egy jellegzetes kor jellegzetes költője, hordva annak minden jegyét, mint hordtuk, s halálunkig hordjuk mi is mindannyian. De Verbőczy ember is volt, s ember is akart maradni. Ember, az ölelő-fojtó világ embertelenségében is, mert nem volt, nem lehet más esély.

Talán kevesen vagyunk (de vagyunk), akik úgy hisszük: Verbőczynek sikerült.

Senkit sem hibáztatok. A feledés kell az életben maradáshoz. Önvédelem!... De meddig tart ez az élet, meddig (mi ellen) védekezünk?! Hát adjuk meg a múltnak, ami az övé, hogy jövőnk lehessen! Kell az értékelés, az átértékelés, de nem a megtagadás, mert minden elhallgatott jó szóval mi leszünk kevesebbek, nem az, akitől megtagadjuk.

Persze én egy költőről írok, egy most-lenne-negyvenhárom-éves, tíz-éve-halott költőről, egy barátról... sőt... én A BARÁT-ról írok... Hogy ezek a sorok is „Korrajz”-gynúsak? Nem védekezem. Azok. S legyenek is, mert minek a toll a kézbe, ha nem ezért? Múlandó a mi dicsőségünk, miként a világmegváltó akarat, de a megváltást nem akarni közöny, s a közöny a bűnbe, a halálba vezet.

Nincs ellenszer? Hiszem, hogy van! Verbőczy Antal jelenléte, akarjuk, nem akarjuk, tény! Ő igenis hozzátette a költészet katedrálisához a maga tégláját (téglaít), amit nem lehet

kitagadni belőle! Ha föltoluló soraival, ha a tudatalattinkból irányítva egy gondolatot, de itt van. Túl éveken, túl halálon.

...Hogy milyen korban éltünk, élünk...? Ez adatott. Ha jobbításáért, szebbítéséért tettünk, vagy akartunk tenni, már megérte, mert csak a jóság örök, a múlhatatlan, amiért érdemes volt, amiért lenni érdemes.

(Ezredvég, 1993. január)

ÖSSZKOMFORTOS SEMMI

Budagyöngye rejt, Pasarét.
Cimborám lesz az úrvidék.
Házmán utca, Ördögárok.
Térdig borban, de még állok.

(Útleírás)

ÖCSI HALÁLAKOR még a Szentendrei úton laktunk, de csomagoltunk, készülődtünk. Farkasrétre már Pasarétről indultunk Balázssal és Verbőczy nénivel. Pedig amikor a lakást kinéztem, még reménykedtem, hogy megint egymás közelében lakhatunk majd, mert új otthonunk csak két kocsmányira volt a Városmajor utcától.

Balázs és a „mecsekis” Nagyapa mindig jó barátságban voltak. Sajnos az élet vele sem volt kíméletesebb, mint amilyen lenni szokott. 1977-ben elintézte a hasnyálmirigyrák. Anyósom, alias „Nagymami” egyedül maradt. Illetve így nem egészen helytálló. Ránk maradt.

Bár a köztünk lévő feszültség valamelyest oldódott, én képtelen voltam a régi dolgokon fölülemelkedni, s talán nem is akartam. Ennek ellenére (mondván: ha az én anyámról lenne szó, akkor...) vállaltam Bogárért a külön terhet. Öt évig ment az ingázás Óbuda és a Feneketlen tó melletti lakás között, leggyakrabban az én közreműködésemmel, ide-oda szállítással. Az egyre tarthatatlanabb állapotot csak a valamelyik gyerekével való összeköltözés oldhatta meg, s ez elől Bogár öccsékéek határozottan elzárkóztak. Bogár és én, kik első pillanattól, hogy összekerültünk, önállóak voltunk, besétáltunk az elkerülhetetlenbe.

Megfizettem az árát. Hét éven keresztül kerülgettem azt az embert, akivel legszívesebben látni se szerettük volna egymást, bár aki egyre gyakrabban mondta, mennyire pozitívan csatló-dott bennem.

A nyomaték kedvéért

– A mi családukban mindenki egyenlő.
Morzsi kutya, Nagymami, Mama,
Te is meg én is.
Apa ezt sokszor elmondja nekem,
a nyomaték kedvéért,
hogy vegyem tudomásul.

Az új lakás átalakításakor, téglákon ülve gépeltem át a
Bérszalagkokárda verseit, s élhattük volna ott legszebb éveinket.

Határkövek II.

Miénk volt minden álom itt,
Ha értünk jött az este.
Közös volt félelem, kenyér –
de nincs még semmi veszve.

(1982)

Persze ami a *ha* és a *volna* után következik, mind értelmetlen.

Amikor a Budapest szállónál befordul az ember autóval, olyan,
mintha üdülőövezetbe érne. A Guyon Richárd utcai társasház-
ban az országos energiaellátás prominensei laktak. A „két la-
kást egyért” akcióval abba csöppentünk bele.

Tud magyarul, Mr. Golding?

– Az isteneteket – mondja majdnem hangosan, ahogy hátra fordulva meglátja a vaddisznót a garázs előtt.

– Jöjjön, uram, nyúzza! – szól rá a vadász. – Vacsorát akartak! Itt van, lehet nyúzni.

– Ki akarta, te?! Ki akarta...? – sipítozik a felesége.

A kettéhasított állat véres-koszosan fekszik a betonon, feje – orrával egy műanyagvödörbe buktatva – a garázsajtót támasztja. A BMW nyitott csomagtartóval ásít.

– Az isteneteket – ismételve, ahogy elmegy mellettük, de hangosan csak szabadkozik: – Nem értek én a nyúzás-hoz... – Kuttyája morogva-farolva kerüli el a kiterített, darabjaiban is félelmetes állatot.

A lakógyűlésen nem volt ott, de ahogy behallatszott, jó mulatság lehetett, Székely himnusszal, Akácós úttal. Az Erdélyi himnuszt, ezek (!), bortól, whiskytől érzékenyülten. – Az anyjukat! A pufajkák, a pisztolyok még a szekrényekben, és Erdélyi himnuszt énekelnek! A jó édesanyjukat!

Annyi köze sincs ezekhez, mint Pilátusnak a Credóhoz, s most arra ítéltetett, hogy naponta lássa, hová, hogyan lopták szét ezt a nyomorult országot. Az újkegyelmesek, akik elfelejtették, honnan jöttek, akik kocsikra, villákra, vadászkalandokra cserélték a tisztességet, és most Erdélyi himnuszt énekelnek az udvaron... Ha meghallják, hadd hallják...!

Hát itt a vaddisznó! Nyúzzátok! Zabáljatok, a betyár hét-szentségit! Okosak vagytok, szépek! Jó lesz nektek a demokrácia is, arról is leszeditek a sápot! Ide nem hallatszok föl a levescsontot, a farhátat szégyenkezve kérők szipogása!

Köpne, de nem teszi. Még most sem teszi...

Kikerülik a vaddisznót. Kuttyája a vödörig merészkedik. A vadász szemén látni, megdolgozta az alkohol. Nem érti ez, mit jelent túllőni a célon.

– Ki akarta, te?! Ki akarta? – gajdolja az asszony.

Botra kéne tűzni a disznófejet – gondolja, ahogy elmegy mellettük. – Tüzet gyújtani: „*Öld meg a malacot! Vágd el a torkát!*”

A legyek már gyülekeznek, kezdődhetne a tánc.

1983 húsvétján meghalt apám, novemberben Bogárt újra megoperálták. A szövettani eredménye pozitív lett. Az orvos szerint a túlélési esély maximum hét-nyolc év.

A jóslat, mit csak én hallottam, és nem volt kivel megosztanom, félelmetesen pontosnak bizonyult.

Zsolozsma

mögöttem negyven év
és olyan magam vagyok ezen a kurva november estén
mint isten lehetett az első napon
érezem a csontvázreszeketésű fákat
dérbe öltözött avarban sünök tüskeremegését
Uram nézz ide
kertem minden virága tépett
összskomfortos semmiből nőnek a csodátlan évek
nem adsz életjelet
pedig elkelne most a jó szó
tolvajmód szökő esték sokkjaira a testmeleg
mert elrothadok ebben az esőkönny-szagú gyászban
mocsokba szennybe húz
elkorcsosul a szárnyam

Szembesülni a ténnyel, hogy lényünk egy része fölött kimondták a halálos ítéletet, felfoghatatlan. Próbáltam Balázs figyelmét hol óvatos, hol türelmetlen kísérletekkel felhívni: komoly baj van körülöttünk, de annyira megszokta az elmúlt pár évben, hogy Mama egyik kórházból ki, a másikba be, hogy – tizennégy éve minden nyűgjével – egyszerűen képtelen volt érzékelni: ez most valami teljesen más. Igazán ekkor döbbsentem rá, hova vezet az, ha egyvalakihez köt barátság vagy szerelem.

Senkim nem maradt, akivel megoszthattam volna a terhet.

Tímea a földszinten lakott. Odakerülésünkkor még gimnáziumba járt, aztán az orvosi egyetemen tanult. Valamennyien jóban voltunk vele, segített is nekünk sokat, amikor arra került sor, de ezt a verset még korábban írtam:

Muszáj-dal

szomszédunkból a kis medika
mindig mosolyog
fölötte tiszta ég amerre lép
a nap ragyog
pár éve még
felvillanyozva mondtam volna: szép
de homlokomon ennyi ráncsal
nem marad más
csak e muszáj-dal
szomszédunkból a kis medikáról
ki megy az utcán
szinte lengve
mintha nem is a boncterembe

Amikor megmutattam neki a verset, nevetgélve mondta, hogy – nem emlékszem, még vagy már – nincs is olyan órája, úgyhogy biztos nem a boncterembe ment...

– Azt csak hiszi – tettem hozzá, amikor elmeséltem otthon a történetet.

– Balázs itthon van? – robbant be Eszter a lakásba, mind a kilenc évével, a „majdnem-fekete” hajával, mandulavágású szemével.

– Szia, Eszterkém. Balázs csak este jön haza.

– Kezi'csókolom, Jutka néni – pótolta mulasztását Eszter Morzsi éles sikongatása közben, aki fenekét riszálva fejezte ki kis barátnője iránti érzelmeit –, de kár! Könyvet akartam kérni. Balázs hány éves? Morzsi... Morzsi... – Kezi'csókolom, Feri bácsi.

De mielőtt tovább beszélnék, hadd mutassam be családomat: Először is – mert Eszter őt kereste – Balázs, akiről még sokat fogok mesélni; Balázs anyukája (aki a feleségem); Nagymami (aki a feleségem anyukája); Morzsi (akinek csak az anyukáját ismertük); Cicka (akinek még az anyukájáról sem tudunk semmit) és jómagam, akinek Balázs anyukája a felesége. Nagyjából ennyien vagyunk mi, s miért nagyjából, azt külön történetben mondom el.

Szavamat ne feledjem: Eszter! Mind a kilenc évével, a „majdnem-fekete” hajával, mandulavágású szemével. Ő mindannyiunk Barátja, aki a szomszéd házban lakik, és úgy közlekedik, mint a szélvész, kinek gondolatai mindig előbbre járnak, mint a szavai, aki tengernyi szeretetével, jól-értesültségével, kíváncsiságával letarol, elkápráztat mindent és mindenkit maga körül. Engem is. Ami érthető, mert Balázs, egyetlen gyermekünk (aki mindent megtesz, hogy ne unatkozhassunk), miként nevéből is megfejtendő: fiú. Sőt! Kamasz! A többi elképzelhető!

– Kezi'csókolom, Feri bácsi – hogy folytassam végre.

– Na! Jó napot. – Ne lepődjön meg senki, hogy így köszönök Eszternek, de nekünk már ilyen szokásaink vannak, és különben is, a komolykodásnál alig van valami, ami mulatságosabb.

– Morzsi hány éves?

– Kettő, de az előbb Balázs felől érdeklődtél.

– Akkor Morzsi tizennégy éves, mert a kutyák ha egyévesek, akkor hétévesek, és kétszer hét az tizennégy, és Balázs még nincs tizennégy, ezért Morzsi az idősebb – vágta ki diadalmasan a végeredményt. Egy szuszra.

Remélem, mindenkit meggyőzött ez a fejtegetés. Engem határozottan elkápráztatott.

– Bámulatos! Hogy rohannak az évek! – Ám Esztert (mentségéül az eddig elmondottak: mind a kilenc év, a „majdnem-fekete” haj stb.) ez a megjegyzés egyáltalán nem érdekelte.

– Balázs mikor jön haza?

Erre az értelmes válasz egy időpont lenne, de Balászlól lévén szó, ez lehetetlen.

– Ha minden igaz, és mindent figyelembe veszünk, akkor teljesen bizonytalan.

– Nahát, ez a Balázs soha nincs itthon! – zsörtölődött Eszter. – Feri bácsi, tessék mesélni Balázsról!
Valahogy így kezdődött, ha jól emlékszem.

(Tarisznyában a tenger)

Nos, a *Tarisznyában a tenger* című könyvem – amelynek szerkezete roppant egyszerű: Eszternek mondok meséket Balázs gyerekkoráról – valóban így kezdődik, de maga a történet úgy indult, hogy a szomszéd ház földszinti lakásába új lakók költöztek. Hogy kik, nem lehetett tudni, de hamar megkaptuk a választ, mert a felénk néző két kisszoba ablakában időnként kinézegetett egy tízéves forma fiú és egy nála nem sokkal fiatalabb kislány. Utóbbi kíváncsi érdeklődéssel figyelt minket, a fiú pófákat, grimaszokat vágott, szóval elég vásottnak mutatta magát. De hát szomszédjai mindenkinek vannak, s azok olyanok, amilyenek.

A fordulat akkor következett be, mikor Bogár a franciaerkély korlátjának támaszkodva nézelődött, s a gyerekek ablakából kihajoló, barátságosan mosolygó nőben egy gimnáziumi osztálytársára ismert. Hamarosan jött is, férjestől, kétgyerekestől. A fiú erős izgalomban volt, mi fog történni, lesz-e valami következménye viselkedésének (persze nem lett), a kislány viszont határozottan élvezte a helyzetet, s onnan kezdve állandó beszélgetőpartnerünk és látogatónk lett.

Eszter olyan ajándék volt nekünk, amire egyáltalán nem számíthattunk. Fényt hozott az életünkbe, talán még új reményeket is. Beilleszkedett a családba, s szerencsére ezt szülei sem nehezményezték, látva, hasznára van lányuknak ez a váratlan külső kapcsolat. Szinte úgy kezelt minket is, mintha a szülei lettünk volna – Balázs meg a nagytestvére –, s megosztott velünk olyan „titkokat”, amikről otthon nem szívesen beszélt. Bizony, nagyon jó, ha egy kamaszodó gyereknek van a szülein kívül is lehetősége, hogy problémáiról, örömeiről beszélhessen.

Később ezt úgy fogalmazta meg: abban az időben nálunk találta meg a barátságot, az otthonát.

Amikor megírtam a *Muszáj-dalt*, annyira féltékeny lett Tímeára, hogy képes volt lesújtó pillantásokkal az utcán is kimutatni ellenszenvét, s előttünk végtelenül megvető hangsúllyal csak „a medika”-ként emlegette. Akkor engesztelődött meg egy kicsit, mikor a *Mozgó Világ*ban megpillantotta a saját nevét. Úgy érezte, kiütötte helyéről a „kis medikát”.

Nem minden

(Gyárfás Eszternek)

A puli farka kunkori,
a macska farka tarka.
A szarkáé milyen színű,
nem látni, eltakarja.

De ha a macska kunkori,
s a puli eltakarja,
a szarkáé olyan színű,
milyennek épp akarja.

Ám ha a szarka kunkori,
s a puli tarka éppen,
nem minden macska oly színű,
ahogyan elmeséltem.

1989 tavaszán, amikor a *Tarisznyában a tenger* megjelent, Balázssal és Eszterrel hármásban dedikáltuk a könyvet a Moszkva téren.

Azután jöttek-mentek az évek és az emberek, és Eszter eltűnt az életünkből.

utca egy futó lány alakja
rossz a fény és halvány a kép
monitorom ma esti rabja
meddig szabad itt-tartani még

idegen-ismerős az arca
más mint mit múltam vet elő
nem az emlékezet kudarca
nem ő aki itt van mégis ő

az út a város ismeretlen
kezében táska vagy kabát
keresem azt egy kisgyerekben
ki ellopja elfedi magát

rég hangja sincsen megtagadta
hívnám gyere de nem merem
bezáródott egy mozdulatba
mandulaszemű kis eszterem

(2006)

Balázs 1984-ben megkezdte tanulmányait az Eötvös József Gimnáziumban, abban az iskolában, aminek hajdanán én is neki-futottam esti tagozaton, nem túl fényes eredménnyel (mondhatnám: tettem egy évnnyi kísérletet). Szerencsére a kutya se emlékezett rám, Balázsnak nem kellett szégyenkeznie miattam. Minden simán ment, olajozottan. Miként osztályfőnöke megfogalmazta: ha valakié, akkor Balázs útja egyenesen visz majd az egyetemre, amin senki nem is csodálkozott; meglepetést a másfajta prognózis okozott volna. Otthon segítségemre volt a kézírataim gépelésében, korrektúrázásában. Ekkor már rendszeresen publikált. Egyszóval favoritnak tekintettük mi is, és javarészt a környezete is.

Az első gimnáziumi nap után mesélte, kik, milyen arcok járnak az osztályba. Említett többek között egy lányt, aki „színész akar lenni, és imádja Adyt”, s akiről akkor még egyikünk sem gondolta, milyen nagy mértékben járul majd hozzá életünk megváltoztatásához.

Balázs hamar bekapcsolódott a diákújság munkájába, ahol olyanok próbálták szárnyaikat, mint az akkor negyedikbe járó Egressy Zoltán és Nyilas Attila – ma mindketten ismert szerzők. Attila hamarosan meg is jelent nálunk Balázs oldalán, hozva első verseit. Nem volt egyszerű helyzet, mert a kritikáimat, észrevételeimet sokkal megfontoltabban kellett elmondanom, mint ahogy Balásznak szoktam, nehogy egy rosszul fogalmazott ítélettel ellentéteket váltsak ki kettőjük kapcsolatában. De a mai visszaigazolások szerint kísérletem nem volt teljesen sikertelen. Valamennyit tovább tudtam adni életem során abból, amit Kamiltól kaptam, tanultam.

Kis reggeli történet

Az a kellemetlen szorítás a baloldalon nem múlik. Figyeli a kifeszített spárgákra felfutó fehérközepű, lilatölcséres virágokat. Fél kilenc. Lement a reggeli csúcs, de a kerítés előtt mindig elrobog-suhan egy-egy kocsi. A kávétejszínes doboz fölött valami darázsféle lebeg. Csak a szárnyai járnak örült sebességgel, ám helyét nem változtatja, mozdulatlan. Két könyöke között feketés pohár, a tányérka szélén maradt mokkacukrok kávéfoltosak. Az út forgalmát nem érzékeli. Nézi a kis repülőgépet az asztal fölött. A hamutartó alatt összehajtogatott újság, ne fújja le a szél. A tarka-kockás terítőt könyöke, keze tartja.

Az a kellemetlen szorítás a baloldalon... Nem lehet kiszámítani semmit. Nem kell gondolni rá, elmúlik, mint annyi-szor, s ha nem, azon sem tud változtatni. Ül a presszó udvarán a lemezasztal mellett. Meleg lesz ma is. Fél kilenc.

Nejlonszatyorban a kenyér, a tej. Megint istentelenül hosszú nap jön. Dolgozni kellene, és csak vár, maga sem tudja mire. Issza reggelenként a presszóban a feketét, és olyan üres körülötte minden, hogy fizikai fájdalmat érez. Hamarosan fel kell állnia, hazavinni a tejet, kenyeret. Várja a postást, este bekapcsolja a tévét, mert ez a bevett szokás, ez ismétlődik évek óta.

Nézi a kis repülőgépet az asztal fölött. Kávéjába kortyol. Egyedül van a presszó udvarán. Szinte jelképesen. Erősödik, elhal egy busz hangja. Nézi a fehérközepű, lilatölcséres virágokat, a kis repülőgépet. Kihörpöli a maradék kávét, erőt gyűjt. Fogja a nejlonszatyrot a kenyérrel, tejjel. Feláll. A begóniák mellől még látja, az a darázsféle újra őrhelyén lebeg. Kifordul az utcára. Holnap lesz negyven éves.

Csak az a kellemetlen szorítás a baloldalon...

(1985)

Anyósom már nagyon régóta kínlódott idegi problémákkal, amit az orvosok végül – talán, hogy a kedvébe is járjanak – a *petit mal* névvel bélyegeztek fel, s időnként fél Andaxinnal próbálták elterelni róla a figyelmét. Ám ez épp elég volt ahhoz, hogy egy tetszőleges időpontban bedobott, elhaló „*Petit malom van*”-nal megkeserítse környezete életét. Apósom halála után ez nagyságrendekkel gyakoribb lett, bár igazán komoly egészségügyi okot továbbra sem diagnosztizáltak nála.

Bogár felvetette: ha lenne egy zongoránk, anyósom, aki egykor konzervatóriumba járt, talán kibillenne a depresszióból. Nem lelkesedtem az ötletért; végül azért mentem bele, mert valamikor Bogár is zongorázott, s úgy gondoltam, neki sokkal fontosabb lenne, hogy valami pluszt kapjon a napi megpróbáltatások mellé. Vettünk egy pianínót, ami az első néhány hétben valóban hozott némi javulást, de leromlott egészségű anyósom többnyire kudarcot valló zongorázási kísérletei igazán nem javítottak a helyzeten.

Később már enni se jött ki a szobájából, s mert se Balázs, sem én nem voltunk otthon, Bogár kínálódta be neki tálcan az ebédjét. Végül kórházba került, s néhány hétvégi kiruccanáson kívül ott is maradt haláláig.

De Balázs legalább egy ideig veszettül ütögette a billentyűket. Aztán csak törölgettem a port a zongoráról.

Augusztus. Délután három óra. A metró ontja, nyeli az embereket. A lüktető, árnyék nélküli Moszkva téren villamosok, buszok. Csikorgás, zúgás.

Senkinek nem tűnik fel a kis öregasszony. Széttaposott cipőben áll, fekete kendő, fekete ruha van rajta. Arca meggyötört, mélyen árkolt. Esdeklően előre nyújtott kezében rövidszárú, rózsaszínű gladiólusz. Egy szál. Szája időnként megrebben. Csak sejteni lehet, a virágot kínálja. Reménytelenül. A harminc fok körüli melegben nem akad vevő. Áll a hullámzó emberfolyam partján az öregasszony. Kezében a virág a múlt időt mutatja.

A metróállomásra szerelvény érkezik. Nagy sebességgel tolja maga előtt a levegőt. Dohogva fékez. Egyszerre nyíló ajtain kiömlenek az emberek. Mindenki a mozgólépcsők irányába siet. Látszólag halaszthatatlan, sürgős dolguk után. A város érverése adja a ritmust, alkalmazkodnak hozzá.

A kamasz nem siet. Kezében nyitott könyv. Alig halad az áradattal. Mögötte szétnyílik, előtte összezáródik a tömeg. Észre sem veszi őket. Válla billeg, jobbra-balra lökődik, ahogy nekiütődnek. Hanyag, görbe tartással halad. A könyvvel törődik, a sodrás úgyszólván előre viszi. Csak egy pillanatra néz fel, míg lába a lépcsőre ér. Semmi nem zavarja. Olvas, míg az előcsarnokba jutnak. Kisodródik az üvegajtón. A téren szétoszló áradat szélére kerül. Hunyorog a vakító fényben. Körülnéz. Egy rózsaszín gladióluszt nyújtó öregasszony mellett áll.

A kamasz zsebébe nyúl, kotorászik. Elveszi a virágot, motyog valamit, majd újra felemeli a könyvet, s az egyik busz felé megy. Az öregasszony szája rebben, s csoszogva elindul a térről.

Már a kávét ittuk, mikor észrevettem a gladióluszt. Minden vázában volt virág.

– Honnan van ez a kis sápadt kardvirág? – kérdeztem Bogártól.

– A fiad vette. – Kérdő tekintetemben a csodálkozást látva folytatta: – A Moszkva téren, egy nyolcvankét éves nénitől. Ez volt az utolsó szál. Hat forintot kért érte. Odaadta a maradék hét forintját.

Nem esett több szó a virágról.

Kortyolgattam a hűlő kávét. Emlékeim között egy öregaszony és egy kamasz után kutattam.

EZEN A NYELVEN

Ezen a nyelven

és akkor is
mert egyszer ideérnek a fények
kigyönyörül a keserves ég
a Nap fölöttünk ébred

és akkor is
és nyitott számba ha taposnak
míg lehelni tudom a szót
míg kifosztott mellem beroskad

és akkor is
és ezerszer kivégezve holtan
ha minden ízemben összetépve
ha lánc talpak alól kidaloltan

és akkor is
újra és megint a halál ellen
ha földrésznyi lesz a pestis kell
aki szól énekel szeret ezen a nyelven

1985. MÁRCIUS 2-ÁN DÉLELŐTT, valamikor tíz óra tájt telefonált Rózsa Bandi:

– Feri, itt van az asztalomon egy nagyon szép könyv, és az van ráírva, hogy „Birtalan Ferenc: *Bérszalagkokárda*”.

Bandi akkoriban Vácon lakott, s megbeszéltük, hoz nekem egy példányt, menjek a Nyugatihoz. Ott találkoztunk. Neki mennie kellett a vonathoz, nekem vissza Pásárétre. A Lotz Károly utcánál szálltam le az 5-ös buszról, s beültem a lakásunkhoz közeli Gyergyó presszóba.

Egyedül akartam lenni a könyvvel.

A *Bérszalagkokárda* szerkesztői utószavában így írt Rózsa Endre:

Birtalan Ferenc verseinek nem pusztán a híradás, a munkássors elemi élményként való megfogalmazása az érte. Költőt hallunk beszélni osztályostársairól, „*perben, haragban, rokonságban*”.

A könyvben az olvasó hiába keresi az idézőjelbe tett szavak forrását. Valószínűleg soha nem fog kiderülni: a nyomda vagy a korszak ördögének tevékenysége miatt maradt le a kötet hátsó borítójáról az oda szánt vers.

– Betegségem idején egyszerűen kihagyták. Nem tudom kik, miért – mondta Bandi a kötet bemutatásakor, 1985 őszén az Üllői úton, a hajdani Badacsony étteremben működő Diákternyán.

Ezt követően több mint húsz évnek kellett eltelnie, hogy a *Perben, haragban* végül kötetbe kerüljön. S most, amint e sorokat írom, veszem csak észre, hogy a *Talpig fegyverszünetben* című kötetet szerkesztő fiam és az én memóriám együttesen sem volt elég ahhoz, hogy a vers szövegét pontosan idézzük vissza

a múltból: egész mondatok maradtak ki belőle, ki tudja, mi okból. Álljon hát itt e hányattatott sorsú írás, abban a formában, amint az a *Forrás* 1982. októberi számában megjelent:

Perben, haragban

Születtem ezerkilencszáznegyvenötben, egy házmesterlakásban, hatodik gyerek. Mint háborús fogantatásút, bárki neurotikusok közé sorolhat. Érzékenységre szükségtelen új diagnózis. Megénekelve Kőbánya bombatölcséreit, indultam találkozni a szerelemmel.

Verselésémért, ha bűnös, madárszavú Balassi Bálint.

Ideológiai érettségem bizonyságaként – ezerkilencszázhatvankilencben – tagjává fogadott a Munkáspárt. Funkciót kaptam, de az Igazgatói Tárgyalóban újságot terítettek alá, overallom a széket ne szennyezze. Harminchat órás műszzakkal készülődtem a munkásversre.

Itt szedem a levegőt perben, haragban, rokonságban mindenkivel. Érdekeltnék valloam magam. Szavaim megértésem-elítélésem céljára felhasználhatók, szigorúan a Népköztársaság nevében, Magyarországon.

Ma sem tagadom akkori gondolataimat, nem hiszem, hogy volt volna más lehetőségem, lehettek volna más szavaim, hisz mindenki csak a saját versét írhatja, bőréből ki nem bújhat.

Szerzői estem bevezetésekor Rózsa Bandi feltette a kérdést:

– Ki ez a Birtalan Feri? A székely eredetű név sugallja: *semmi-vel sem bíró*. És a költő negyvenéves korára kivívja a legteljesebb semmit.

Majd elmesélte a történetet Verbőczyről, hogy milyen levél kíséretében hagyta ott nála a kéziratomat, és hozzátette:

- Antit azóta eltemettük. Antiban egy barátot vesztettünk.
Feriben egy barátot nyertünk.

Ma is büszke vagyok, hogy Rózsa Endre a barátjának tartott,
hogy barátomnak tudhattam.

Sörhab, nyáridő

(Rózsa Endrének)

nyárvilág.
sátoros fák. madarak röpte.
mondod... mondom én is...
most fordulok át negyvenötbe.

beszélgetünk.
az úton két gyerek megy.
egyikük Pécs-et kutatja,
a másik Budapestet.

verscsinálók.
ülünk egy városligeti zugban.
a vízelde három forint.
oroszlán jegye. július van.

nyáridő.
sörhab a mocskos asztalon.
vastagon számol a pincér.
bólintunk. hagyod, hagyom.

Öcsi betartotta viccnek szánt ígéretét. Mielőtt elment, belopott
az irodalomba.

A könyvbemutatón (és utána még húsz évig) verseim java
részét Czipott Géza előadóművész mondta-énekelte. Azonban
több vers felolvasására Balázs egyik osztálytársát kértem fel: azt

a Virág nevű lányt, aki „színész akar lenni, és imádja Adyt”. A szerzői estre készülve ismerkedtünk össze – Bogár is, én is – Virág szüleivel: Klárral és Jenővel.

Az alábbi levél – bár nincs rajta dátum – az 1980-as évek első feléből, a „rég” *Mozgó Világ* idejéből származik.

MOZGÓ VILÁG
SZERKESZTŐSÉGE
1111 Budapest, Bertalan L. u. 26.

Kedves Bertalan Ferenc!

Verseivel kapcsolatban több kifogás merül fel:

- képvilágukat, metaforarendszerüket tekintve sokszor következtlenek (pl. torkodból felbukó búzaszemek)

- a külső formát tekintve is sokat „hibáznak” (ritmus, rím, strófaszerkezet, stb.) (pl. hol majdnem ragrímet használ: vesznek – szerelemnek, hol pedig az asszonáncot kezeli már-már kénrímként: mákus – mákus; tanulságos a Helyrajz szertelen strófavilága)

- a versek többségét érthetetlen okból rövidre zárja, ezáltal az értelmezhetőség körét didaktikusan leszűkíti

- a megszólalás tónusa, a nyelvhasználat módja sem rejt túl sok eredetiséget, nem választja ki Önt karakteresen a többi versíró közül.

Ekként a közlésükre nem vállalkozhatom, de nem zároközöm el újabb „találkozások” elől sem.

Üdvözléttel:

Mányoki Endre

A levél tartalmával nem foglalkozom, csak a tényt akartam rögzíteni, valamint azt, hogy az ezután küldött verseimről eredménytelenül érdeklődtem a szerkesztőségben.

A körön kívül

mindenképpen a körön kívül
kopottan korszerűtlenül
mint februárvégen burukkoló gerle
ha kell ha nem újulást jelezve
nem figyelve hóra fagyra
lenni a március rabja

mindenképpen kívül a körön
aztán úgyis jön ami jön
születtünk voltunk lázban égtünk
felértük-e a kicsinységünk
értettük-e a világ minden
atomja itt hal ízeinkben

a körön kívül mindenképpen
feladva mindent csak a reményt nem
akárha követ görgetve hegyre
lerogyva fölállva visszaesve
tudva nincs kudarc nincsen érdem
nem lesz ki helyettünk újra éljen

A nyolcvanas években több folyóirat – talán nem nagy szavak ezek – korát megelőzve fogalmazta meg a rendszer elleni kritikáit, s vált a hatalom számára egyre kínosabbá. E lapok – előbb a *Mozgó Világ*, majd a *Tiszatáj* – a politika áldozatává lettek, munkatársaikat leváltották, és – a lapok nevét megtartva – új embereket ültettek a helyükre. Ezzel ma sem értek, mint ahogy akkor sem értettem egyet, ráadásul hogy a *Tiszatáj*-nál megjelenésre vártak verseim, mikor azt is lapátra tették.

Jogos felháborodásukat jelezve az írók bojkottálták az új lapokat, nem ismerve el legitimitásukat. Az „új” *Tiszatáj*nak én sem adtam írásaimból, az „új” *Mozgó*hoz szintén nem kívántam csatlakozni. Utóbbihoz végül csak azért küldtem verseket, mert meggyőztek, meggyőztem magam: mivel nem voltam szerzője a lapnak, az én bojkottom a kutyát sem érdekli, s mindig is „a körön kívül” állóként nemigen válogathattam a publikálási lehetőségek között. Naivul hittem: a tisztességen kívül nincs más politikai állásfoglalás. Tévedtem. (Azt pedig, hogy kik publikáltak addigra ott és akkor, hadd ne soroljam.)

Az új *Mozgó* 1985-ös szeptemberi számában három versem jelent meg. Balszerencsémre a tartalomjegyzékben szerepelt a *Halott Barátok között* is. Tévesen, mert maga a vers nem került a lapba, tekintve, hogy azt jóval korábban visszakértem, mert a *Kortárs*ban várt bemutatásra.

ha megkérdezed félek-e
mit szépítsem a dolgot
nem tudtam felkészülni agyvérzés szívroham ellen
könyveim között parcellát kaptak a
Halott Barátok
a hárman-százévesek
előszobákban halálig várakoztatottak
kiket csak kölcsönszobákig engedtek a
szigorú statisztikák
mert nem tudták elegendő ponttal
elámítani a rendet
kik szertevacogták álmaikat
és nekidőltek a végtelennek

(*Halott Barátok között*)

KORTÁRS SZERKESZTŐSÉGE

Budapest, Széchenyi u. 1.

1054

Budapest, 1985. október 7.

Kedves Ferenc, úgy alakultak a dolgok, hogy belátható időn belül nem tudom hozni e munkádat. Inkább felszabadítom, el tudd helyezni másutt.

Kérlek, ne haragudj!

Üdvözl:

Zalán

A Zalán Tibor által visszaküldött vers a *Halott Barátok között* volt.

A *Kortársban* soha nem közölték a verseimet.

HITEL SZERKESZTŐSÉGE

Bp. Pf.: 33

1251

Birtalan Ferenc

Kedves Barátom!

Küldeményedből 2 verset itt tartok (*Döng a villamos*, [Verbőczy Tóni emlékére]) és a *Pünkösöd* címűt. Nem tudom mikor lesz módom a leadásukra, de mivel *szeretem őket*, én nagyon szeretném mihamarább megjelenésüket látni.

[Van egy gond azonban, mi itt nem szívesen látjuk az „új” *Mozgóban* és az „új” *Tiszatájban* közlő urakat/elvtársakat. Valaki azt mondta: – Te is a *Mozgóban* „közlekedsz”. Nem tudtam semmit se szólni, igen ritkán

kerül a kezembe az a lap. Oka is van: régi mozgós voltam! Nem olvasom az újat. Talán majd csak sikerül ezen is túl emelkednünk, de azért – gondolkodj el a fönti „morfondírozáson”. Mert mi a hatalomnak nem tudjuk megbocsátani az említett két színvonalas lap „kinyírását”, szétverését. Talán – érthető!?

Barátsággal köszönt:

Nagy Gáspár

Bp. 1988. XII. 6.

P.s.: természetesen azt a 3 nekem kevésbé tetsző verset köszönettel visszaküldöm, hátha máshol gyorsan közölni tudod.

Kedves Nagy Gáspár!

Nehéz, de válaszolnom kell leveledre. Tényleg publikálok az új *Mozgó*ban. Ha ez akadálya a *Hitel*ben való megjelenésemnek, nem tehetek ellene, de *nagyon sajnálnám!* Egyetértek azzal, miszerint a „hatalomnak” szégyenletes, megbocsáthatatlan bűnei vannak, de úgy gondolom, írásaimból egyértelműen leolvashatóak a koordinátáim. Hogy verseimmel végül az új *Mozgó*hoz is eljutottam, talán nem csak az én *hibám*, nem csak rajtam múltott. Lehet, ezt is érdemes lenne végiggondolni.

43 éves vagyok, amennyire lehetett, igyekeztem „tisztelegessé” lenni, maradni. Ha ez kevés, kérlek vedd úgy, hogy nem küldtem el a verseimet, s ne gondolj rám haraggal!

Barátsággal üdvözl:

Birtalan Ferenc

Bp. 1988. dec. 9.

Verseim a *Hitel* 1989/4-es és 20-as számaiban jelentek meg. Nagy Gáspár bennem NAGY GÁSPÁR maradt.

A *Bérszalagkokárda* megjelenése után hamarosan elkészült újabb kötetem, ami a *Parázsének* munkacímet kapta, majd a Magvetőnél, Csiki László szerkesztésével *A múmia arca mögül* címen várt kiadásra. A kiadó három év várakozás után kifizette a honoráriumot, a könyv azonban nem jelent meg: a rendszerváltás áldozata lett.

Elégia a költő házioltárára

Reggel a költő verset olvas.
Tízről ebédig eldalolgat.
Finom dohány, egy könnyű spriccer,
kis mélabú, mely nem hevít fel.

Langyos homály a délutánon.
Másfél órányi éppen-álom.
Csókjával házi-múzsza kelti.
Kifő a kávé, megy vizelni.

Halk mjúzik: Vivaldi, Bach tán.
Selymesen omló házi kaftán.
Szelíden mormol pár szonettet.
Sötétedik, rőt gyertya reszket.

Mélázik kicsit az elmúlásról.
Egy kis konyak, vagy pár pohár bor,
s reá terül, mint éj sötétje,
hogy az egészre baszni kéne.

Jellemző a kor prudériájára, hogy a *Magyar Nemzet*ben az utolsó előtti szót kipontozták, így: „b...i kéne”. Nem ez volt az egyetlen eset, hogy a szerkesztő íróasztalától a nyomdagépig tartó út valamely pontján belenyúltak a versembe. A hasonló „szépitések” mindig bosszantottak, de azonkívül, hogy nyeltem egyet, mást nemigen tudtam csinálni. Egy alkalommal azonban egy különösen lírai soromba sikerült beletenyerelni. A *Kopjafák* című versem így kezdődik:

Csahos eső zúg, sistereg.
Elvackolnak az istenek.

Bogár és Balázs, mint mindig, nagyon örültek, amikor megjelent a vers, és nem szúrta nekik szemet az, amit én magam is csak többedszeri olvasás után vettem észre: az „elvackolnak” szót középen megtoldották egy betűvel, így: *elvacakolnak*. Egyikünk sem tudta eldönteni, hogy most dühöngeni vagy röhögni kéne.

Esetleg b...i az észre.

Ha lehetett, ebéd után általában lefeküdtünk egy kicsit. Ok nélkül nem fordult elő, hogy egymás pihenését megzavarjuk. 1989. február 13-án délután azonban Bogár beszólt a szobámba:

– Papó, telefon, Grétsy László keres.

Ez közel olyan volt, mintha a miniszterelnök hívott volna fel, tehát először hinni sem akartam.

Tényleg ő volt. Hozzájárulásomat kérte, hogy a rádióban, a *Magyarán szólva* című műsorban elmondathassa az *Ezen a nyelven* című versemet. Nem meglepő: „hozzájárultam”.

Publikációk tekintetében 1989 volt mindmáig a legtermékenyebb évem. Rengeteget szerepeltem különböző újságokban, folyóiratokban. Egy augusztusi szombaton egymástól függetlenül hozták verseimet a *Magyar Nemzet*, a *Népszava* és a *Népszabadság* irodalmi mellékletében. A *Mozgó Világ* novemberi számában együtt jelentünk meg Balázssal. A Rádió bemutatta *Küldj angyalokat* című hangjátékomat.

És nem utolsósorban megjelent két könyvem: májusban a *Tarisznyában a tenger*, novemberben az *Összevesztem a tulipánnal*.

„Feri boldog, talán még ilyen örömteli sosem volt” – írta naplójába Bogár.

MI FÁJNI TUDNA

Szerelem maradék íze a számban.
– Meddig maradok őrizője? –
Magukhoz térnek a rigók. Nyár van.

Előkerülnek a reggeli versek.
Ezt a napot is megszokom,
és kitalálom, miről énekeljek.

Rémlik egy csípő... egy lágyék...
Meteorológusok esti jóslata:
Növekszik, országos lesz az árnyék.

(Dárdán a reggel)

TALÁN A SZÜLETÉSNAPOM ÜNNEPLÉSE is ürügy volt, hogy 1986 júliusában Balatonszepezden töltsünk egy hosszú hétvégét Bogárral és Balázssal. Minekutána tudtuk, hogy egy orvosokból álló társaság vendégei leszünk, nagy kihívásnak éreztem aktív lakatosként, miként állom meg a helyem közöttük.

Az egyik vendég Zonda Tamás pszichiáter főorvos volt, akit költőként ismertem meg a Diáktanyán, s aki a poétatársadalom jó részének italtól, stressztől gyötört életében fontos, segítő szerepet játszott. Tamás a vendéglátó orvos, Anikó meghívására érkezett, míg minket Anikó barátja, Klári, a verseimet mondó Virág szintén orvos édesanyja invitált, mondván viccesen: hogy ő is prezentálhasson egy költőt. „Klári egy fura figura” – írta róla Bogár a naplójában.

A hétvégének életre kiható következményei lettek, de akkor egy lélegzetnyi kikapcsolódást jelentett nekünk.

A többiek esti sétára, fürdésre mentek a tóhoz. Ketten maradtunk Bogárral.

Balatoni anziksz

A terasz korlátjának támaszkodva nézzük,
az ég tisztulni kezd.
A déli-part fényei kihunyóban.
1986. július. Szepezd.

A szél a kerteken
susogó zenét hoz át.
És holdat, sok-sok csillagot
ringatnak lent a fák.

Ma este béke van.
Rossz hírek nincsenek.
Pár éhes denevér suhan
a tükrös tó felett.

Nem gondolunk hát semmire.
Mi fájni tudna, távol.
Hagyjuk, ez a percnyi csend
kihazudjon az út porából

Nem sokkal Szepezd után operálták meg az Amerikai úti Idegsebészeten gerincsérvemet (elegánsabban: *discus herniámat*), részben a szepezdi orvosok ajánlásával, illetve közreműködésével.

Üldöz az idő, rugdal:
vajákosokkal, fogtechnikussal.
Gyöngülök Sámsonként, tar a fejzet.
Térdem összekoccan, járnifelejek.
Állandó téma a napi széklet.
Párezer nap, s az élet mivé tett?
Szaporodnak az orvosokkal a randik,
míg az Antikrisztus egy gödörbe belerandít.

(Keserve[r]sek, 1978–1989)

Menni alig tudtam, Rakota Laci vitt be a kórházba. Nyár volt, szinte elviselhetetlen meleg. A műtét életem egyik nagy élménye. Az volt az igazi filmszakadás. Ahogy mesélni szoktam: ha akkor meghalok, soha nem tudtam volna meg.

– Kurvára élvezném, Fercsi, mit összenyavalyognál egy kórházban... – mondta mindig Öcsi, de félek, kicsit csalódott volna. Magam is meglepődtem, milyen fegyelmezetten, összeszedetten tudtam, tudok beteg lenni.

Tc.: Verbőczy Antal

(poste restante)

várlak
gyere szakállasan hosszú hajjal a
fekete-szürke-mozaikos folyosón végig
ahol a legnagyobb a füst megtalálász
gyere színlelt kárörömmel
játékszabályaink szerint
a szeretetet ne fedd fel
ez a mi saját bulink
betanultam az orvosi műszavakat
figyeld nyelvemen hogy forgatom
torkomból mint gurgulázik
az SZTK-latin
dörzsöld össze kezed:
fercsi ne félj
s mondj még valamit lábakról cédulákról
lesd a kényszeredett mosolyt a számon
gyere
várlak fém-csont-zengésű nyöszörgő-horkoló
bizonytalan-virradású éjszakákon
tarkómon őrlámpa-hideg
homlokomra gyöngyöződnek az egymást tromfoló
lélekbuzizó folyosói történetek
percnyi alvásokból riadok keresve menedéket
de irgalmatlanul messze a reggel
várok lelapulva
mintha ismerős léptek üteme – – –
mintha a homályból kibomló
agyamba vésett sziluettet – – –
mintha a hangod – – –
aztán kifehérednek az ágyak a falak
indulnak a surrogó-kerekes kocsik
ébredjenek az élők
keljenek fel járjanak
nem jöttél el
megbocsátom

most várhatsz jöjjön új lehetőség
csak jó lett volna megbeszélni mindent részletesen
ne lopjuk piti dolgokkal az *időtlenséget*
maradjon csak a vers
amikor én is odafekszem

Felébresztettek. Éjjel már kimentem vécére, részint mert a kacsával nem tudtam megbarátkozni, másrészt erősen kívántam a cigarettát. A pizsamagatyát szobatársam segítségével kínlódtam magamra, hisz az ágyról lemásznom is komoly produkció volt. De megszűntek a sugárzó fájdalmak, ki tudtam egyenesedni.

A kórházban meglátogatott Virág. Verseket hozott. Csodálkoztam: nem is tudtam, hogy ír! Mondta: eddig senkinek nem mutatta, még a szüleinek sem. A meglepetést döbbenet követte: a versek *jók voltak*.

Akkoriban már gyakran beszéltünk – hol én, hol Bogár – telefonon Klárral is, Anikóval is, és mindketten többször megfordultak nálunk. Amikor kijöttem a kórházból, említettem Klárinak (talán a férjének is), hogy olvastam Virág verseit, és nagyon figyeljenek rá: tehetséges, érzékeny, jókat ír. A reakciójukat nem nagyon értettem: Jenő nemcsak orvos, de bölcsészdiplomás (nyelvész és pszichológus) – hogy tudnak átsiklani a tény fölött?

Pontosan nem emlékszem, talán második alkalommal hoztam szóba, mikor Klári elmondta: a verseket nem Virág írta, hanem a pár évvel később tragikus körülmények közt fiatalon meghalt Kiss Emőke költő kézírataiból másolta ki.

Tudom, hülyén hangzik, de a vers nekem valahol „szent” dolog, és mindig azt képzelem, hogy akik közel állnak hozzám, ezzel tisztában vannak.

Ebből a helyzetből nem lehet felállni. Lezárni is csak úgy, hogy félrekotrom: „Gyerek, aki valamiért úgy gondolta, ettől fontosabbnak, érdekesebbnek látszik.”

Hát hagytam az egészet a fenébe.

1986. december első napjaiban összevont Ferenc nap Anikónál, egy Október 6. utcai lakásban. Javarészt a szepezdi orvos-társaság, Anikó társa, a „fő-Ferenc”, valamint Klári férje, továbbá mi ketten Bogárral.

Én, túl a nyári gerincműtéten, bemutatót is tartottam suta tánclépésekkel, óvatos ugrabugrálással. Egy későbbi, Jenő általi interpretációból úgy hallottam vissza, hogy Bogár felé rúgtam, és milyen ember lehetek én. Mint akkor, most is határozottan tiltakozom az állítás ellen: soha nem voltam, nem lennék képes más, főleg gyengébbet bántani, még úgy sem, ha történetesen okot ad rá. Bogár pedig soha nem adott.

Az ital, a sok teher, a gyülemelő keserűség, az oldhatatlan feszültség megtette hatását. Klári egy aránylag sötét részén a szobának azt mondta:

– Csókolj meg.

Nem tudom, ki mit látott belőle, de engem alaposan felkavart a dolog. Eszembe nem jutott volna, hogy kikezddjek vele. Elég volt a magam baja. Bogár soha nem tett egy halvány utalást sem, pedig csodálkoznék, ha nem vette volna észre, hogy valami történt közöttünk – annál ő sokkal érzékenyebben látta a környezetét.

De a szálka bennem volt.

1987. április 10-e, péntek, este 7 óra
Egyetemi Színpad
CSÖND, ÉNEK, CSÖND
Buda Ferenc szerzői estje

A Felszabadulás téren eredetileg négyen találkoztunk volna. Balázs valamiért nem akart jönni, így Klárit és Virágot vártam. Klári jött egyedül: Virág is kimentette magát valamivel.

A ruhatárnál nem vette le a kabátját, szakadt a bélése, mondta. Elég sokan voltunk, összefutottam néhány ismerőssel. Bemutattam Rózsa Bandinak:

- L. Virág édesanyja, tudod, aki a verseimet mondta a Diák-tanyán.

Valahol közép tájt ültünk. Kezét a kezemre tette. Nehezen értettem meg a helyzetet. Utána a József nádor téren beszélgettünk nagyon sokáig. Beálltunk egy kapualjba, szakadt az eső. Elmondtam minden ellenérvemet, de közben tudtam, hogy zuhanok, egyre csak zuhanok.

Többször találkoztunk, kezdett elvadulni a helyzet. Egy kölcsönlakásban együtt töltött délután, és kifordultam önmagamból. Igaz, hogy rövid időre, de akkor is. Ezután nem volt más választásom: elmondtam Bogárnak mindent. Azt is, hogy teljesen összezavarodtam, hogy nem tudom, mit csináljak. Klárit elhívtam, hogy közösen beszéljünk a dologról. Eljött, de nem szólt semmit. Azt se, amit előtte nekem: - Majd azt mondom, hogy elszerettelek tőle.

Irtózatoss helyzet volt, Balázst is megviselte. Ennek tárgyi emléke május 8-án írt, *Rózsafűzér* című verse:

*verset kellene írni
fogcsattogtató részeg éjjel
november-fenyegetésű hajnalon
Krisztus nélkül ezerkilencszáznyolcvanhétben*

Bogár 87-es évről utólag írt naplójában erről az időszakról ennyi áll: *„Feri–Klári ügy. (Tényleg sokat kibír az ember, de ezt már nagyon nehéz elviselni.)”* Balázs évekkel későbbi elmondásából azonban tudom, hogy neki úgy adta tovább:

– Apa szerelmes lett, nagyon nehéz most neki, és segítenünk kell, hogy átvészelje ezt a helyzetet.

Úgy viselkedett velem, ahogy hasonló helyzetekben a hülyegyerekekkel szoktak: ő fordult megértéssel felém. Nagyon jól tudta, mi játszódhat le bennem, és valójában miről is szól a történet évek óta. Hát, emberileg nem voltunk egy súlycsoportban. De talán mégsem lettem teljesen méltatlan hozzá...

Május 10-ére minden eldőlt. Nem volt más megoldás, mint véget vetni a kilátástalan helyzetnek.

Kis herceg

talán ha másként
ha lázas álmok közül
a feltámadás reménye
talán ha idejében rájövök
mire megy itt a játék
ha kitart a mesék hatalma
ha nem hozza ránk ezt a
dögszagot a szél...

nem akarom hogy
megszelídülj
menj a fenébe róka koma

Szemétség volt részemről egyáltalán a gondolatot magamhoz engedni, hogy ellépjek Bogártól. Maradtam. Míg a halál el nem választ... Nem lehetett „elszeretni” Bogár mellől.

1987-ben, pár hét alatt, részben a Lukács nappali kórházában, ritexpakolásban fekvé írtam a *Tarisznyában a tenger* című mese-könyvet. Az *Elérhetetlen föld* című antológia egykori, Balázs *B-változat* című verseskötetének leendő szerkesztője, Angyal János biztatott az első történet után, írjak könyvet, s hogy lett is belőle, nagyrészt neki köszönhető. Az MTI-nél sok írásomat, versesmet istápolták Győri Lászlóval. Egy időben az volt az egyetlen kapcsolódási pontom az irodalomhoz.

Fák fölött a varjak

– Vetközzön! – A hang utasító, részvételen. A rendelő irodára hasonlít, íróasztalok, gépirónő. A bizottság három orvosból áll. Kettő rá se néz, mintha ott se lenne. Dolgoznak. Ez is munkahely. Fene tudja, hányan voltak itt már előtte ma is. Meg lehet érteni őket. Egész életükben az emberek nyavalyáival foglalkoztak, s még most – hatvan fölött lehetnek mind – sincs menekvés, nap mint nap a selejtje, hosszú, végeláthatatlan sorokban. Mit érdekli őket az éppen-soros. Ügyiratszám, kód, ad akta. Már a látszatra sem adnak: üljön, guggoljon, nyissa ki a száját, tolja le a gatyáját, öltözzön. Akár ha ott se lennének, tekintetük valahová mögé, a falra mered. Minden porcikája tiltakozik a közömbösség ellen. Meztelenségét még elviselné, de hogy tárgyként kezelik, szégyennel tölti el. Érzí, kiszalad arcából a vér, szíve mind erősebben dörömböl. Hogy beszéljen itt arról, amit csak ember érthet? Kérdéseikre a választ sem várják meg, nem érdekli őket. Megy ez a masinéria nélküle is, őt csak kényszerből tűrik el, de ennyi, és nem több. Összeharapja a száját, csak érne véget ez a rohadt ceremónia, ez az egész tortúra. És ha vége, akkor mi van? Akassza föl magát? Itt azt mondják: vetközzön! Másutt: Mit akar? Mért most jött? Nem tud olvasni? Örüljön, hogy él! Mit képzelsz? Fizesse be! Föl-szólítom!...

– Végeztünk, kérem! – Arca eltorzul, az orvos másodszor szólhatott. – Küldje be a következőt.

Kilép az ajtón. Vizslató szemek kutatják. Motyog egy nevet, a következőét. Megy le a lépcsőn, megalázva, leforrázva. Érzi: ereje, önfelegelme fogytán. Még eszébe jut: valahol ezeket is megalázzák, ő csak egy állomás ezen a vonalon, és valahol ő is törleszteni fog, mert törlesztenie kell, mert belekényszeredik, belekényszerednek mindannyian. Egy hatalmas csatatér ez az ország. Őlj, mert ölnek! Gyomra összerándul. A novemberi eső arcába vág. Hányini akar, s csak üresen öklendezik. Megborzongatja a szél. Észreveszi, kabátja gombolatlan. Úgy-ahogy rendbe szedi magát. Áll a villamosmegállóban. A temető fái fölött varjak köröznek. Iszonyú a csend. Nem hallja az autók zaját, villamosok csörömpölését. Nézi, egyre csak nézi a varjakat. Légzése lassan kiegyenlítődik. Visszafordul az épület felé, aztán néz a sínek végig. Föllép a beérkező villamosra. Mindegy, milyen. Indulhat akármerre. Neki sem elmenni, se megérkezni nem lehet sehová itt.

Mint életem során annyiszor, megint ellentmondásos helyzetbe kerültem. Bár a gerincműtétem jól sikerült, 1987-ben (sok egyéb bajommal halmozottan) leszázalékoltak, ami irodalmi szempontból kegyelmi állapotot teremtett. Otthon voltam Bogárral. Írtam. De az évtizedes reflexeimtől nem tudtam szabadulni. Hajnali negyed ötkor keltem továbbra is, ami fölöslegesen fárasztó volt ugyan, mégis hasznos, mert a legtermékenyebbek azok az órák voltak, mikor még mindenki aludt.

Magzatállapot

még csak az órák hangjai
mindent átütően
ilyenkor nagy a papír hatalma
homlok a tenyérben könyök a térden
fürdőszobákban néma csapok
öblítetlen torkok morognak
ilyenkor nagy a papír hatalma

alapjáraton a szív dobog csak
lesem a domb mögött már fénylik
nyárfalevelek jeleznek
ilyenkor nagy a papír hatalma
ilyenkor minden gondolat eretnek
az álmok ágyról ágyra járnak
titokkabátos ügynökök
ilyenkor nagy a papír hatalma
homlok a tenyérben térden a könyök
még csak az órák hangjai
de fény araszolja a kertet
nagy a papír hatalma mormolom
ujjai közül a hajnal kiperget

Ekkoriban gyakran a reggeli mellé táltam új írásaimat, mert fontos volt, hogy lehetőleg együtt ülve, nyugodtan beszélgetve reggelizzünk, s persze ha lehetett, vacsorázzunk is.

*Egykor régen
– amúgy a pad alatt vívott sakkcsaták idején –
Morzsa háza az előszoba-étkezőben állt,
hol szombat reggelenként Mama meg én
a kávénkhoz dukáló két-két szál cigaretta füstjével incenzálva
adtuk meg az ünnepi csendet
Apa legújabb Hajnali Versének.*

(Birtalan Balázs: *Igazítók*)

Sok időnek kellett eltelnie, hogy a reggeli felkelésemet, már amennyire lehetett, normalizáljam.

1988. július 16-án jelent meg a Népszavában egy versem, amely érzelmileg ma is elbizonytalanít. Egyszerűen nem tudom meghatározni, a helyére rakni. Egy kéziratban, amit a kritikus időben Klárinak adtam, a *Neked* címet viselte. Az újságban ez állt

fölötte: *Feleségemnek*. Mai – és kötetbeli – címe: *Valamit mondanék neked*.

Talán nem tévedek, ha azt gondolom: ez a vers egy hasadt állapot szüleménye, s rajtam kívül már alig akad ember, akit az igazság – ha egyáltalán van olyan – érdekelne.

Valamit mondanék neked

Valamit mondanék neked.
Valami szépet,
hogy minden fontos itt
hogy kell az ének,
és érdemes volt
– ellenünk hiába tört akármilyen –
ezt a reményt hazudó
márciust kívárni.

Valamit mondanék neked,
ameddig szólni szabad,
amíg az ibolya-égre
a halál ki nem tagad,
s pecsétjét szánkra üti
a kozmikus csöndnek.
Valamit mondanék neked,
ha a szótól lenne könnyebb.

Valami titkot mondanék.
Csak én tudjam s te tudd.
De lesz-e hívívő szél,
s ha lesz, füledbe jut?
S ha hallod, érted-e,
miért vacog, remeg
ez a nagyfiú-költő,
ha valamit mond neked?

FELELJ FIÚ

Felelj Fiú

ezerkilencszáznegyvenöt év van közöttünk
tudod-e már
mi végre jöttünk

ezen az ezredvégen betiltották a jeleket
rejtettek a stigmák
vegetál a szeretet

arcunkat ellepik szaporodnak a ráncok
mi lesz velünk Te
Te tövissel koronázott

teljesítette vértanútervét ez a század
kiátkozta a
Te Atyádat

állunk millió krisztus a sorban
felelj Fiú
a Messiás hol van

mert fellegesül fölénk az este
kell-e valaki még
arra a keresztre

HOGY ANYÁMHOZ HONNAN KERÜLT a viharvert Károli-biblia, nem tudom, de az biztos, hogy miután megörököltem, az volt az egyetlen vallásos könyvünk. Néha kézbe vettem, mert fontosnak tartottam, hogy legalább elemi ismereteim legyenek Istenről, vallásról, s a magát magabiztos ateistának tartó Balázst is inspiráltam ugyanerre, hasonló okokból.

1984-ben azzal jött haza a nyolcadikos osztálykirándulásról, hogy Isten esetleg mégis létezik, hogy a vallás-téma ilyen érdekes meg olyan lenyűgöző, és hogy jövő vasárnap elkíséri misére egy hittanra járó osztálytársát.

Alig fél évvel Bogár pozitív szövegtanija után különösen nem voltam vevő az ilyesmire. Kirobbanó indulattal mondtam neki:

– Itt nem lesz templomba járás!

Valóban nem lett. Akkor elment misére, egyszer-kétszer találkozott egy pappal – aztán a vallás jó időre lekerült a napi-rendről.

A jelenlétét nem, csak a hiányát érezni Istennek.

Két vagy három ízben jártam Ancsel Évánál, ki nagy szeretettel, barátsággal fogadott verseimmel együtt. Talán ő volt, ki először megfogalmazta: istenes verseimet azért kedveli, mert egyrangúként szállok vitába vele, s ha van értelme, csak úgy. Örültem, mert állandó önellentmondásba keveredtem; a vallásosság számomra soha nem volt, nem is lett vonzóvá, de a hit, ami nélkül élni nem lehet, állandóan valami isten felé sodort.

Épp *Pater noster* című versemről beszélgettünk valakikkel, s mikor erre a kettősségre került sor, felcsattantam: „Hát mégis, ki a szarral vitatkozzak, a Kádár Jánossal?!”

Pater noster

Miatyánk! Ki vagy?
könnyű neked ott
túl az interkontinentális szegénység övezetén
a mennyekben
amit oly tökéletesre fényeztek a szolgák
Legyen meg a Te akaratod!
legyen ha te is leteszed ami kell itt
a mindennapi kenyérhez
s nem juttatsz jogtalan előnyhöz senkit
és megszenteljük a te nevedet
megbocsátjuk vétkeidet
házaid kitatarozzuk
fölvesszünk az évi költségvetésbe
ami nem kis dolog a mai
egy főre jutó jövedelmek mellett
és megszabadítunk a gonosztól
rehabilitáljuk az egyszülöttet
kit hagyta kiszenvadni a kereszten
kinek feltámadásával
lassan kétezer éve hitegeted
a jámbor keresztény világot
de valahogy nem akarnak összejönni a dolgok
úgy istenigazából

Ámen

(...) a *Katolikus Szó* glosszaírója leszedte a keresztvizet egy költőről, Birtalan Ferencről, akinek *Pater noster* című versét az *ÉS* július 4-i száma közölte.

„Birtalan Ferenc »Miatyánk«-ja kioktatja az Istent. A közgazdák szaknyelvén figyelmezteti őt tennivalóira... A költő nagyvonalú. Ő »megbocsátja« az Úr vétkeit, haj-

landó tatarozni a házait, »megszabadítja« őt a gonosztól, és megígéri, hogy »rehabilitálni fogja« az egyszülöttet, akit hagyott kiszervenni a kereszten, s kinek feltámadásával lassan kétezer éve »hitegeti« a jámbor keresztény világot” – így értelmezi a névtelen glosszátor – a továbbiakban Sine Nomine – Birtalan versét. A pálcát pedig így töri el fölötte: „A Miatyánk a föld millióinak a mai napig Jézustól tanult legszentebb imádsága! Ezt az imádságot parodizálni nagyobb vétek a Himnusz meggyalázásánál!”

Nem tudom, hívő ember-e a költő vagy sem, ezt – hogy úgy mondjam – legszentebb magánügyének tartom. Egy biztos: verséből sokkal barátságosabb Atya mosolyog az olvasóra, mint Sine Nomine soraiból. A versbeli Atya érti a tréfát, szót lehet érteni vele; van érzéke a demokráciához. Lehet, hogy a tekintély kedvéért egyszer majd megcibálja a másvilágon a költő asztrálfülét – de a fülcibálás alighanem simogatássá fog szelődülni, mert Isten szeme mindent lát.

(...) kétlem, hogy bárminek a paródiája, ha emberséges szándék vezeti szerzőjét, „vétek” volna. S minthogy Birtalan költeménye a szegénység, a jogtalanság ellen, a gonosztól való megszabadulásért íródott, a költői szándék embersége nem vonható kétségbe.

Van, aki csupán csak „féli” az Istent – és van, aki, ha rikkancs volna a mestersége, segítene kiabálni néki.

Legalább a versekben maradjon kerek ez a búval teremtettség világ.

(Alföldy Jenő: *A keresztoíz leszedése, Élet és Irodalom*, 1986. október 17.)

1987 júniusában Balázs rosszul lett az osztálykiránduláson: epilepsziás rohamra jellemző tüneteket produkált, elvesztette az

eszméletét. Egy hétig volt a soproni kórházban, utána Pesten még sokáig vizsgálták. Kiderült, epilepsziáról nincs szó.

De hogy mi – és főleg miért – történt vele ott és akkor, azt azóta sem lehet biztosan tudni.

A nyolcvanas évek második fele: Balázs is, én is berekesztve a titkaink közé. Én a halállal lakom egy szobában, és rettegek, és tehetetlen vagyok. Ő egy egyre gyötrelmesebb fantommal küszködik.

(...) a végén tényleg a Lipóton fogok kikötni, bár az sem lenne kikötés, az öntudatlanságot nem tudják ott sem biztosítani, sőt, még a hipnózis után is dehipnózis következik, és kezdődik előről az egész cirkusz; Peti nem tud segíteni, pedig ő az egyetlen, aki tudja, mi a bajom, de nem hiszi el, vagy ha el is hiszi, nem tudja megérteni. Félek analizálni az álmaimat, teljesen hipochonder vagyok már, bele fogok örülni ebbe az örökös kettősségbe, még ha nem is nyitná ki senki ezt a füzetet, magam előtt égne a pofám *LEÍRNI* azt a bizonyos rohadt szót, ami tönkrebassza az egész életemet, az öngyilkossághoz gyáva vagyok, mindig várom a következő napot, hátha történik valami, de semmi nem akar történni, soha, abban az egyben még bízom, ha Dömével beszélek, fog tudni mondani valamit, mert ha nem, fájdalmas halál ide vagy oda, de öngyilkos leszek, és leszarak mindent magam körül!

(Balázs titkos naplója, 1988. április 10.)

*percek
éveknek gyilkosai
valahol bent dobban a végzet*

*egy szó
kimondhatatlan álmok
űzött vadlovak szélviharban*

*véred
kiontott harmatával
végy öledbe céda valóság*

(Birtalan Balázs: Sámántánc-ballada)

Az a bizonyos „egy szó”, az a „kimondhatatlan” végül 1988-ban, pár hónappal Balázs érettségije előtt mondatott ki először, és így hangzott: *homoszexualitás*.

Nem volt egyszerű megfogalmaznom számára – egyebek közt a lélektanhoz sem értek igazán –, hogy az emberbe sok minden belefér, és nem kell akkora jelentőséget tulajdonítani egy kamaszkori megingásnak (mert csak annak gondoltam), hogy egyáltalán nem ritka dolog, majd elmúlik.

Így is gondoltam, ezért a dolog érzelmileg kevésbé rázott meg, mint a nem egészen egy évvel későbbi fordulata. Nem örültem, de Balázs annyira elütött a korosztályától, társaitól, hogy belefért a képbe ez is.

Az első komolyabb pofont az egyetemi felvételtől kaptuk. Balázs annyira magával volt elfoglalva a felkészülés időszakában, hogy a vizsgája csapnivaló lett. Erre nem számítottunk. Jóslat ide, jóslat oda, elkezdte – persze kicsit más körülmények között – ugyanazt a tingli-tanglit, amit én csináltam egész életemben. Bár nekem legalább ott volt a lakatosság. Ő, szakma híján, nekiindult – kisebb megszakításokkal majd egy évtizeden és számos munkahelyen átívelő – könyvárusi karrierjének.

Ugyanezen a nyáron Bogár veséjében egy teniszlabda nagyságú daganatot találtak. Megoperálták: felnyitották, aztán összevarrták.

1989. február 12-én du. 4 óra tájban egy távolsági buszon ülve minden átmenet nélkül elkezdtem sírni és imádkozni. Világossá vált számomra, hogy Jézus Krisztus él, hogy szeret engem, s hogy életem további része menthetetlenül összekapcsolódik vele. Következő szombaton fölvettem a keresztséget, majd az elkövetkező három hónapban részesültem a többi beavató szentségben –

- írja honlapja önéletrajzi oldalán Balázs.

Hogy a melegséggel kapcsolatos problémái tartós kimenetelűek lennének, egy percig sem hittem komolyan. Az viszont, hogy „okos” gyerekünk a vallás irányába fordult, igazán megrendített. Hiába tudtam, a hit nem értelmi kérdés, az én érvelésem csak racionális oldalról indulhatott. Hogy a két dolognak milyen összefüggései lehetnek, nem foglalkoztatott. Nem, mert föl se merült bennem az ok-okozati kapcsolat, annak ellenére, hogy ordítottak az árulkodó jelek. Az előéletétől, „neveltetésétől” való kategorikus elfordulást komolyabban kellett volna vennünk, mert annak a jele volt, hogy valamivel nagyon nincs megelégedve az életében: magával, velünk, a világgal.

Ha visszapörgethetném az idő kerekét (már ha lenne neki olyan), ma sem tudom, hogy ott, akkor mit tehattünk volna másként. Isten és a pszichológia levizsgázott. Egy maradhatott számára: a hit, a szeretet keresése, amihez minden embernek joga van.

Persze utólag lehetek bölcs, de akkor csak az érzelmeim domináltak. Egyszerűen képtelen voltam a helyébe képzelni magam, mi indíthatta a világszemlélet-váltásra, mi lehetett az oka, ki

hibázott, hogy valami egy mozdulattal a vallásosság számomra homályos szakadékába taszíthatta.

Az következett, mint a Tom Sawyer-es időkben: minden más megszűnt számára. Dőltek haza a teológiai könyvek garmadával, s én egyre enerváltabb lettem. Józannak hitt érveim leperegtek róla. Már papságról, szerzetességről beszélt. Ha nagyritkán otthon volt (amikor épp nem dicsérte az Urat se templomban, se kisközösségben, se Szentlélek-szemináriumon, sem pedig az utcán nem „evangelizálta” a járókelőket), akkor megpróbált minket is – bár inkább csak Bogárt – Istenhez terelni.

Kr. e.

szemünkre hályogosodik az este
hetvenkét óra még
és megszületne

zúdul a hó nyögnek a kertek
hová menekülhet
akit Isten vert meg

pedig a ma aztán a holnap
az úton a Királyok
már bandukolnak

áldott lesz ki hordja Őt az asszony
de leszünk-e mi
hogya a Fia megválthasson

JOBBRA ÁT

Csasztuska II.

kidőlt a föld a sarkából
hej bátor szocialista tábor
kisértet úr magamagát kíséri
rozsdás a lánc mégsem szakad ki érti

pluralizmust recseg Alföld Dunántúl
hallgatózunk dumán innen dumán túl

ez a világ lakodalom
násznagy más-Nagy karhatalom

bontakozást vezényel a reformpárt
nem érdekes hogy a gerinc deformált

más lesz minden mint volt eztán
pattogunk nyúlszar a deszkán

semmik voltunk semmik lettünk
szalad a világ mellettünk
égszakadás földindulás
hej te bunkócska te drága

RÓZSA BANDI KÉRDEZTE, nincs-e kedvem elmenni Lakitelekre, valami összejövetel lesz Lezsák Sándoréknál. A kifogásaim egyszerűek voltak: Bogárt nem tudom otthagyni, Lezsákot meg nem ismerem személyesen.

Nem tudom, mi változott volna, ha elmegyek. Talán ma sokkal keserűbb szájjal gondolnék vissza azokra az időkre. Így is elég sok nehézséget okoztak a szét- és megszakadt kapcsolatok, barátságok. Ha egy módom van, ma is kerülöm a lehetőségét, hogy politikai nézetek mentén osztályozzam, rangsoroljam kapcsolataimat, ismerőseimet.

Annak idején Öcsi meglátott valami olcsó ruhát a Flóriánban: barna nadrág mellénnyel és egy világos, csontszínű szövetazó. Nagyon megtetszett neki, nekem is. Akkortájt nem költöttünk sokat ruházkodásra, de eldöntöttük, mindketten veszünk, legyen egyforma szerelésünk.

E sokéves zakóban voltam akkor este, amikor Deák Mórral átmentünk az Eötvös Klubból egy Veres Pálné utcai étterembe, meginni egy kis bort. A szomszéd asztalnál ült Bella István, Döbrentei Kornél, Lázár Ervin, Tóth Bálint és egy bolgár vagy lengyel költő. Kis idő múlva, nem tudom, kinek a kezdeményezésére, átültünk az ő asztalukhoz. Sajnos a bemutatás elmaradt, ami biztosan az én feszélyezettségemnek is köszönhető volt. Lázár Ervin rákérdezett a többiektől:

- Ki ez az ÁVÓ-s? - Valamit Tóth Bálint is kontrázott rá, de nekem az első kérdés is épp elég volt. Bella Pista vett védelmébe:

- Hagyjátok Birtalan Ferit, ő egy rendes srác. - A velem szemben ülő Döbrentei Kornél barátságosan fordult felém:

- Olvastam a Verböczi-versed az ÉS-ben, nagyon jó volt.

Mikor már kint voltunk az utcán, Lázár Ervin és Tóth Bálint is próbálta exkuzálni magát: a bor, az akármilyen... Mondtam, hogy ugyan..., de szomorúan mentem haza. – *In vino veritas* – gondoltam –, meg a hülyeség is.

Pünkösöd című versemről miért is jutna eszébe bárkinek az 1988-as áprilisi pártértekezés, amikor még lehetőség volt arra, hogy Kádárt, ha nem is durván, de nyugdíjba küldjék? Pedig akkor, annak apropóján írtam. Töketlenkedett az ország igazi Hatalma: még ott sem ismerték fel, hogy nincs több dobásuk. Első titkárból pártelnököt kreáltak belőle, pedig neki már olyan mindegy volt. De az országnak tehető gesztus lehetőségét elmulasztották.

Pünkösöd

Vérző begóniák a kertben.
Most kellene, Megváltó szülessen.
Semmibe merednek, várják
gyászt havazóan a nyárfák.

Jövőtlen nyarunk délibáboz.
Nem megy el Isten Máriához.
Valami kísértetarcú bába,
ezt a Jézust is elcsinálta.

1988. június 27., hétfő. Tüntetés az erdélyi falurombolás ellen a Hősök terén. A szónok felszólítja a résztvevőket, mondják utána:
– Minden magyar felelős minden magyarért!

Valahogy mindig bajom volt a skandalással, főleg ha a tömeg nem maga találja ki a szöveget. Pedig ott még nem volt különállás.

Kányádi Sándor is kiállt az emelvényre, verset mondott, de a többség nem volt hajlandó letenni arról, hogy a saját hangját hallja. Kár. Sokkal emelkedettebb, értékesebb lett volna a tiltakozásunk.

Kérjed a költőt

Hallgass, költő, ne mondd a verset!
Hitelük veszett a szavaknak.
A zsarnokok kutyái kiteleltek,
és éhesek, és vért akarnak.

Ne mondd a verset, hallgass, költő!
Véres a március nyíló bokra.
Indul a bikafejű szörny, dübörgő
lábak tipornak himnuszodba.

Ne mondd a verset, költő, hallgass!
Békét hiába hirdetsz, rendet.
Ma sem néz felénk a Hatalmas,
víg esztendőket nem enged.

Hallgass, költő, a verset ne mondd!
Kések villannak, vasdorongok.
Mellkasok roppanó harangja kong,
hiába szólsz, hiába monddod...

Ajánlás:

Keserűek a fenti strófák,
a szív, az ész, Herceg, nem egy,
megtudhasd végül, mi a valóság,
kérjed a költőt: mondjon verseket!

Az 1958-as híradók képein egy feketeruhás, lefogyott ember áll az örök között, kezében papírlap, a hangjára nem emlékszem. Hol volt már a délceg, cvikkeres politikus? Ő tényleg képes volt hőssé lenni. Bár hőscsinálásban is elég nagy ez a kis ország.

Fegyverszünetben

kelj fel sovány öregember
járv mondják szabad vagy
ha van hitele ott a szónak
hol a bűnbánó másnap akasztat

kelj fel keresd meg cvikkeredet
– talpig fegyverszünetben állunk –
csontjaidról a földet töröld le
mi lövetünk akasztunk exhumálunk

A demokrácia bukással kezdődött: a Köztársaságot egy *outsider* kiáltotta ki, bár a végén ő is odalavírozta magát, hasonlóan a majdnem-biztos befutóhoz, a népfelkelést hirdető és mégis nyeretlenné lett elnök-várományoshoz. Hogy a rév, ahová jutottak, meglehetősen jobbra esett az indulástól, kit érdekel ma már? Ha nincs tőkesúly, borul a hajó. Valahogy mindenki más-ként látta a jövőt, ami persze a jövőt egy csöppet sem befolyásolta, és Magyarország természetesen Köztársasággá lett.

Harmadnapon

a demokrácia harmadik napján
a postás újságokat hozott
– a pénzesutalványt hiába vártam –
s hogy ebem oltassam fölszólítást törvényeset
háromnegyed egykor odatettem a gázra az erőlevest
s jutott mélyhűtött paraj tükrötjás
a demokrácia harmadik napján

a demokrácia harmadik napján
volt pár telefonom
a szerkesztő úr megnyugtatót
aggodalomra semmi ok
megy minden a maga útján
a pénz érkezni fog

a demokrácia harmadik napja előtt
zivataros éjszaka volt
de tíz óra körül már mosolyogtak a kertek
s úgy gondoltam jó ez
jó lesz ez a demokrácia úgy gondoltam
harmadnapján pénteken

a demokrácia harmadik napján
– már esteledett –
beszélgetni jöttek barátaink
hogyan voltak-vannak a dolgok
bort is ittunk egy keveset
és szídtuk kicsit a közel-voltat barátainkkal
a demokrácia harmadik napján

végül elálmosodtunk
a demokrácia harmadik napján
gondoltuk aludni kéne
bennem még motoszkált
nincs mindenütt demokrácia ahol
negyvenöt éve sunyít a béke
és...

de többre nem futotta
a kvarcóra éjfél pittyegett
jó ez a demokrácia jó lesz...
holnap majd tiszta lapra...
csak reggeledj ránk
reggeledj

1990. április 10-én Csepelen, Halász Imre meghívására, az Olvasó munkásklub vendége voltam. A munkásotthonban a szervezetség (vagy inkább szervezetlenség) miatt két költészet napi rendezvényt tartottak egy időben. A másik Kányádi Sándoré volt, így elég hízelgő, hogy tizenhatan ennek ellenére engem tiszteltek meg jelenlétükkel.

„Két dudás egy csárdában? Mi Birtalan Ferencsel töltöttünk varázslatos két órát, s élményeink tárházában, immár ott van ő is, a többiekkel együtt” – írta a *Magyar Papír* április 28-i számában Szentpéteri Zsigmond, s a tudósítást azzal a verssel illusztrálta, amelyet eleve erre az alkalomra készülve írtam: gondoltam, viszek valamit, ami Csepelhez kapcsolható. Az akkori politikai hangulatban nem volt nehéz megírnom.

Jobbra át

ma órák hosszát a Vörös Csepelt dudorásztam
bár gyárkémények közel se távol
de van úgy hogy a költő
l'art pour l'art proletárol
szinte csak azért ne féljen
hogy nem fogunk pusztulni éhen
és lesz kenyér és persze munka
és a Váci út sem hagy magunkra
és megyünk a harcra és csinálunk rendet
Dunántúl Alföld ahogy kell lenget

e dal szerint tehát a lényeg stimmel
az a kis gubanc a mindigélő Leninnel
Istenem átírtunk itt már annyi dolgot
kis hülye költő dúdolgatok vigyorgok

s mi a tanulság tanulság nincsen
egy kicsi sérv a nép-nemzeti gerincben
különben mintha mi sem történt volna
jobbra át urak irány Európa

Akkor még fogalmam se volt róla, hogy három év múltán én is csepeli leszek.

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Mondja, mi lesz velünk? Mi lesz ebben az országban? Persze, persze, a kérdések költőiek, s ki is tudhatna válaszolni? Rossz a kedvem, nagyon rossz. Tudja, ma lettem negyvenöt éves. Keserű a szám íze. Jöhetnek még, s remélem, jönnek is jobb idők..., de mit kezdjek az elmúlt éveimmel? Engem nem lehet rehabilitálni. Tőlem nem vettek el földet, szatócsboltot. Nem csuktak börtönbe, pusztába, idegenbe. Én itt voltam. Se rab, se őr. Vigyorgtam a „legvidámabb barakkban”, de ma már nem ülnek a poénok. Szomorú vagyok, rossz a kedvem. Hallja, mit beszélnek a kocsmákban? Én próbáltam, próbálom megmagyarázni, mert kell a hit, a nélkül nem lehet, de fogynak az érveim, szürkül a reménység. Megalázó, ahogy a hivatásos optimisták kioktatnak, szemünkre vetnek. Verik a mellüket, a nyálukat. Mások Carlos miatt keseregnek, hogy egy ilyen együtt ihatott velük a Krisztinában. Tudja, Szerkesztő Úr, itt sok millióan azt se tudtuk, ki az a Carlos, és ma sem érdekel minket. Elegünk van a Carlosokból, ebből az egész rohadt ködből, ami csak hömpölyög, benyálaz, eltakar mindent. Ki kéne szellőztetni ezt az országot, mert nem látjuk egymást. Nyár van. Rossz-kedvem nyara. Jelen vagyok. Negyvenöt éve, igazoltan. Szótáramban ott vannak a *lenini út, élcsapat, töretlen hit, ellenforradalom*. Ellenforradalom... Sulykolták mennyi évig a szócsovesek, de mifelénk milliónyian legfeljebb 56-ról beszéltek, s most próbálgatjuk, mint a gyermek, a szót: szabadságharc, hősi halál, és nem lesz könnyű megtanulni. Nekünk nem lesz könnyű...

Még akartam írni a rigókról. Kettő megmaradt a négy fiókából. Kiröpültek. Talán túlélik ezt a szomorú időt, s majd énekelnek jövőre, fiókákat nevelnek ők is, Szerkesztő Úr, de az egy újabb történet.

(1990)

Lelkes híveiként a demokráciának, állandóan figyelemmel kísértük Bogárral a parlamenti munkát, néztük a közvetítéseket. Az volt a véleményem, hogy mindenképpen jó úton indultunk, akkor is ha röggökkel, kátyúkkal teli az az út. Rossz volt látni, megélni a demokratikus ellenzékben egyre inkább föltűnő repedéseket, s valami rosszszemlékű, századfordulós ellentétek újraéledését. Soha nem értettem igazán a politikához, hovatartozásomat mindig az igazságérzetem szabta meg. Nehezen, de még lenyeltem a néhai miniszterelnök pökhendi, dzsentroid viselkedését, ám a jobboldal drámaíró-tagozatának látványos arcot öltése, kiválása nekem is sok volt. Ránk, a népre már senki se figyelt.

Fabula ráza

zsonglőrökdő szóbohócok
a nemzeti klubban
tiborcék kezében sapka
össznépi kuss van

a játék tétre megy
feszítve cserezve bőrünk
szorgoskodnak a kóklerek
ki-ki szakít belőlünk

szánkban morzsányi sajt
csapatnyi róka zeng
lessük az örült hangzavart
csend kéne végre csend

Nem tudhatom...

Segesvár, Balatonszárszó, Abda..., hol sírjaink domborulnak...

– Hol domborulnak?

Innen, ebből az örökségből táplálkozva-növekedve, hiszem-vallom magam magyarnak. Így vagyunk *mi*, így vagyunk *ez az ország*. Idetartozásunk elemi jog, nem szabad egymástól elvitatnunk. Ne akarjunk magyarabbak lenni, mint a másik, magyarabbak lenni náluk, kiket elbújtatott-rejtett ez az áldott, ez a kurva anyaföld.

Nem tudhatom... a sár, a vér, a Világszabadság, hogy osztható? Nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt kis ország..., der springt noch auf..., búvó otthoni táj, itt a rút sövény, a harminchatfokos láz, a halott sirály...

Marakszunk, osztozkodunk, tologatjuk, rángatjuk a halottakat, a sírokat..., mintha két hazánk lenne, két temetőnk...

S most így, ezzel a hozománnyal, e népből valóként itt álok zavarodottan, nem tudva, hová tartozom. Lökdösnek, rugdosnak. Lepribékeznak, letahóznak. Álljak a köpködők, mocskolók közé? Kit löknénk ki, és hová?

Itt nincs, nem lehet kirekesztés, se önfelmagasztás, ...hol zsarnokság van, mindenki szem a láncban... valljuk magunkat bárhová tartozónak, legyen bármilyen előkelő pedigrénk, bőrünkben ki nem bújhatunk.

Itt, e népből valóként, zavarodottan... Fejem, fejünk fölött rajtunk marakodnak. Ömlik a hazugságok, féligazságok zuhataga ránk. Ki szól hozzánk, rólunk ki szól: Minket ki kérdez? Ki retenti a keselyűt?

Ők mit mondanának, Ők, az örökhagyók?

Csatlakoznának a csahosok közé, szekértáborokba, egymás ellen?... , vagy csak állnának itt velem, velünk, e népből valóként, zavarodottan, kisemmizetten...

(1994)

A fenti prózavers csak 2006-ban jelent meg kötetben. Ekkor kiegészítettem egy zárójeles, az év tavaszára datált bekezdéssel:

Eltelt tizenkét év, s a kérdés ma sem kevésbé égető mint akkor: megoszthatóak, vagy föloldhatóak-e az idézőjelek? Nagyon hiányoznak a barátaim, hogy újra egy asztalhoz üljünk, s hogy az elmúlt éveket *békévé oldja az emlékezés*.

CSAK A RIGÓK MARADTAK

Volt-Szieszta, János kórház.
Szép Ilonás elhaló-ház.
Szaporodó temetések.
Én lobogok, nem a mécsek.

(Útleírás)

KETTEN VOLTUNK, DE ÚGY LETTÜNK EGYEK, mint a kohóba vetett ércdarabok, kiszámíthatatlanul, akarattalanul, valami világeleji misztérium szerint. Megszűnt a külön. Hiába esetlen próbálkozások, hiába minden. Maradt az ásó, kapa, nagyharang.

Részletek Bogár 1989. évi naplójából:

Január 25.

Már második napja fájdalomcsillapítót kellett bevennem éjjel, mert nem tudtam aludni, úgy fáj a derekam, a forgóm, és sajnos a hasam is. (...)

Délután sokat bámultam a madarakat. Ha elkezdem figyelni őket, alig tudom abbahagyni. Csodálatos az, amit művelnek. A rigók már úgy körberágták a szalonnát, hogy az csuda. Akkorákat „harapnak” belőle – ahogy ezt Feri szokta mondani –, hogy csak na. (Amikor így mondja, mindig jókat nevetünk, hiszen olyan mulatságos elképzelni, amint egy rigó odajön a madáretető szalonnájához, és „harap” belőle.)

A bejegyzést olvasva élesedik számomra a Borowsky-levél értelme, felfoghatatlansága: *El sem tudod képzelni, milyen boldog vagyok!*

Április 10.

Meg kellett jelennem a Mező Imre úton felülvizsgálaton, ahová Feri vitt el. A vizsgálaton nem volt semmi, megtudtam, hogy többet nem hívnak be, mert minden szempontból menthetetlen vagyok. Persze nem így mondta a doki, de ez volt a lényeg és igaza is van, ezt én is tudom. Tudtam eddig is.

Balázs eldöntötte, hogy a Hittudományi Akadémiára akar jelentkezni. A tanítóképzből már vissza is kérte a

papírjait. – Ferit ez az egész dolog borzalmasan megviseli, nevelési kudarcként éli meg. Idővel talán elmúlik, főleg, ha Balázs igyekszik tompítani az ellentéteket. – Egyikőjüknek sem könnyű. Csak nekem. Nekem fene-kemig tejfel.

Április 17.

Voltam vérvételen (60 a süllyedés), és voltam ultrahangon Gulyásnál. Az eredmény jónak mondható, a tumor kb. 10–12 cm.

Ma megint súlyos összecsapás a két fiú között. Egyszerűen nem tudják elviselni egymást. Apróságon csúszott el a dolog, de megint vagdalkozás lett a vége. Meg az, hogy én bögttem, és rettenetesen sajnálom mind a kettőt.

Egymás hasonló tulajdonságait nem tudják elviselni a másikonál.

Május 13.

Papónak megvan a könyve! A *Tarisznnya*. Óriási öröm. (Nekem még külön öröm is, mert pár hónappal ezelőtt nem voltam biztos abban, hogy egyáltalán megérem. Pedig nagyon-nagyon vártam.)

Azóta is, ha eszembe jut, hálás vagyok a sorsnak, hogy Bogár megérte három könyvem megjelenését, és egy kicsit igazolva láthatta: nem volt hiába minden, és tudhatta azt is, nélküle soha nem jutottam volna semmire.

Öcsi többször a szememre vetette, miért nem fogalmazom meg érzelmeimet Bogárnak, miért nem írok neki verset. Én mindig azt hittem, úgy gondoltam: elég, hogy minden perccel kifejezem összetartozásunkat. Nem volt igazam.

Belőled él

Hogy mennyi év, és mennyi még,
s isten, ki tudja, hol van?
Éltünk, s élünk még annyian,
és minden igaz és valótlan.

Testünknek nincs jövője, múltja.
Épít, lebont a bölcs anyag.
Nem létezik se volt, se újra,
csak a szigorú vagyok, s a vagy.

Nincs büntetés és nincs ajándék.
Szememből villan rád a Nap.
Mögöttem belőled él az árnyék.
Vakságaink halálosak.

Hogy mennyi év, és mennyi még?
Ugyan, ki válaszolhat?
Tartózkodási engedélyt,
nekünk sem küld a holnap.

1989. októberében anyósom meghalt a kórházban. Bogár túl beteg volt ahhoz, hogy ott lehessen anyja temetésén. Nekem kellett elbúcsúzni helyette is.

Az ambivalencia a temetőben értelmét veszti. Az elmúlás lesimít mindent, ahogy a kolumbárium réseit a cement.

Részvét

ajándék-őszi nap
közöny az arcokon
nem tudni kik miatt
és kik milyen fokon

rutin-búcsúztató
üres szemek
valaki órájára pillant
műgyertya-láng dereng

diszkrét gépzene
nincs dalárda
sandít a déli Nap
szegfűkre gerberákra

avar zörög
az utolsó útra ringva
viszi szenvtelenül
maroknyi terhét a Nysa

nincs sírgödör
szemernyi rög se
egyenhalált
egyenkötábla föld le

csöpp fehércement
mesterre vall a mérték
jattba a jatt
áruvá lesz a részvét

szavak foszlányai
fogadkoznak ígérek
hogy igen de nemsokára
s ki-ki útjára lépked

én is megyek
minek fordulni hátra
a Moszkva térig elfakul
az aranyló betűk magánya

Ezen a mai 25.-en
még jobban szeretlek, mint akkor.
Hát érted Te ezt? De ez van.

(1989. XI. 25.)

Ez a pár sor egy szép ezüstsínű toll és ceruza dobozában volt, amit Bogártól a 25. házassági évfordulónkkor kaptam. Ha a kezembe kerül, reménykedve arra gondolok, talán mégsem vagyok akkora gazember, mint amilyennek néha hiszem magam.

Bogár a naplójában is megemlékezik „az ezüstlakodalmunk”-ról.

Ez az utolsó naplóbejegyzése.

1990. január 20-án Balázs elköltözött Máriabesnyőre: beállt a kapucinusokhoz. Túl voltam azon, hogy veszekedjek vele vagy megpróbáljam visszatartani. Amikor mutatta az újonnan vett, giccses, műanyagkorpuszos keresztet, amit magával vinni készült, mondtam, hogy na ne szórakozzon, és valami maradék faanyagból, konyhakéssel faragtam neki egy rendes feszületet. Aztán én vittem el kocsival.

Hazafelé az Attila úti közértnél megálltam, vettem pálinkát és egy rakás sört. Késő délután volt. Otthon, ha megnyugvást nem is hozott, legalább kicsit oldotta feszültségem az ital. Tehetetlen voltam. A sodrásból már nem lehetett kimenekülni.

rohadtul vagyok ebben
a téli napsütésben
nem nézek üres szobád felé sem
mintha oka lehetnél ennek
a mindent elöntő rettenetnek

(Üzenetek)

Ketten maradtunk Bogárral.

A Máriabesnyőről jött leveleken a feladó „*fr. Bence OFM Cap.*” volt.

Március 17-én, szombaton reggel felhívott Balázs: menjek érte kocsival, mert Fidél atya, a magiszter kirúgta a novíciátusból (hogy szektás, hogy BM-ügynök, vagy valami hasonló agyrém miatt). Érte mentem, hazavittem.

Következő kedden kontroll az onkológián: a daganat ismét megnőtt, a műtétet nem javasolják.

Ezt a verset még olvastam Bogárnak, de nem emlékszem, milyen körítéssel, és egyáltalán, hogy volt bátorságom hozzá.

Menekíts

száll röpül a nyárfa magja
ne hagyj itt ne hagyj magamra

nincs szavam a nemlevésre
csak a vagyra csak a mégre

testem fárad földre göbbed
röptesd újra újra röptesd

érted vagyok legyél értem
adj hitet a szenvedésben

fölöttem az ég ha megdől
menekíts a félelemből

benned halok értem élj itt
teremtéstől teremtésig

Áprilisban Bogárt kórházba vitték, másfél hét múlva „kien-gedték”, hogy aztán júliusban újra bekerüljön. Balázst – aki ez idő tájt ismét könyvet árult – közben fölvtették kispapnak az esztergomi szemináriumba.

virrassz az éjjel ¹
bátor harcos ²
hajnalban indulj az Úr hegyére ³
dicsérd hárfával tízhúrú lanttal ⁴
takard el arcod ⁵
mert szent az Úr ⁶

¹ *ha félálomban*

² *de harcra készen*

³ *a megfelelő magasságba mégy*

⁴ *hangerő kérdése*

⁵ *ujjaid közén véletlen se lásd meg*

⁶ *anyádat lent a rák zabálja szét*

(Birtalan Balázs: *Kései exegézis*, 2006)

Mit ér a kegyes hazugság?

Ülni az ágyad mellett, Bogár, és úgy nézni, beszélni, hogy csak a lényeket ne érintsem: hazugság-e? Hazugság-e, ha nem tudok a szemedbe nézni, mert tudom, hogy kiolvasod az igazságot, és rettenetes, hogy tudom: akkor is kiolvasod, ha kerülöm a tekintetedet? Meddig lehet hinni, mikor van az a pillanat, amikortól kezdjük úgy érezni, hogy nincs tovább? Érnek-e valamit akkor a hazugságok? Nem igaz, hogy kegyetlen vagyok, de úgy hiszem, ha téged ültet a kényszer énmellém, te se tudtál volna hazudni. Meséltél volna bármiről. A rigókról, a kertről, a hülye

politikáról, bármiről, de nem arról, hogy... És rossz, hogy nem tudsz megerősíteni, és azóta is kínlódom, hogy a gyöngeségem miatt nem tudtam szembe nézni a kézenfekvővel, a szörnyűséggel, hogy leválaszt rólam a nemlét, és nem tudtalak vigasztalni, nem tudtam könnyíteni az elmenésed, és így nehezül, roskad rám az ittmaradásom.

1990. augusztus 4. szombat

SAJNALATTAL EERTESITJUEK BIRTALAN FERENCNEE
SZUELETETT 1944 ANYJA NEVE SIMO IREEN ELHUNYT

JAANOS KORHAASZ

Álltam a levélszekrény előtt, próbáltam megérteni a fölfoghatatlant. Most akkor menjek, ne menjek? Mi lesz a húslevessel?

Fogtam a szatyrot, visszaindultam a lépcsőn. Az előszobában, kezemben a távirattal, ételhordóval, mondtam Balázsnak, mi történt. Nem sírtam, nem könnyeztem.

Bekövetkezett az, amit hét éve tudtam, s amire nem lehetett fölkészülni.

De profundis

nem kell több szombati vers

ezután ha közeledik az ünnep
csak a sámánok dobzaja lüktet
zeng az örült tá-ti-ti zeng csak
dübörög döng a nem vagy a nem vagy

pedig hát tudtad: én vagyok
ácsolni föléd holnapot
megbúni fagy és szél elől
együtt a föld az ég ha dől
hogyan holtomiglan hogy holtodiglan

de csak a dobszó csak a nincs van

egy zöld boríték egy fecni papír
rajta a nincsen a nem vagy a hír
hogyan gémberedik hűl fogy a tested
s én sírom e tá-ti-ti iszonyú verset

még menni kéne menni messze
nem látszik még a völgyeresz se
most érnénk épp a hegyre fel csak
ki engedte hogy szökj hogy elhagyj

por lettél semmi arctalan
por vagyok semmi én magam
por a te szemed por a szád
száll a mindenség pora rád
és hull szítál akárha köd
és eltemet veled beföd

lekoppan hat nap hat feje rá
dübörög a nem vagy a tá-ti-ti tá

Az ő körmeit nem vágtam le, az utolsó óráiban nem voltam
mellette. De hogy lehettem nem-mellette, ha egyek voltunk?

Hétfőn mentünk be a kórházba, hogy intézzünk, aláírjunk, s
elhozzuk azt a pár dolgot, ami utána maradt... Kevés is lehet
nagy teher. A jegygyűrűje Balázshoz került. Megvan-e, nincsen,
nem tudom. Az óráját Eszternek adtam: legyen tőle valamije.
Eszternek, a kedvesnek, a mandulaszeműnek.

A gyászjelentés szövegét fogalmazva született ez a négy sor.
A magától értetődő címre Balázs „jött rá”, ahogy elolvasta.

Határkövek III.

Esővert, üres a fészek.
Fölrúgja, továbbmegy a nyár.
Ha lesz reggel, nélküled ébred.
Huszonhét év – hát ennyi volt, Bogár.

24-én volt a temetés. Utána feljöttek a rokonok, barátok egy szendvicsre, egy pohár valamire. Mondtam nekik: aki költőhöz megy látogatóba, számoljon a következményekkel, s olvasni kezdtem a Bogárhoz írt verseket. A *Menekíts* harmadik soránál elakadtam.

Aztán mind hazamentek, és jött a következő nap.

A huszonegyedik nap

Eltelt egy nap, és újra egy,
és ez is együtt és veled.
Ennyi a halál, látod, ennyi.
Nem-lennem kell, hogy tudj ne-lenni.

Magad, belőlem haltad el,
de vagy, míg nekem vanni kell,
mert egylétünkben, anyagtalan
nincsed súlyát hordozom magam.

Hiába romlott össze tested,
bennem te maradsz csak egynek,
s ha bárhol is, ha millió darab vagy,
naponta újra, újra összeraklak!

Balázsnak szeptember 13-án kezdődött első éve az esztergomi szemináriumban. Mint januárban, most is én költöztettem. Aztán eladtam a kocsit, el a pianínót. Egyrészt minden fillére szükségem volt a rokkantnyugdíj mellett – másrészt minek tartottam volna meg őket?

ugyanaz az ég
ugyanaz az ablak
valami mégsincsben élek itt
csak az üzenetek maradtak

veled lsten
s velem ki
lehet-e ilyen léttelenben lenni
hol rám merevül a kígyóhideg üresség
s árnyszegezve jönnek a kivégző esték

(Üzenetek)

Rigótörténet, feleségének

Áll az ablaknál. Mögötte hangtalan, üres a lakás.

Mellényét ösztönös mozdulattal összébb húzza. Már fűteni kellene. De maga miatt? Ezért nem főz már hetek óta. A kutyának mindennap készít valamit. Az, hogy etetnie kell, hogy gondoskodnia kell róla, időről időre visszazökkenti a valóságba, hogy ez az élete.

Áll az ablaknál, a bokrokat nézi. Az ősz már bizonyosság.

Időnként végigremegteti a kertet a szél, hullanak a barnavörös levelek számatlanul.

Érzi, ahogy a feszültség erősödik benne. Az egész világot nem lehet átrendezni, hiába dobál ki mindent, benne, belül mozdulatlanok, mozdíthatatlanok az évek. Tudja jól, s mégis, öncsaló módon próbálja átrendezni a múlt jeleit. A lakás már olyan, mintha nem is ő lakna benne. És mire ment vele?

Ha becsukja a szemét, visszarendeződnek a tárgyak, mert belül minden mozdulatlan.

A rigókról mindig beszámolt. A végén már csak a rigók maradtak. Róluk mesélt. A két fiókáról, hogy kiröpültek, hogy üres a fészek... – Róluk írj... a rigókról...

A temetésen semmit nem érzett. Tudta, cirkusz, színjáték az egész, hogy ott a számlán a virág, a drapéria, hogy mennyiért kapcsolják be a magnót, a gejl kandelábereket. Mi köze ehhez? A búcsúztató pátoszos, semmitmondó, fizetett szavához? De a színjáték kell, s odaállt, hogy megtapogathassák oldalán a sebet.

A fészek darabjait gondosan összeszedi. Alaposan körülnéz, hogy nyoma se maradjon. Saras cipőjét a fűbe törli.

Nyomorultul érzi magát.

A postaláda üres. Téves telefonok is alig jönnek.

A rádió, a tévé döglötten áll.

Mögötte, a szőnyegen alszik a kutya; álmában nyühög.

Nézi a bokrot, az üres fészek helyét.

Sötétedik.

Belül minden mozdulatlan. Nyakukat nyújtogatják a kolduló fiókák. Tombol a nyár.

ÁRVAC SINÁLÓ

Aztán tovább, de magam csak,
csak hogy éljek, hogy maradjak,
megtudjam, mi lenni rabnak,
mikor nincsen nyíló ablak.

(Útleírás)

AZNAP, HOGY MEGKAPTUK A TÁVIRATOT, délután mondtam Balázsnak: ha van valami vallásos intéznivalója, menjen nyugodtan. Ment, én pedig többek mellett felhívtam Virágot is, hogy elmondjam, mi történt.

Nem volt otthon. Klári vette fel, akivel 1987 tavasza óta nem beszélünk. Nem mondtam, miért, csak kértem, szóljon Virágnak, hívjon vissza.

Volt-e valami rejtett szándékom ezzel a telefonnal, nem tudom. Az is lehet, hogy igen: a hajó elsüllyedt, kerestem a kapaszkodót. Balázsnak nem számoltam be róla. Két hónappal később tudta meg, amikor egyik látogatása során a tervezettnél egygyel korábbi busszal jött haza Esztergomból, és Klárit ott találta nálunk.

Hűtlenség? Életöszön? Jellemtelenség? Nem tudom, de nyomaszt, mintha tudathasadásos lennék, őrlődöm érzéseim között. Ki tudja, ki tudhatná, bennem mi van? Mi van a meg nem írt, elvetélt verseimben, mi a zsákba varrt években? Értene-e valaki, ha elébe önteném: nézd, ez vagyok, ez mind! S ki ért ma? Néznek kellemes borzadályal, olvassák síró hangú verseim, tetszik nekik. Tetszik! Igen, mert én sírni is úgy sírok, hogy beleremegjen, aki hallja, hogy tenyerükbe vajt körmük alól kiserken a vér. Nem tudják, róluk is szólnak a versek, nem, hogy a halál közkegyelem, mindannyiunké. S hogy élni akarok én is: ugyan, kit érdekel? Könnyen megy a bánat, a gyász. Nagy hamisgyöngyök a versnyi könnyek, ripacskodom hát: tapsoljatok! De jött-e már rátok is úgy és annyi este, hogy nyüzszítve bújtatok volna akárhová a magányból, a csontokig sajgó félelemből? De nincs hová. Mert minden fáj, és minden félelem. Én hűséges vagyok. Én mindhalálig. Hát ne keressétek a gyász röpcéduláit a szememben. Ne lessétek, szememből jön-e a jel, a nektek-bizonyosság. Magam vagyok a fájdalom. Magam vagyok a gyász.

De ha így van – s én jól tudom, hogy igen –, akkor magam vagyok az élet, az ünnep, a szerelem is. Nem darabokból összerakhatóan. Oszthatatlanul. Én így vagyok egy. Belőlem nem távozhatsz, hozzám nem érkezhetsz semmi. A Mindenség vagyok magam. S annak kéne lenni mindkettőnknek, mert nem lehet lenni embernek, ha nincs saját világonk az ünnepben, a gyászban. Ezért vagy itt. Mert beletartozol gyászsomba-ünnepembe, mert nincs éles határ érzés és érzés között, mert a fájdalomból születik a szépség, a szépség borul a sírverembe, mert nincs másodikáig gyász és szerelem harmadikától, mert nem tudsz te helyébe lépni másnak, mert nincs üresedő, örökölhető helye a szerelemnek. Te a te helyedre léphetsz, ha akarod, ha van merszed. Az a hely tiszta, érinthetetlen, senkié sem lehetett eddig, s más által az sem lesz elfoglalható.

Jellemtelenség? Hűtlenség? Életöszön? Ki-ki gondoljon, amit akar! Ha talpig gyászban, ha aranylón szerelemtől, én vagyok, nyitott könyv, lapozzanak. Nincsenek titkaim. Isten egyik fia vagyok, mintázva az Ő arcára: ember.

(1990. október)

Én az üresség, a semmi elől, Klári a rossz házasságából menekült a kapcsolatba, ami nyilvánvaló volt mindenki számára évek óta: a férjének, a négy gyereknek (legalábbis a két nagyobbak), Klári szüleinek és testvérének is. Addig.

Amikor megjelentem a képben, minden átértelmeződött, minden új szintet kapott. Noha később sokat javult köztünk a kapcsolat, ezekben az első időkben gyerekek és szülők teljes összhangban sorakoztak fel a „megcsalt férj” mögött, és léptek föl egyhangúlag a megtévedt-megtévesztett lánnyal-feleséggel-anyával, illetve az „idillikus családot” önző módon szétzilálni akaró, vallástalan „Birinyi”-vel szemben.

– Milyen író az ilyen? ...milyen író? ...és az árvákat, azokat, hogy írja meg...? – kérdezte Klári anyja.

Íróportré

*„Milyen író az ilyen? ...milyen író?
...és az árvákat, azokat, hogy írja meg...?”*

Az írónak fogalma sincs róla, hogyan írja meg, az író, aki nem kapott szigorúan vallásos nevelést, tényleg nem tudja, azt sem tudja még, hogy árvákról kellene írnia, talán csak azt, írnia kellene, mert ami körülötte történik, napról napra, óráról órára távolítja-sodorja az irodalom selymes-főnyes partjaitól, milyen író az ilyen, szerencsétlen, hát honnan tudná pont ő, hogy milyen író ő, árva a ház, nincs kacagás, aztán sírás, aztán megint sírás, igen, igaz, árvákról még nem írt, akárhogy is, a rohadt kurva életében még nem, pedig kellene, már készül a bélyeg az árvacsínáló-ilyen-íróról, már tüzesítik, hogy homlokára-bőrére üssék, hogy ilyen-író az ilyen, aki nem tudja megírni az árvákat, mert nem kapott szigorúan vallásos nevelést, és lám, íme: áll a romlottság jegyével bélyegzetten, és nem tudja, milyen író az ilyen, s azt se még: meg kell írni az árvákat, mert ő az, aki belerandított ebbe a makulátlan, Isten-jóságaival teleitatott, mandulaszagú-cseresznyevirág-színű tiszta világba, ő, a milyen-író, az árvagyáros, akivel esténként riogatják a süldőgyermeket, aki előtt becsapódnak a spaletták, ajtók, ha járja az utcát, a várost, imára fordulnak a tenyerek: az ilyen-írótól védj meg, Uram, minket, rejtik asszonyaikat véka, sezlön alá, ha megy az ilyen-író, az árvacsínáló, mert viszi-húzza őket a házból, a fiak-lányak hadd ríjanak, jaj, ilyen, hogyha megy, jaj, hogy írja meg, aki nem kapott szigorúan, amikor persze mindenki más igen, és szigorúan, azért ilyen szép, ilyen mandulaszagú-cseresznyevirág-színű ez a tiszta világ, ahol csak jön-megy egy-két ilyen-író, aki nem tudja, hogy az árvákat, hogy írja meg, de töri, azért csak töri magát, talán megtudhatná, milyen író is ő, aki maga is nagyon árva, ellenére annak, hogy nem volt része szigorúan vallásos neveltetésben, mikor még árva se volt és író se, csak egy egyszerű, csak egy ilyen-olyan ember...

- Hogy lehettél vevő egy négygyerekes anyára? – kérdezte Jenő.

- Hogy engedhetted, hogy négy gyermeketek anyja piacra kerüljön? – válaszoltam. És ugyanazt vallom ma is, mint akkor: ha egy mód van rá, én ellenzem a válást.

Hétfőn eljöttél. Azt mondtad: itt vagyok már... Ma szerda van, s tudom, még ma sem, talán sohasem leszel itt igazán. Hagytam, hogy közel gyere. Olyan közel, amennyire hozzá-
m még senki nem tudott, nem jöhetett. Nem bánom, mert ha valahogy, csak így! Látom minden mozdulatodban, pillantásodban a rémületet. Nem feledtetik a szerelem szép pillanatai sem. Nem vagy, nem lehetsz itt igazából. Pedig azt hiszed (s tényleg hiszed), hogy csak itt akarsz maradni. Félek, ez nem sikerülhet. Hát hallgatlak, nézlek. Nincs erőm, nincs jogom, hogy bármire is késztesselek. Pici dolgoz, dolgozokon fog múlni, mikor, hogy mész el innen. De hogy elmész, szinte egész valómmal érzem, tudom. Még erőlködünk, mondunk jövőnkről szépeket, erősítgetjük a fogyó hitet. Ez jut nekünk, ezek a szűk napokba sűrűdött keservek, akár a bűnösöknek. Nincs vigasztaló szavam, hisz mindketten szenvedünk csak, várjuk a törvényszerűt. Írom, írom e sorokat, hamarosan telefonálsz, délután idejössz. Igen, ide. De nem haza. Mert te sem vagy képes a lehetetlenre, a csodára. Otthonról jössz. Tele szomorú fájdalommal. Én megértő leszek, próbálok rád mosolyogni. Soha nem fogsz dönteni, hova tartozol. Mert nem lehet. Otthon alig várod, hogy itt lehess. Innen sokszor hazafutnál... Nem segíthetek. Ha küldelek, ha marasztallak, egyformán rossz nekünk. Mi egymásnak teljes valónkkal kellenénk, s ez nem lehet. Szenvedsz, én is szenvedek. Nem vigasz, hogy legalább e rövid idő megadatott. Nem adatott meg. Csak fölmutattattunk. Írtam verseket neked. Viszed magaddal. Kidobod? Mindegy. Én halálodig benned maradok mint a lehetett-volna lehetetlen egy. És halálomig bennem maradsz, mint aknaszilánk a testben, bezárva, kivédhetetlen. Három éve nem volt erőd. Pedig az egyetlen út volt. Érted te ezt?! Ha akkor egyedül nekivágsz, ideértél volna. Hozzá. De ma nincs út. Minden felől csak a nem lehet. Én nem segíthetek neked! Mintha ki-

rándulásból, összeszeded kevés holmidat. Megnézem én is a fürdőszobát, a polcokat, semmit itt ne feledj, és toporgunk és nem lesz szavunk, mert mit érhet akkor a szó már, leteszed a kulcsokat, kérsz sírásra görbült szájjal: – Bocsáss meg, ne haragudj –, s én azt mondom: – Nincs miért... – mert tényleg nincs miért, bennem nem harag lesz, nem gyűlölet. Üres leszek és üres leszel. Még utánad nézek a lépcsőházban, visszanézel, s botorkálsz tovább, mint a vak, mert innen sehova nem mehetsz soha többé, mert ide sem tudsz tudhatsz visszajönni, csak mégy, míg világ a világ, és mindig visszanézel, én nézek utánad, míg szemem kiszárad. És leszel, és leszek, míg lennünk lehet, megnyomorítva, mint kiket legázolt, cserben hagyott a szerelem.

(1990. november)

Klári otthagya Jenőnél a három gyereket (Virág akkor már külön lakott), hozzám költözött Pásztortetőre. Örültem, hogy így van, de nehezen tudtam megérteni.

ki vagy milyen új Niobé
ki önön szép magjait állítja
Artemisz gyilkos nyilai elé

(Niobé)

Pár napig bírta. Visszament a gyerekeihez.

Zsoltár

Kihűlt a párna, a szék utánad,
újabb napjaink nincsenek.
Az ágynemű fölterítve, szárad.
Az irgalmas Isten legyen veled.

Akárhol vagy, itt nincs nyomod már,
eltűntek az áruló jelek.
Én őrizlek, ki valaha voltál.
Az irgalmas Isten legyen veled.

Nincs, ami mentsen, mondj akármit,
a lehető, az egy voltam neked.
Most már külön a zúduló halálig.
Az irgalmas Isten legyen veled.

Kihűlt a párna, a szék utánad,
arcom is felejtí melled.
Megyünk tavasznak, megyünk a nyárnak.
Irgalmas Isten, adj kegyelmet.

Január 1-jén megtettem, amit az engem ismerők közül senki
nem tudott volna elképzelni: abbahagytam a cigarettázást, és jó
időre az ivást is. Muszáj volt, kellett az önbecsülésem maradé-
kának megtartásához.

Át a hídon

mentem a hídon
át a hídon
január volt
minden jéghideg
nem értünk ki a fagy havából
s kétezerig volt egy évtized
és szerda volt
és délután öt
akkor már nem voltál te sem
mentem a hídon
át a hídon

talán ha szembejössz velem
és fúj a szél
és január volt
és egyedül
és szerda öt
a nap Budán a hegy mögé dőlt
sirályok ringtak
mocskos víz fölött

Jött megint, ezúttal hozta a két kicsit. Elkezdtünk közösen létezni, közösen tervezni. Gyereket akartunk, kislányt. Már a neve is megvolt. De megint elment, s úgy nézett ki, ezúttal vége.

Borbála

Már tudom, nem jöhet élni,
marad a semmi lakója.
Megcsókolom, eleresztem,
pedig Isten is szerette volna.

El és vissza, el és vissza – így teltek a hónapok. Aztán úgy tűnt, vége a télnek.

Te tartasz életben. Azt hiszed, nagy szavak? Igen, nagyok, de magam sem tudtam eddig, amit te, vagy együtt fogalmaztunk, fogalmazunk meg. Iszonyú sebek szakadnak föl bennem. Én már meghaltam volna úgy, hogy soha ne kerüljenek elő. Jól tudod. De jöttél... Elteltek az évek, s most itt vagyok... Én olyan mélységekből érkezem-érkeztem hozzád, hogy leírhatatlan... Ismersz, ismered visszamenőleg a verseimet... ott nincsenek hazugságok, mi értelme lenne, mondd mi? Sirok? Hát hol, kinek, mikor? Minden fájdalom, minden könnyem fölismerhető volt. Tudtad. S tudom, nem

érhetett csalódás. Hiszen, mikor először találkoztunk, láttad, átvéresedik a bőröm, kitapintottad minden idegem. Mert engedtem neked. Mit tudtam én, miért? Ma már könnyű, vagy legalábbis könnyebb magyarázatokat találni. De akkor? Te tudod, én nem azért omlottam össze, mert egy nyámnyi-la, szar alak vagyok, hanem amit ma délelőtt is mondtam: érzem, hogy tartasz, hogy tartani akarsz, s ez elég volt ahhoz, hogy elhagyjam magam. Végre egyszer, negyven év után először...

Tőled van mindenem. Ezért omlottam darabjaimra előtted, hogy te segíts újjá, mert ha valakinek, csak neked van hatalmad hozzá. És szükséged van rám, azt is tudod, mert téged én simogattalak, simogatlak ki a télből, hogy egymásnak legyünk, miként az elrendeltetett.

(1991. március)

simítsd ki tollad
nem jön több téli szombat
rigóleánykám

Ezt a haikut egy kör alakú, sötétkék papírszalvétára írtam, fehér javítófestékkel. Két üveglap közé téve több mint tíz évig volt egyik dísze közös otthonunknak.

HALOTTAK NAPJA, ÉLŐK NAPJA

borzongsz barátom
amikor halnak a fák
tudd: születnek is

1992-BEN KLÁRI BEADTA a válókeresetet. Elköltözött közös lakásukból, a férjétől; előbb Virágnál húzta meg magát, majd egy bérelt lakásban, három gyerekkel a Vásárhelyi Pál utcában, a Feneketlen tónál.

Ebben az időszakban Balázssal csak felszínesen vettünk részt egymás életében. Engem Budapesten kötött le a Klárral való huzavona, őt Esztergomban a saját dolgai.

Második évét töltötte a szemináriumban, élet-halál harcot vívva önnön szexualitásával, mely a megtérését követő, mindent elborító lelkesedéshullám után visszatérni látszott életébe. Év végén úgy döntött, otthagyja a szemináriumot. Megkezdte reménytelennek tűnő küzdelmét az elfogadhatatlannal.

Ördögűző papok, pszichológusok és pszichiáterek asszisztálása mellett próbálkozott előbb (a már bizonyossá lett) melegsége, majd – ennek sikertelenégét tapasztalva – élete felszámolásával. Amikor 92 őszén a pszichiáter megkérdezett, hogy mit szeretnék, mit kezdjenek a fiammal, azt feleltem:

– Tartsák életben.

Lágymányoson, Kelenföldön
már a büntetésem töltöm.
Élek még, de semmi-lethen,
hol a tó is feneketlen.

(Útleírás)

Ebben a helyzetben lehetetlen volt a két családot egybe olvasztani, a paraséti lakást viszont képtelen voltam egyedül fenntartani. Így aztán Balázssal Kelenföldre, az Andor utcába költöztem.

Csináltam egy újabb otthont. Nem dőlt el az együttélés kérdése.
Klári is, én is bizonytalanok voltunk.

Vadszederruhában

jaj messziről
megyek tehozzád
eretnek fiad
hogy kimájusoznád

megyek kövek
és fű között
vadszederruhába
öltözők

megyek járatlan
utakon
mindig feléd
feléd vakon

szememen fényes fillér
csak az ég
minden perc
újabb szakadék

járok gyerekként
álmodozva
tavaszt a fázó
jázminokra

megyek ködbe fúl
mind a reggel
megyek halkuló
énekekkel

rabszolga lábam
visz csak egyre
hogy megtaláljalak
te egy Te

mert nincs harag
mert béke sincs
tekints rám Istenem
tekints

Ambivalenciám a vallással ebben az időszakban volt a legkritikusabb. Futottam Balázs után, állandó félelemben. Templomokba, misékre, közösségbe jártam, és úgy kerestem Istent, ahogy csak eszem bomlása nélkül lehetett. A mélyből kiáltottam az Úrhoz, de vagy a vonal volt foglalt, vagy az út maradt számomra kifürkészhetetlen.

Nem fordul patak a hegynek,
nem sápad el a Nap,
nem hallani a szárnyak suhogását,
nincs jel az égen, Uram.
Jöjjenek égi üzenettel,
küldj hozzánk angyalokat,
küldj gyümölcsöket a fáknak,
tavaszt a tavasznak,
telet a télnek,
reménytelenség sója marja a szánkat,
mert romlik a Te világod.
Mutasd meg arcodat, Uram...
Jöjjön el a Te országod,
legyen meg a Te akaratod.
Világ világa,
virágnak virága!

(Küldj angyalokat)

1993. január 6-án este az íróasztalomon cédulát találtam: „*Ha nem jönnek haza...*”

Bekövetkezett az, amitől rettegettem: a gyerekem meg akart halni. Rohantam Klárihoz, telefonáltunk mindenfelé, próbáltuk

megtalálni Balázst. Késő este jött az értesítés: az esztergomi kórházban van, gyógyszereket vett be, kimosták a gyomrát, hozzák a Korányiba. 10-én engedték ki, aláírta vele a két szakos nyilatkozatot: arról, hogy a holmiját hiánytalanul átvette, egy másikat pedig, hogy nem tesz több kísérletet öngyilkosságra. Mindkettőt aláírta, de a másodikánál jól hallhatóan ezt mondta a nővérnek:

– Ide kisebb betűkkel írom...

A nővér nem reagált rá, talán el sem jutott a tudatáig.

Egyik este, amikor Balázs megint nem tudott elaludni, bementem a szobájába, mint gyerekkorában, az ágya szélére ültem, és vele együtt mondtam a rózsafüzért, amit se azelőtt, se azután nem voltam képes megtenni. Tele voltam félelemmel és megálázottsággal, hogy mástól várom a segítséget, elhárítva magamtól a felelősséget.

Január 15-én délután egyedül hagytam pár órára. Ezalatt megitta, amit a bársekreányben talált, összevagdosta a haját, és tört-zúzott a szobájában. Milán (Klári nagyobbik fia, akivel akkoriban egy közösségbe jártak) ment át hozzá, de nem tudott segíteni. Végül mentővel vitték a zárt osztályra. Másnap kiengedték a nyílt pszichiátriára, és miután írásba adták, hogy „fiatalkori elhúzódó identitászavaron” kívül az égvilágon semmi baja, egy hét után hazaküldték.

Február 9-én megint az esztergomi kórházban kötött ki. A gyomormosás után két napig ott tartották, majd átvitték a Dél-Pesti pszichiátriájára, Zonda Tamás osztályára. Több mint négy hónapot töltött bent.

Ügyszólván mindennap látogattam, Morzsát viszont nem akartam egyedül hagyni félnapokra az Andor utcában, hisz ahhoz volt szokva, hogy sosincs magában. Bogár halála után miatta is állandó feszültségben éltem.

Nem volt más megoldás: az alig pár hete, erőltetett menetben széppé varázsolt új lakást üresen hagytam, és átköltöztem a kutyával Kláriékhoz, a Vásárhelyibe.

Ebbe az áldatlan állapotba érkezett az áldás.

Amikor kijöttél a rendelőből a magzatvíz-vizsgálat után, csak fénylett a szemed, akkor kezdtél sírni, mikor odaértél hozzám.

– Lányunk lesz...! – S folytak a könnyeid.

Neked Zselyke a harmadik lányod lett. Nekem a világon az első.

HÉV zakatol, víz Csepelre,
nyárvégbe, virágzó kertbe.
Szilvakék, barackarannyal.
Hozzám érkezik az angyal.

(Útleírás)

1993. április 30-án összeházasodtunk Klárral, de továbbra is a lágmányosi bérelt lakásban éltünk.

Nyár elejére Balázs állapota már javult annyit, hogy megbeszélhettük: önállóan fog lakni. Találtam neki egy lakást Kelenföldön; fél napra kivittem a kórházból, hogy megnézzze; rábólintott, és megvettem. Június 19-én engedték ki végleg. Rakota Lacival hármásban nekiálltunk – festés, tapétázás –, és július elején be is költözhettük.

Az Andor utcai lakást fölszámoltam és eladtam. Klári ekkor már főorvos volt Csepelen, így ott néztünk ki és vettünk meg

egy házat. Augusztus 20-án reggel (még egyedül) kimentem Csepelre a kulcsokkal, és nekiláttam, hogy új otthont teremtsék. Az én bútoraim már hetek óta a ház garázsában várakoztak.

Első éjszaka arra ébredtem, hogy hatalmas eső van, de amikor kinéztem az ablakon, derűs idő volt. A fürdőszobában, a villanybojlerből ömlött a víz. Elzártam, de csak napok múlva tudtam meg: a gondviselésnek köszönhetem, hogy nem csapott agyon az áram, ugyanis az előző tulajdonos az óra elé kötötte a készüléket.

Otthon voltam.

Délután Klári még sütött valami disznótorost, aztán szólt, hogy indulnunk kell a kórházba. Nem akartam bemenni a szülészobába, kint toporogtam a lépcsőházi váróban. Egyszer csak kijött egy nővér, és mondta: mindjárt megszületik, és fiú. Közöltem vele, hogy az nem lehet: nekünk lányunk lesz. Később korrigálta a véleményét: elnézte a köldökzsinórt. Aztán kihozta Zselykét. Amikor megfordult vele, hogy visszavigye, Zselyke tarkóján döbbenten láttam, hogy pont olyan, mint apámé volt (de ha agyonütnének, sem tudnám megmondani, hogy egy tarkó mi-ben hasonlíthat egy másikra).

Éjfél körül mentem hazafelé a kórházból, gyalog. Kicsit szitált az eső, de nem kellemetlenül. Halottak napja volt, november 2-a.

Talán az isten tévedett:
Halottak Napja éke lett,
megméretett az áldozat:
világra küldte lányomat.

(Útleírás)

November 6-án este tudta meg Balázs, hogy akkori barátja úgy döntött: soha többet nem fog vele se találkozni, se beszélni. Aznap este hiába próbáltam őt felhívni, egyfolytában foglalt volt.

Másnap jött hozzánk Rakota Laci, hogy beállítsa a cirkó termosztátját. Nagyon ideges voltam. Állandóan a telefont próbáltam. Végül Laci elvitt Kelenföldre, befeszítettük az ajtót. A telefon félre volt téve, Balázs egy fotelben feküdt, eszméletlenül.

A Korányiból ismét a Dél-Pestibe került, ahol azonban mindössze egy napot töltött. Az ottani éjszaka során valami kapcsoló végre átbillenhetett a fejében, s másnap délelőtt erről meggyőzte kezelőorvosát is. Saját kérésre kiengedték. Megkezdte visszailleszkedését az életbe.

Talált munkát, talált társat. Folytatta irodalmi tevékenységét. Felvállalva önmagát és a nyilvánosságot, kiállt a melegmozgalom mellett, s a témában alapidokumentumnak számító könyvet, dolgozatokat publikált. Írásaiban nem kevesen találtak kapaszkodót olyanok, kikre közvetlen környezetük előbb süt bélyeget, mint hogy segítő kezet nyújtson.

Sokat tudnának mesélni a temetők hasonló, de tragédiában végződő esetekről. Olyanokról, ahol a saját családja kergetett valakit a megsemmisülésbe, mert képtelen volt tolerálni azt, ami eltér a megszokottól, az általánostól. Mi szerencséseknek mondhatjuk magunkat, de talán nem alaptalanul gondolom: abban, hogy Balázs ezen a helyzeten túljutott, nekem is szerepem van.

1994-ben levelet kaptam a Nyugdíjintézettől. Amennyiben lemondok az özvegyi járadékomról – egy nevetséges összegről –, egyben kifizetnek nyolcvanvalahány ezer forintot. Új házasságban élve, újra kisgyerekes apaként úgy gondoltam, nem lenne etikus ragaszkodnom a járadékhoz. Az így kapott pénzből született meg a *Halottak Napja, Élők Napja* című kötet.

Feltámadás

Régen azt kérdeztem: kell-e a vers?

Ma mit kérdezzek, Szerkesztő Úr? Kell-e a szó, mi kellünk-e, kíváncsi-e ránk valaki, akarnak-e tudni rólunk?

Olyan elhagyatottnak, magányosnak érzem magam. Elhagytak, tényleg elhagytak minket, elhagyattak mindenkét?

Mi annyiszor voltunk rosszkedvűek, mi annyiszor hittük, most más lesz, most végre más lesz...

Szerkesztő Úr, rengeteg bánat ért, szólni se tudtam... Írni...?

Mennyi idős a demokrácia?

Képzeld, született egy lányom! Nekem a szomorú, panaszkodó embernek, ki mindig csak az árnyékot látom, kit kerül a fény. S tudja, mikor? A Sorsnak van iróniája: halottak napján! Igen, én írtam: „Halottak Napja, Élők Napja” – de hogy ennyire...?

A lány gyönyörű: megérdemelne egy szebb világot, egy boldogabbat. Nem kellene megpróbálnunk? Nekünk. Most, még egyszer?! Én mindig hittem Önben, s tudom, viszont is igaz. Mindketten ugyanazt akarjuk. Nem lehetne együtt? A lány kedvéért?

Olyan kicsi a mi hazánk, s olyan sok az önjelölt-tiszta... De ha mindenkit elpusztítunk, ki nem a mi igazságunk szerint, mi is galádok vagyunk, s ki marad itt?

Békülni, békélni kellene, amíg lehet, míg van kivel.

Ha látná a lányt, Szerkesztő Úr!

Muszáj rendezni a dolgokat, ez már tényleg élesbe megy! Mit mondunk neki húsz év múlva?

Ma nem beszélek ideológiáról, csak azt mondhatnám, amit régen. Akkor sem tetszett, ma sem tetszene sokaknak.

Pöröltem Istennel. Ha kell, ma is csak Vele.

– A Fiadat, Uram? Megérte?

Ugye mindenkiért adtad; ugye minden bűnünkért megváltót; ugye a mi bűneinkért is; ugye nem engeded, hogy mások mérlegeljenek helyette; helyette, ki a vámosok asztalához ült, kinek egy rosszlány kenhetne nárdusolajjal a testét?

Ugye, Szerkesztő Úr, kell a vers, kell a szó, és kellünk mi is? Tavasz van, feltámadás..., és ne feledje, itt ez a kicsi lány: Birtalan Zselyke Anna.

A KERT

Csepelégia

A ház amelyben most lakom
éltem nyugati felén
túl rosszlemlekű gyáron
már eltűnésremény
így őszelön ha alkonyod
ikerboróka-kúp köszönt
utolsó teled alhatod
aztán majd lesd a vízözönt.

Hol most lakom a ház amely
csak pillafény csak buksi csönd
ha kérdlek én hát úgy felelj
galambként búgd mint méh dönögd
hogyan alkonyánt hogy őszülén
amottan tél itt kert virág
fut indán föl e költemény
s lent titkos férgek foga rág.

1994 NYARÁN FÉLIG SZÉTSZEDETTEM és újraépíttetem a házat. Mikor majdnem kész volt, az építőknek kibontottam egy konyakot, s bár soha nem szerettem igazán, három és fél év szárazság után én is koccintottam velük. Ahogy elvonultak a munkások, hozzáfogtam a feldúlt udvar rendbe hozásának. A kis telek végében lévő garázst műhellyé alakítottam, nekiálltam a helyre méretezett-tervezett bútorok készítésének. Egyik nap hegesztettem, másnap varrtam: függönyöket, baldachint a rácsos ágyára, farsangi ruhát. Kertészetről kertészetre jártam, hordtam haza az elképzelt növényeket. Születésnek indult a *kert*. Önmagamát idézve az *Atlantisz* című írásból: „*Gondosan, szeretettel. Szépet építeni csak szeretettel lehet.*”

Emlékszem nagy havazásokra, mikor a jeges teher földre borogatta a növényeket, mentem végigtisztogatni a szaporodó bokrokat, cserjéket, tujákat, ciprusokat. Emlékszem a hatalmas kínai jegenyenyárra, hogy az első évben kipányváltam, mert megdöntötték a viharok. Emlékszem a levendulabokrokra, a mandula-, a meggyfavirágzásra, a szédítő illatú orgonasorra, a barkafűzekre, folyondárokra, a borostyánszőnyegekre, a pici tóba lefutó vízcsobogóra, az apró, bordófejű, sárgaközepű krizantémragyogásra. Emlékszem. Akkor azt a verset írtam, mert nekem reggelente mosolyogva köszönt a madárcseresznye, a fehér ruhájú mályva, a kert végéből felém lobogtak a nádbugák, szélesre tárt ágaival magához hívott a tiszafa.

Azt a verset írtam akkor.

Emlékezem. Arra is, ahogy a földes Martinovics utcán naponta fölbukkant a szamaras kocsi.

A világ elég szép

(Martinovics utcai képeslap)

Az utcánkban csacsik húznak
megrakott szekérkét.
Bakon ülő kocsis úrnak
a világ elég szép.

Szomját oltani a kocsmá
nyitva tart napestig.
Jövet-menet kis borocska:
a világ de tetszik!

A szamarak bandukolnak
piactól hazáig.
Ha kihuny a kocsmablak,
Úrjézus világít.

Csacsifogat föl-alá jár.
Utca, kocsmá vásik.
lázik két kicsi számár:
volt is, lesz is másik!

A fenti vers ennek a korszaknak egyik ritka kivétele. Nagyrészt képtelen voltam írni. A kert virágzott, fejlődött, alólam meg egyre fogyott a talaj. Nem volt, aki velem örüljön. Klári és Jenő gyerekei nem díjazták az igyekezetemet. Vagy nem látták, vagy nem akarták látni: nekik készül minden. Bele kellett törődnöm: egészen más értékrend az, amiben most együtt élünk, mint amit magamban ötven év alatt kialakítottam.

Hála Klárinak, lassan konszolidálódott az anyagi helyzetünk, de ellentétes irányban bomlani kezdett az, ami összetarthatott volna minket. Kérdeztem tőle:

- Nem tűnik fel, hogy nem írok mostanában? Valamikor anynyira fontos volt neked...

Válasz helyett szemrehányást kaptam: miért nem keresek valami csökkent munkaképességűeknek való elfoglaltságot?

Hát, a kérdés nem a költészetéről szólt. Hogy magyarázhattam volna el a szerintem egyértelműt, ha magától nem értette?

Annyira hiányzott

Rongyó a legjobb barátom.
Apa varrta egy fehér pólóból,
titokban.
A haja fekete fonal.
Rajzolt neki szemet, orrot, száját
és festett rá ruhát.
Ahogy elővette a háta mögül,
rögtön tudtam:
Ő lesz a legjobb barátom.
Rongyó nem szólt,
de mikor magamhoz öleltem,
már tisztán hallottam a hangját:
... az leszek, igen.

Anyá valami orvosizén volt Dominikán,
s mint bárhonnán,
onnan is hozott nekem babát.
Meglöpődött, mikor
az Újat Rongyónak bemutatam,
de még sokáig nem mondtam el neki,
Rongyó a legjobb barátom,
és Apa őhelyette varrta,
mert annyira hiányzott.

Klári persze ugyanúgy látta, mint én, hogy nagyon nincsenek rendben a dolgok. Nem voltak közös örömeink, annak ellenére, hogy szinte napról napra alakult, vált lakhatóbbá az otthon, illetve – és az volt a baj – nem otthon, szállás. Lassan csak az lett a fontos számomra, hogy teljen az idő. Könyv, vers alig került

az asztalomra. Maradt az alkohol, a videotékázás, napi fél vödör vérrel. Az általános elhülyülés.

Milán házasodni készült, hamarosan el is költözött. A feszültség Dóri, Marci és köztem egyre élesedett. Mindenki számára egyértelmű volt: a könnyen költhető pénzt nem én teremtem elő. Számtalanszor jutott eszembe a próféta meg a saját hazában való érvényesülés – de én próféta se voltam. S ebben a hangulatban jöttek Klári viccesnek szánt kérdései az épp hogy beszélni kezdő Zselyke felé: – Keressünk másik apukát?

Lenullázódtam az „otthonunkban”. Fájdalmas volt arra gondolni, amit egykor a műhelyről írtam: „Nem kap itt ünnepi csendet a szó.” Abból a házból megszökött a vers, a költészet. Kiköltözött a kertbe.

A KÖLTÉSZET ELKÖLTÖZÖTT AZ ELEFÁNTCSONTTORONY NYITVA

ha neked úgy jó
gyere be sáros bakancssal
de
ne rugdost az ajtót
ez mégis templom volt valaha
hülye bunkó

Morzsa a versek, a mesék, a mindennapok kutyája volt. A folytonosságé, aki öt lakáson végigkísért. Aki megvárta, hogy Zselyke megérkezzen, aztán véget ért a szenvedése.

Az egyetemen vizsgálták ultrahanggal, röntgenezték, végül kimondták az ítéletet. A rendelő hátsó folyosóján voltunk. Ült a fémborítású asztalon, simogattam a fejét, a nyakát. Az orvos kijött, és megkérdezte, hogy határoztam. Idő kellett, míg összeszedtem magam a kimondásra. Kérdezte, bemegyek-e vele

a rendelőbe. Nem mertem. Álltam az asztal mellett, néztem a helyét, ahonnan felemelte és elvitte az asszisztens. Aztán visszahozta a hámat meg a pórázt.

Egy rohadt történet a sorból.

De tizenhárom évig élt velem, velünk. És az, mindentől függetlenül, gyönyörű volt.

Úgy gondoltam: nem kert a kert kutya nélkül. De Morzsa után nem volt szerencsém.

Lidi

Eltemetni, el a rózsák közé, bokrosodjon, virágosodjon.

Már tolják lándzsáikat a tulipánok, holnapra csupa zöldszóvat a kert, a világ.

Jó mélyre, le a sárga földig, s hulljon, hulljon rá a rög, nyoma se maradjon, csak az a karc a szíven, vagy a fene tudja, hol.

Ennyik vagyunk hát, Istenem? Elég egy ásó, egy kapa, egy gereblye? Nagyharang...?

A tulipánokra vigyázni kell, ők éljenek, cifrázkodjanak az áprilisi fényben. Gyönyörködjön bennük a szem, melegedjen tőlük a lélek.

Te meg pihenj, továbbfordul veled a nagy kerék, száz..., ezer..., tízezer év...?

Együtt vagyunk, együtt leszünk, de most, így, élned tovább, nem volt szabad.

Higgyünk a bölcsességében, ne kérdezzük...

Ásni, csak jó mélyre, le a nyugovásig, aztán ráhúzni, elfedni, hogy itt volt, valahogy nem-gondolni rá soha, soha...

Majd elvadulnak fölötte a rózsák, elvadul a holnapok rendje, nem kell többé félnie, mert minden semmi, és minden örök..., az ásó, a kapa, a gereblye, és az a kis süsü Lidi, ki nek csak öthónapnyi jutott az ugatásból.

A zsinóros pulikölyök után nem akartam új kutyát. Ennek ellenére lett. Tücsit, a birkahajtók ivadékát ajándékba kaptam. Amikor pár év múlva elpusztult, nagyon megviselt. Piszkét, a bézs színű pulit már végképp csak Zselyke miatt hoztam a házhoz, hogy mégse kutya nélkül nőjön fel.

valaha látni akartam
a Tadzs Mahalt
Párizst
már egyik sem hiányzik
szembenéztem Gízában a Szfinxszel
hatalmas
összemérhető a minddel

(Tánc)

Klárival volt néhány közös külföldi utunk. Először Bécsbe mentünk, busszal. Sétáltunk a belvárosban. Ebédeltünk, ittunk kávét, délután hazajöttünk.

Másodjára Portugáliában jártunk. Találkozott velem az óceán.

Egyiptom. A három álombeli úti célom egyike. Az arab mesevilág, piramisokkal, Szfinxszel. Ebéd egy Nílusi hajón.

Az ambivalencia csimborasszója. Tudtam, ha hazajövünk, nem lesz se család, se kutya, se kert.

Zselyke ott szembesült a ténnyel, hogy anyja végre megtalálta a „másik apukát”.

2009. szeptember 17.

A cuccaim között kutakodtam, s kinyitottam egy fiókot. Egy fiókot, melyet ha kinyitok, vagy nevetve vagy sírva távozok onnan. Egy fiók tele naplókcal, fényképekkel, bizsukkal. Kinyitom azt a kis fiókot, s szinte színházi előadásban tekinthetek vissza múltamba.

Ma este azonban olyasmi történt, amire nem voltam felkészülve.

Kezembe akadt egy fénykép. Fekete-fehér, na nem mintha olyan régi lenne, alján ott a dátum és a helyszín: 2002. Siófok. Egy üvegkeretben van. Rajta egy kövérkés, szakállas férfi, kicsit szigorú tekintetű ugyan, de szeme mosolyog, látni rajta: jámbor. Mellette egy gyönyörű nő rövid barna hajjal, fél mosollyal arcán. Középen egy lány, lófarokkal és vigyorral.

Apa, Anya, én.

Az üveg törött. Földre dobtam egyszer, öt évvel ezelőtt.

S most hirtelen megelevenedik a kép. Érzem Anya illatát és hallok Apa hangját. Na nem mintha ma nem érezhetném, hallhatnám őket, de együtt?! Ó!

Sokszor ültek kint együtt a teraszon. Akkor még nem tudtam értékelni ezt, hogy is tudtam volna?! Most ez lenne a legnagyobb földi ajándék nekem: Apa és Anya ülnek a teraszon, Apa fröccsöt iszik, Anya fáradt...

De ott vannak! Együtt!

Piszke hátul szaladgál.

Virágok a kertben.

Dóri a szobájában.

Marci épp nincs otthon.

Én a babáimmal játszom.

Karácsony. Apa halászlét főz. Nagy ünnepi vacsora. Fenyőfaillat. A szobámban. Énekelünk. Család. Család. Család...

Nyaralás. A kertben a kis kék medencém.

Apa locsol.

Anya fáradt.

De együtt.

Család. Család.

Martinovics utca 21.
Piszke, hiányzol.
Ház, hiányzol.
Kert, hiányzol.
Virágok, hiányoztok.
Kis kerti tavacska, hiányzol.
Család. Család. Család.
Hiányzol...

Egyiptom:
„Anyá talált magának valaki mást...”

Mi történik?
Család.
Család.
Sosem láttam Apát sírni.
Mi történik?
Család. Család.

Kórus utca. Anya.
Kossuth Lajos utca. Apa.

Mi történik? Család. Család.

Piszke eltűnt.
A fákat kivágták.
Mi történik?
Család.

2002. Siófok.
Anyá. Apa. Én.
Család.

Ne sírj, Zsezs!
Ne sírj...

(Zselyke blogbejegyzése)

Fanara

(A világítótornytól jobbra)

partra szögezve
fáraósziklabörtön
zárva a tenger

KETTŐTÖK KÖZÖTT

Volt néhány évünk, véget ért.
Elromlott, mindegy is, miért,
hagyjuk hát végre, kit mi sért,
ez, amit ránk a sors kimért.

Megyek, még őrzök ízeket,
keserűt, viszem nincsedet,
savanyút, őszi-nedveset.
Remeg a múltó kert, remeg.

(Holnap ha)

TÍZEGYNEHÁNY ÉV egy felnőtt ember életében nem nagy vasz-
iszasz. Megy a többihez.

Ültél velem szemben a kanapén, talán csak egy kicsivel idege-
sebben, mint szoktál, persze lehet, hogy csak én gondoltam úgy.

A hangodból a kezdeti bizonytalanság után már nem érződött
semmi. Utólag visszagondolva talán az volt benne a legrosszabb,
legfélelmetesebb: az a tartalmatlan üresség.

Ültem az asztalnál, szavakat kerestem, valami kapaszkodót,
ne ránts on magával a bizonyosság, ne úgy válaszoljak, hogy el-
vágok vele mindent, amit talán még nem kellene, amivel ment-
hető még, ami menthető, hogy ne égessem föl a hidakat, hogy...

Hát föltettem az ostoba kérdéseket, meghallgattam a vála-
szokat, mert mást nem tehettem.

- Az írás, a versek nem számítottak semmit?

- Hamisak voltak a versek is...

- Ha ezt mondod, a tehetségemet, az életemet kérdőjelezed
meg. Még ha így is gondolod, ezt nem kellett volna monda-
nod...

- Miért, ha ez az igazság?

Erre nem volt mit válaszolni.

- A gyerekekkel...? - Ez is ugyanabba a hülye kérdéssorba il-
leszkedett, amit nem lehetett megkerülni.

- Mi lenne... Nem ő lesz az első.

Amikor te is

a főhelyen nem isten ül
mert nem tudok már istenül
aki voltam az jön mögöttem
ahogy írták: megördögödtem

dobom az álmot vetem gödörbe
költöm mi maradt borra sörre
volt-tisztességem összerámol
nem szüzek jönnek a kuplerájból

romlottak szépek elbaszottak
hogy érdemelnék náluk jobbat
mi jelre várok hogy vegyem észre
korbács kell nem lilium a kézbe

nyitom a markom menjen a francba
ne levesbe a béke galambja
befűszerezve olajfaággal
kész az ebéd de nincs madárdal

üres az ég a harang tátog
üvölném: ezt akartátok
hiába minden kifogy a versem
motyogom csak: megérdemeltem

jaj kicsi lányom jaj kicsi lányom
gonosz álmaid nem én csinálom
jaj mi lesz veled jaj mi lesz veled
amikor te is fölismered

Kértem Klárit, legalább a karácsonyt várják meg. Gyenge próbálkozás volt, december elején elköltöztek. Ott maradtam a kongó házban. Piszkét is vitték magukkal; én mondtam, hogy máskülönben el kell altatni: nem tudtam volna vele mit kezdeni. Elég volt Morzsával a magányból.

Aztán nekiálltam, hogy elviselhetővé tegyem a hátralévő időt, amíg a házra vevőt talállok.

Zselyke velem karácsonyozott. A fél lakás dobozokban, de megteremtettem magunknak az ünnepet. Állt a fa, alatta ajándékok, az asztalon sütemények és az elmaradhatatlan halászlé. Ragyogott az üres lakás.

Zselyke egy pillangót rajzolt nekem. Ezt írta rá:

Bár tél van,
iderajzoltam a pillangót Neked,
ha a tavaszra vágysz.

Ez van kiakasztva a szobámban évek óta. Mondhatni, a *rigóleánykám* helyén.

Évekkel később mondta csak Zselyke:

- Álltam kettőtök között, és nem tudtam, mi történik. Nem akartam, hogy bárki lássa rajtam, mit érzek. Vártam, hogy egyszer csak te is odajössz a Kórus utcába...

2004. június 1-jére voltunk beidézve tárgyalásra, együtt mentünk a bíróságra. Percek alatt végeztünk, csak az azonnal jogerőre emelkedett ítéletet vártuk. Elváltunk, hangos szó, vita nélkül. Beültünk az autóba, visszavittem Klárit a rendelőhöz, még dolgoznia kellett. Csak pár szót beszéltünk, mielőtt bement. Mondtam, úgy érzem magam, mint egy gyerek, akit cserben hagytak. Ő meg annyit, hogy rég kinőttem a gyerekkorból. Igaza volt, nem tudtam mit hozzá fűzni.

Gondoltam annyi mindent
– még ma is mentenélek –,
de amit elfelejt az ész,
nem nullázhatja le a lélek.

Naivan hiszem: megtudod,
hazugságokból rakott várad
önmagad ellen sem védhet,
szinte már megsajnálalak,

persze ez egy kis történet,
s ma is csak nekem fontosabb.
A vers, mi csillagig emelt téged,
elengedett – bár ebben benne vagy.

(Tovább)

Szomszédom megkérdezte, kivághatná-e a nyárfát, belóg a tévé-antenna vonalába. Az új vevő azt mondta, neki úgy is útban lenne, úgyhogy nyugodtan. Pár nap, s a hatalmas fa ott hevert legallyazva, fölaprítva. Többen kérdezték: nem sajnálom a kertet? – Miért, ha sajnálom, változtat a helyzeten? – kérdeztem vissza. Magamban meg úgy gondoltam: a kert is marad bennem változatlanul, mint annyi minden az életemben. Nekem ezekkel van tele a kincseskamrá, és ez a trezor kirabolhatatlan.

Nekiálltam lakást keresni. Két nap alatt találtam, a harmadikon leelőlegeztem. Megegyeztünk mindenben.

A költözési időpontok miatt úgy alakult, hogy majd három hétig egy panzióban kellett meghúznom magam. Ezalatt az új lakásban, a kiürített nagyszobában halmozták fel bútoraimat és dobozaimat: az elmúlt tizenegy évemet.

Amikor végre beköltözhettem, úgy voltam, most mindenképpen innom kell valamit. Kerestem a dobozt, amibe az évek során összegyűlt ajándékitalokat pakoltam. Nem találtam; máig nem tudom, mi lett vele. Így lettem pár évre megint absztinens.

Kertvers

volt:

azt a verset írtam

kert ölelt fáink bokraink

azután minden szétesik
japánbirs füge semmi sincs
én emlékszem csak
a jegenyenyárra
nincs karomban ringatott
kertversem óriása
kifakult a vérborbolyák rőtje
utánuk semmi
s hol ami volt előtte
orgonák drága-szépek
nem nyíltok hogy a
meggyfát köszöntsétek
mert meggyfa sincs
se borókák se ciprusok
se mandulavirágok szűz-fehérbe
ágyazott rózsaszín bibéje
hol az ezüst a feketefenyők
ahol rigódalárdák csapatja nőtt
hol a vers mit fűbe írtam
barkatanúk
kik bízattak kibírjam
mikor a szó már szétesett

egyetlen hű maradt: a kert

Uram nem néztél arra le
íriszek kéklették gyászomat
sírt utánam a berkenye

*az volt a kert hol mályva halt
az volt a kert hol rózsza nyílt
hogyan egyszer majd betonba mard
íme: hogy halott versbe írd*

A BOT

a lég jeges
lebeg a templom hajója
valahol alszik a tavasz
ma itt csak tél lehet
bűneit zsvány szelekbe gyónja

Kodály Bárdos Hindemith
vajon lejt-e Isten
s ha nem hát miért nincsen itt
azért hogy keserítsen

tenor szelíd alt basszusok
kint fázó villamos cikázik
szívem megbúvik fél vacog
és készülődik már a rög
följutni koronáráig

marad-e jut-e mára álom
persze még éjszakám ha van
s ha nem leszek kinek hiányzom
túrót eszik a cigány tadam

(Szív-koszorú)

MINDENHOL MEGBÚJIK AZ IRÓNIA: vettem egy hetedik emeleti panellakást, hasonlót, mint Óbudán volt, persze nem a Hármas-tár-hegyre kilátással, hanem Erzsébettől Nagytétényig. Csak el kellett hinni: nem kilátástalan.

Nekiálltam hatodszor is, hogy új otthont teremtsék.

Paneltár

*„Álmaimra vasbeton hull.
Megtanulok vasbetonul.”*

(Kerékgyártó Ferenc)

kövér férfi elhízott kutyával
egy molett nő túlsúlyos lánnyal
a madarasokról mit se tudni
s a házimacsskákat sem engedik ki
van két nyilvános és senki se tudja
hány reménye-nincs
zugalkoholista
van széplélek művész
lehet hogy esztéta
van egy ködös tekintetű
tán költői véna
lücke kettő is van
egy nagy s ki majd megnő
zenész hivatalnok
énekes-dalszerző
van motoros bajnok
van ki profi sakkban
szép és csúnya lányok
változó alakban
vannak jó szagúak
s persze vannak bűzlők
van ki ocsmányt firkál
vannak kibetűzők
van ki mindig mos főz
gyerekekkel ordít
van ki joviális Jézust idéz Toldit

beton a ház
beton az éj nappal
beton az ég fölül
beton lent az angyal
betonba ébredünk
beton mibe vágyunk
tíz emelet beton: életünk halálunk

Vásárlásba menet szomszédom, egy idős hölgy, már megrakott szatyrokkal jött szembe velem. Megállított, s pár udvariaskodó, érdeklődő szó után – egészség, stb. – mondta, illetve megkérdezte: ő már át akart jönni, de nem tudta rászánni magát, hogy zavarjon, de azt szerette volna, vagyis szeretné kérdezni: vannak-e jó könyveim? Mert éreztem, szomszédom nem filozofikus viszontkérdésre vár, netán könyveim elemző taglalására, egyszerűsítettem:

– Milyen könyvekre gondol? – Hát, a történelmi könyveket szereti, például Hitlerről, a zsidókról...

A hölgy pár évvel lehet idősebb nálam, s még vagy már, beleszületett a háborúba, amiből messzemenő következtetést levonni nem tudtam, de mindenképpen meglepetést okozott kérésével. Mit akar ő Hitlertől, a zsidóktól?

Özvegyen vagy elváltan, egyedül él. Nevéből ítélve lehet zsidó származású is, s onnan már kora alapján az emlékek messze visszaviszik az időben. Ha valami romantikus, esetleg szentimentális területet, író-t nevezett volna meg, afelé irányult volna a kérése, de nem, neki a történelem kell Hitlerestől, zsidóstól.

Könyvet mindig szívesen adok kölcsön, örülök ha valaki kér, segítségére lehetek, hogy rátaláljon olyan olvasnivalóra, amiben örömét lelheti. Így neki is azt válaszoltam: vannak, s ha ilyenek érdeklik, talán még a bőség zavarában is szenvedek. S említettem Josephus Flaviust, Feuchtwangert, Borowskyt, Weiss-t, Ker-

tészt, Spirót... de majd megnézzük, keresünk olyat, amit szeretne – s mentünk utunkra.

Vásárlásról, piacról, talán egy fél mondat, egy megjegyzés kívánczik ide: a piacon a hentes közölte: csak párban adják a füstölt kolbászt. Biztosan nem mindegyiknél, s lehet, hogy csak az a hentes, csak azon a napon, és csak nekem, de én csak egy szálat szerettem volna, mennyiség miatt is, pénz miatt is. Nem volt kedvem a kérdésről beszélgetni az eladóval, a kolbász maradt. A világ minősége nem változott.

Mentem a napsütéses, fás, bokros utcán a tízemeletes házak között, a múltófélben lévő megfeneklett életemmel, a hitlereszidós-könyvek ígéretével, a hentes-elutasítással, mint újdonsült panelproletár, s az egyik lakás nyitott ablakán át zongoraszó áradt ki rám. Bár megütköztem, nem álltam meg, csak lassítottam kicsit, hogy tovább halljam a zenét. Nem ismertem föl a szerzőt, csak valószínűsítettem: Chopin.

négy óra sincs
s tolakszik már az este
lombtalan fák
betonfalak közt átszüremelő ének
panel-Chopin

mintha sosem volt volna nyár

itt élek
szemben a víztoronnyal
ahol a madár se jár

(A víztoronynál)

Összegezve az eseményeket, nem tudtam eldönteni, hogy minősítem: diszharmónia, fátum, vagy egyszerűen hagyjak a fenébe mindent, s nyugtázom: letelt életemből megint egy délelőtt.

2006. január 27. Hosszú idő utáni első publikációm.

Ballada

(Zselykének)

Leányom balladát kért, balladát,
s én mindent a lányoméért, legyen tehát.
Bár tudja ő is, nincsenek ma bárdok,
talán e verssel senkinek sem ártok,
hideg van, ármány, perceink mérgezetek,
s darabjai egy szörnyű gépezetnek,
a nagy házak egyikében éldegélünk,
és ott remélünk.

A lányom balladát kért: kapja meg!
Ha apja költő, mást mit tehet,
elmondja azt, mi mára jut,
a balladát, a legkisebb fiút,
ki úgy érezte, minden elveszett,
hogyan beteljesült minden nem-lehet,
hogyan nem-romolni jobban nem lehet.
Bizony, tévedett.

A lányom balladát kért. Tudja-e,
a ballada most történik vele,
a legkisebb fiú leánya ő,
rá maradt minden remény, erő,
hogyan egy történetet beteljesítsen,
mert hazug világban nincsen isten,
se királyfi, ki sárkányoktól mentené meg.
Fölfogja. Ébred.

A lányom balladát kért, súlyosat,
és érzi már, cipelni kell a súlyokat,
és nem számít az se: Wales, Csepel,
a jogokért halni, élni kell.

Nincs jó recept, nincs tiszta képlet,
semmit sem ér sok talmi részlet.
Ki fényes gyöngyért adja el magát,
nem kap balladát.

Pár napja tornádóerejű szél pusztított országszerte, halványan demonstrálva a természet hatalmát, a természetét, ami az emberrel szemben, teljesen közömbösen: *van*. Egy-egy ilyen kinyilatkoztatásnál szembesülhetünk jelentőségünkkel, fontosságunkkal: Van-e, lehet-e valami konstruktőr, főrendező – nevezzük bárminek –, aki-ami mindenk fölé, mindenektől független alkotója, szemlélője annak, ami a mi képzeletünkben világ, mindenség?

Csekély bölcsesség is elegendő ahhoz, hogy ezzel a kérdéssel komolyan ne foglalkozunk. Talán mégis ez az a pont, ahol, bármily megrögzött ateista is az ember, megtorpan, s nem feladva elveit, azt kell mondania: hinni kell valamiben, mert különben összezuhan, értelmetlenné válik minden.

Kagyló

Ismerjük a kagyló esetét a gyönggyel.
Egy sértő porszem és rengeteg könny kell.
Ami bánt, ami keserv, ami fájás egynek,
azért mások akár pokolra is mennek.

Kitudni, a Mindenható kit miért terhel:
a joggal nem lett fölruházva ember.
Miként utunkra tán ő is irigykedve néz,
mi lepkeröptnyi csak, de gyönyörű, egész.

Jó ideje fáradt és kimerült voltam, szaporodó, állandósuló szívritmuszavarral. Végül kérésemre Klári beszélt egy belgyógyászsal, hogy vizsgáljon meg. A rendelőbe Zselyke kísért el. Csínáltak EKG-t, a doktornő nézegette, újat kért, mondván, hátha az elektródákkal volt gond. Miután világossá vált, hogy nem az a probléma, megkérdezte: mikor volt infarktusom? Tudomásom szerint még soha, feleltem. Akkor kihordtam lábon, mondta, be kell mennem kórházba, hívja a mentőket. Nem engedett haza, hogy összepakoljak.

A kórházi vizsgálatok eredménye: az infarktus okozta állapot irreverzibilis, a katéterezés okafogyottá vált. Maradt a halott szívizomdarab.

valami fellengzőset kellene írni
éreztem kaptam jeleket persze
meghökkenőt hogy így meg úgy
s valaki biztosan gondomat viselte

az igazság egyszerűbb más
fáradtság légszomj félelem
papírt köpő elektrokardiográf
mutatja ez még a jelen
muris oxigén-bajuszkötő
fontoskodó és közömbös arcok
sós-vizes flakonból lefutó cső
ha Isten hagyja még kitartok

darabnyi halott szívizom
nincs akit átkozzak nincs miért
leírom hát mert leírhatom
lűktet remeg a koronaér

(Szív-koszorú)

ha megkérdezed félek-e
félek
összepántolt homlokom mögül
kigördülnek az erdők
ha nekicsapódom az égnek
mélyüket vesztik a tengerek
gazdátlanul nyüszít üres éjbe a nap
igen félek
mint az irányt tévesztett madarak
a fészekreménytelen
isten-nélküli csendben
és leborulok a reggel előtt
míg föl tud támadni bennem

(Halott Barátok között)

Egy betegségnek szerteágaznak a gyökerei, miként a túlélés esélyei is ezerszálúak. Bele van kötve kapott batyunkba mindennünk, cipeljük egész életünk során, s hol ez, hol az kerül elő belőle. Nem sok okunk van meglepődni.

A kórház után két héttel, hajnalban elvesztettem az eszméletemet, az előszobában tértem magamhoz, alig tudtam mozdulni a fájdalomtól. Szerencsére Zselyke (mint mindig hétvégeken) nálam volt. Felébresztettem, telefonáltam Balázsnak, ő hívta a mentőket, majd elindult Kelenföldről Csepelre.

Mi természetesen újabb szívügyre gondoltunk, a felvételi osztályon tüdőembóliára gyanakodtak. Sem ez, sem az nem volt. Az ájulás egy lehetséges okát a neurológus hihetően elmagyarázta, azonban hiába panaszkodtam, hogy se ülni, se menni nem tudok, négy nap után hazaengedtek anélkül, hogy bármi kiderült volna.

Egy hónapig marokszám ettem sok egyéb gyógyszer mellett a fájdalomcsillapítókat, aztán nem bírtam tovább, és felhívtam Klárit, mit lehetne tenni.

- Megröntgeneztek a kórházban? – kérdezte.
- Mellkas-átvilágítást csináltak.

– Gyere be, megnézzük a gerincedet.

Megnézték. Kiderült: mikor a vécében elájultam, és kiestem az előszobába, összeroppant egy csigolyám. Megvolt a magyarázat a fájdalomra.

Bot

újra utcán a kézformájú bot
huszonnégy év után
már nem te fogod

gránátra fonódnak a görcsös ujjak
markomba beleillik
cirill betűk fogom a háborúkat

1914–1915 Oroszország
körbefutó kopott levelek
szüette faragott ág

hányadik voltál ki elejtette
melyik megfejthetetlen
ki betakarózott a csendbe

kiről nem szólnak a történetek
mert nincs aki tudja
nincsenek akik meséljenek

hol a fa hol a faragó kéz
hol a hazavágyás
lövészárookban vacogó félsz

hol aki elhozta ide messze
a nagy hegyeken át
hol kellett eleressze

a makkos-leveles fát kik bújtatták
míg a szű kidöglött belőle
s kezedből kiverte az iszonyú rák

törött volt amikor visszakaptam
nem tehetsz róla
évekig ide-oda raktam

csak látni ne kelljen
de lehet-e védekezni
gennyedő romló sorsunk ellen

háromszoros rézabroncsba fogtam
friss pácolás lakk
s pihent a sarokban

esernyő sétatbot mellett
közeledve a századik évhez
senkinek se kellett

most újra utcán a kézformájú bot
meg-megállok mintha az időben
rossz gerinc szív támaszkodok

szúvas roppant huszadik század
vajon használtak-e a leckék
vagy terjednek tovább az árnyak

s botorkálunk számkivetettek
maradékai egy régi világnak
idevetve az új évezrednek

Megint csúnya, esős idő van, bár az ország déli fele állítólag
napsütésben ragyog. Épp csak a piacra mentünk Zselykével
vásárolni ebédhez, vacsorához valót, s irány haza.

Mikor az esős időre került sor beszélgetésünk közben, szinte leintett, hisz épp elégszer hallotta már, s feltehetőleg még fogja is sokszor Pessoa kétsorosát:

*Egy esős nap éppoly szép, mint egy verőfényes.
Mindkettő létezik: mindkettő olyan, amilyen.*

(Egy esős nap, Somlyó György fordítása)

Milyen könnyű megfeleledkezni az egyszerű dolgokról, s tragikusnak venni a természetet, keserítve az amúgy is szűkre szabott életet. Évtizedek óta idézgetem e verset, s évtizedek óta, túl költészetén, vegytiszta igazságon gondolkodom azon: vajon jogos-e, helyénvaló-e? A fentiek értelmében természetesen helytálló, igaz, de lányomnak, s általában azoknak, kik nem az egészre, nem a „nagy következtetésekre”, hanem saját, ott és akkor helyzetükre vonatkoztatják terhelő, rosszalló minősítésüket, nagy valószínűséggel csak szócséplés.

Nem mondtam ellen, de tudtam: esős napokon újra megidézem a költőt.

Anyavers apásan

szombat megint
a pörköltet odatettem
közben a mosógép lejárt
ne gyűrődjön ki kell teregetnem

egyedültség
az étel kint rotyog
Zselyke külön-németre ment
meleg december a nap dereng

varrás mentén
ahogy kell igazítom a ruhákat
megrázom kiterítem
távfűtésnél estére száraz

blúzok bugyik
javítana: tangák
este a sulibuliba mentem érte
hazahozni a kis bitangját

jött kipirulva
pattan a szikra: már van ami gyűjtsa
ez a dolgok rendje
mire lenne ha nem szerelemre

krumpli is kéne
ígéretet tettem valami gyári pépre
tej margarin só az ember vizet forral
s összekavarja a zacskós bigyóval

mire hazajön
kiteszem az asztalra az alátétet
nagylány szed magának
befordulok a délutáni pihenésnek

hallom érkezik
hiába óvatos vigyázna
csörren amikor kulcsot tesz a zárba
matat elalszom ma nincs hiánya

Vannak utak, ahonnan nincs tovább. Akkor mégis, mi az, ami továbblöki, kényszeríti az embert? Az ösztönök? Hülyeség. Az, hogy életre vagyunk programozva, ha tetszik, ha nem, és arra, hogy létünk végéig beteljesítsük a szerelmet, a megsemmisülést.

Tavasza olvasó

Tavaszi!
Neked van igazad,
nem a halálnak.
Reményt, szerelmet
csak megújulás ad.
Jácintok lándzsái égre döfnek,
hiába gyötörték márciust,
rigók robbantják szét a csöndet.

Tavaszi!
Neked van igazad!
A halál múlandó, semmi!
Ha elmegyek, mindig lesz,
kinek lenni kell, lenni!
Hiába millió szétvert fészek,
más madarak jönnek,
újra rakják az egészet.

Tavaszi!
Neked van igazad!
Engedd, virágozzon május.
Menjenek holtakhoz a holtak,
te az élettel mindig tovább juss!
Tavaszi, nekem van igazad!
ne vissza, ne rám nézz:
Fiamat szeresd! Lányomat!

ÉRKEZNEK MÉG

Meddig túrnek a holnapok?
Mire nyitok még ablakot?
Ahol megállok, ott vagyok.
Megtalálom és várni fog.

(Útleírás)

MIT JELENT EGY KENDŐ, ha egy meséhez kötjük, egy legendához, ami még az apokrifek között sem lelhető föl? Lehetett volna igaz is. Persze, hogy féltek odamenni. Katonák kísérték és gyűlölet és bizonytalanság. De mikor, ha nem akkor kell jöjjön az „enyhet adó”, mikor már a lehetetlennel mérhető csak a pici esély az irgalomra, a felismerésre?

Nem is emlékeztem, hogy megjelent valahol a *Mártély* című vers, persze régen elég sok írásom került nyomdába úgy, hogy nem tudtam róla. A csekkek nem tartalmazták a címet: „KS-honor”, később „MTI-honor”, és annyi.

És akkor jön valaki, aki szerette, aki valamikor réges-régen gyűjtötte a neki tetsző verseket, aki egy újságban találta a *Mártélyt*; kivágta, sőt kézzel is bemásolta egy füzetbe, és őrizte éven, évtizedeken keresztül. Majd belemerevítette a világháló egy rejtett sarkába, s mikor összetalálkoztunk a virtuális térben, riadtan kérdezte:

– Baj, hogy odatettem?

passióm legenda-e érdektelen
mi előttem volt mindegy
mi utánam: legyen

ám kell örömhír is mára:
valaki megtörölte arcomat
fülembé súgott: nem volt hiába

esendők vagyunk esendők
láttam amikor visszanéztem
magához szorította a kendőt

(Veronika)

Nem, Veronika, nem baj! Bebizonyítottad, a kendő tényleg nálad van, s tudtad, mikor kell odahajolni a megveretethez, hogy letöröld az arcát, hogy reményt adj az emberséghez az ember fiának.

Régi verseim összedobálva, rájuk nézni se tudtam anélkül, hogy hányinger kerülgesse. Balázs elé öntöttem, csináljon velük, amit akar, elegendő van mindenkől.

Amikor összeállt a kötet, magam is meglepődtem. A *Halottak Napja*, *Élők Napja* – tematikája miatt – sok mindent háttérbe szorított. Lényegében a *Bérszalagkokárda* lezárása után írt verseimbe ékelte külön test lett, hiába szántam korszakzárónak. A *Talpig fegyverszünetben*-re maradt az összegzés, ami a versek datálását is indokolta. Érdekes fölállítás: a kötet szerkesztője Balázs, borítója Veronika fotója alapján készült, a fülszöveget Nyilas Attila írta.

2006. december 14.

Nem tudom, hogy akinek még nem jelent meg saját könyve (vagy aki a családjában nem asszisztált végig ilyesmit), az át tudja-e érezni ennek a szubjektív súlyát. Valószínűleg nem. Nekem viszont ez az esemény olyan (vagy olyanabb), mint ha a saját kötetem jelent volna meg. Túl azon, hogy én vagyok a szerkesztője, valahogy minden sorát a „sajátomnak” érzem. Nem mintha én írtam volna őket – csak épp a legtöbbnek ott voltam a születésénél. Helyszínekhez, időkhöz tudom kötni; felidéződnek azok az idők, amikor a reggelihez tálalva Apa felolvasta Mamának meg nekem egy-egy új versét, és együtt ízlelgettük, kritizáltuk, örültünk neki, és együtt éreztük át a büszkeséget, amikor hónapokkal vagy évekkel később megjelent egy újságban vagy folyóiratban. „Vén fejfel” mondhatnám: akkoriban voltam fiatal, amikor e verseknek a java része keletkezett. Akkorra teszem

azt, amire úgy emlékszem, hogy „a családom”. Apa, Mama, Morzsa meg én (Apa, ha ideges volt, simán Morzsának szólított engem, vagy Balázsnak a kutyát).

Ennek vége.

De a kötet – tizenkét évvel a Halottak Napja, Élők Napja után – elkészült, megjelent, és őrzi a múltat. Számomra legalábbis. De hiszem, hogy más is találhat benne önmaga számára értékes, továbbhordozásra érdemes szavakat, mondatokat.

(Balázs blogbejegyzése)

Mögöttem egy tízéves házassággal, családi házzal, tizenkilenc napnyi, csak égre látó panziói manzárd-magánnyal, egy lakás-felújítással, megint az irodalom felé fordultam.

Bár nem fenyegetően.

Miként új szerelemben, új barátságban sem hittem. De valaki mindig jön egy kendővel, egy serleg hűsítő vízzel, egy simogató jó szóval. Amíg nincs vége az útnak, nincs a reménynek, s nem lehet vége a hitnek sem. Miért te? Erre sincs válaszom, de talán nem is szükséges mindenre magyarázatot keresni.

Krúdy utca

jöttünk kifelé a Krúdy utcán
sötétedett a május este
nem volt már arra semmi kocsma
az éhség a kirakat
becsalt minket egy gyrosra
valami krekk alak a pult mögött
nehezményezte hogy enni kértünk
persze hiába
a húst a salátát belökte a pitába

a mozi is jó volt a szívbeteg pasassal
ki halni ment
s taxiból nézte Párizst
és elúszott az Eiffel a Montmartre
én meg tapogattam a mellem
de ahogy ő
én se fordulhattam el
nem

jöttünk kifelé a Krúdy utcán
s valami kimondhatatlan
csapódott közöttünk
ahogy egy-egy falat a kezünkből
szánkából a földre hullt
mondom nem volt hideg
de rád tettem polárkabátom
tiltakoztál ugyan: minek
de látszott jólesett
s nekem a csöppnyi villanást
szemedben látnom

jöttünk kifelé a Krúdy utcán
ott az a kis terecske
leültünk a kertszegélyre
május este
ott tudtunk volna lenni hajnalig
de van mihez nem kell a szó
amikor maga a csönd a jel
aztán a villamos elvitt
átmentem romantikusba
néztem utánad
hallgatott a Krúdy utca

azóta jövünk a Krúdy utcán
és minden mint akkor májusos
ülünk a téri kertszegélyen
szívjuk az akácillatot
és azóta kattog zúg az este
zuhanok feléd
hullok egyre

át Párizson és Óbudán át
hullok és elégek szemedben
hogy ne lássam a Krúdy utcát

Valaki telefonon érdeklődött: én vagyok-e én, s válaszom után elmondta, egyik gyerekversemet megzenésítették, s kéri engedélyemet, hogy új CD-jükre felkerülhessen.

A zeneszerző valamilyen könyvben akadt rá. Nem akartam hosszan időzni a témánál: nem az első eset volt, hogy verseim itt-ott, például tankönyvekben fölbukkantak, s én áttételesen, valakitől, valahogy értesültem róla. A tény pozitív, de még mennyire az.

Milyen jól jöttek volna azok a hírek sötét, nehéz pillanataimban, mikor mindent hiábavalónak, kilátástalannak gondoltam, s szerénytelenség lenne, ha tagadnám azt a melegséget, mit egy-egy ilyen hír hallatán érzek. Ezek a ritka visszaigazolások adnak erőt, hitet egy-egy pillanatra, hogy érdemes volt.

Tegnap estefelé fölhívtam Eszter húgomat. Mondtam, mennyire nincsenek helyükön a dolgok az életemben, s azon kínlódom, hogy megpróbáljam kibogozni, legalább a magam számára érthetővé tenni azt, ami történt, történik velem. Meséltem, ma is rosszul érint, ha visszagondolok a néhány év előtti kísértésre, mikor látszólag, s ha rövid időre is, de megingott az istenektől távoltartó hitem. Nyilvánvaló, ha életem nem ilyen s ezekhez hasonló krízishelyzetekből épül, ezeken a kérdéseken valamikor kamaszkorom végén túljutottam volna. De ez csak egy mellékes megjegyzés volt, mert ezeken a kérdéseken valamikor kamaszkorom végén túljutottam.

Nem csoda hát, ha az a megingás máig visszahat, s nem tudom megkerülni, hogy szembe nézzek a ténnyel: életem egy nagyon válságos helyzetében meggondolkodtatott egy olyan kérdés, amivel akkoriban már nem foglalkoztam: van-e *valakinek* beleszólása az *én* életembe, fontos-e valakinek, hogy velem mi történik, hogy történik-e velem egyáltalán valami? Nem szállok vitába Pascal szép gondolatával: „Kétféle ember van: aki keresi Istent, és aki megtalálta.” Ez valóban így lehet, de én kizárólag a magamban hordott, magam által megismerhető, ideológiáktól tehermentesített istenhez, isten felé keresek utat, akiről még azt sem tudom, *dunnyazódós-e* vagy sem, de aki bizonyosan nem haláltalanságot, legfeljebb elfogadható, *emberi* elmúlást kínál, méltó megkoronázásként egy méltatlan életre.

hogyan van-e isten nem tudom
ki léptemet figyelve véd meg
de érkeznek még a májusok
és jönnek új remények

(*Sebek májusok*, 1979)

Mostanában, ahogy olvasom, hallom, a fiatalok sokkal józanabban, okosabban, mint mi voltunk hajdanán. Az információk hihetetlen mennyiségben és gyorsasággal áramlanak, öntenek el mindent és mindenkit. Oly avított dolgokkal, mint a világ megváltása, ma már nem foglalkoznak kancsó borok, korsó sörök mellett.

Kár. Nem mintha azt akarnám ezzel mondani, hogy a világ milyen jól megváltható. Nem. De próba, kísérlet, kezdet nélkül föladni? Nem túl nagy luxus?

Egy kis galamb

Egy kis galamb az ablakomra szállt.
Hazajöttem, kinéztem.
Október utolsó vasárnapja. Esik éppen.
Az idő lassan téliesre vált.

A kis galamb: fióka múlt csak,
történetét nem ismerem.
Már a múlt, még rettentő jelen,
s látnom kell: jövőbe-hulltat.

E kis galamb nem Apollinaire-é.
Szökőkút sincs, csak panelházak.
Tudom, elmúlás, mégis gyalázat:
e csöppnyi lét a büntetés elé.

A kis galamb az ablakon...
Én itt, s az Úr, ha erre lát,
úgy érzi: jó lett, jó ez a világ...
Töprengék kicsit... Ráhagyom.

*A TÖBB RÉSZLETBEN IDÉZETT VERSEK
TELJES SZÖVEGE*

KÖZELEDVE

a negyvenedik évhez,
a számadások idejét élem.
Szigorítom magam körül a rendet.

László Ferenc ács és Suba Anna a summáscsapatból
1904-ben esküdtek örömré-búra.
Öt gyermekük közül Anyám a második
a nekitalánjobbleszkonnyebblesz sorozatból.
Az Ács a Szappanfőzővel átkelt az óceánon,
de nem találta meg Amerikát.

Birtalan Mózes uradalmi cselédnek, frontkatonának,
Czifra Eszter, a major lánya (senkit ne téveessenek
a bibliai nevek, Erdélyben a század elején) a Bányaságon,
Lupényban szülte Apámat.

Anna Anyám, a semmiből ételt adó, hat gyermekéből
hármát hátrahagyva, 1966-ban beletörődött.

Apámat, Sándort, a szolgát, rokkant bányászt, a félvak
székelyt 1983-ban, feltámadás napján rostára tette az
emlékezet.

Már a számadások idejét élem.
Nem a sehová-el-nem-értek sorsa kényszerít a vershez.
A felmutatás.

HELYRAJZ

szűk udvarok, részeg akácsor
fullasztó pára száll a parkettgyári faháncsból
egemen pár-wattos csillagok égnek
kormos a Hold, nem tudlak megálmodni téged
kulcslyukon fényt, percnyi örömet várok
legyek dönögnek, halálíg nyúló délutánok

Józsefváros, inkább Kőbánya szája
Feltételes Megállóhely, hajótöröttek galaktikája
itt élünk, apró csillagemberek
Stróbl Alajos utca, Hős utca, Juranics-telep

anyánk szomorú párduc, kölykei vesznek
húnyt gyertyákat állít a szerelemnek
nincsen útja szárnya nincsen
menteném, nincs hová vinnem

apánk kocsmázik, nem lel menedéket
olcsó borain mossá át az élet
vaksi hajnalok űzik messze
megtörve hozza a rogyant térdű este

és pléhbögre és vaskanál
és áll és áll a tollasbál
háromlábú sánta asztal
táncol velünk és vigasztal
nem ér semmit a mese
veszett fejszének nyele
rohanjon csak az a mánus
nem köp levesünkbe mágus
törek matrac vassodrony
poloskákat agyonnyom

feldobál az egekre
csillagpor töm degeszre
nem kell szőnyeg nem kell paplan
nincsen gondunk amíg pap van
miénk lesz a jutalom
de csak a *ravatalon*

s amikor rájöttek, csodák nincsenek, elindultak a
szegényemberek gyerekeikkel felébreszteni az aluvó-
kat, mert kell ott a hajnal, hol régóta éjszaka van.

NÉPMESE

Dohányszín ég. Vasárnap.
Illata harminchat év előtti nyárnak.
Mondani, csak mint népmesét lehet,
áll a sárga képen öt gyerek.
És délelőtt van, látni jól,
lábak villannak ráncatlan ruhák alól.
Simák az arcok, mindenütt remény,
s ha sárgultan, de ott lebeg a cipőkön a fény.

Fehér ruhában, holdkarcsú Anna,
nővérem-anyám megfakult arca.
Az ölmelegkezű, ezerkilencszáznegyvennyolcban.
Három év, s már fekszik ágyamra holtan,
életem első halottja, minden!
És azóta tanulom: nincsen!
Azóta érzem súlyát a voltnak.
Ötvenegyben az istenek kiraboltak.

Titkokat őriz szemében,
családunk Ikarosza kalandozik az égen.
Ifjabb Birtalan Sándor arcán ki látja,
húszévesen hullik vissza a sárba,
földbe csobog, elfogy a vére.
Ötvennégy: géppisztoly éve.
Vaskoporsóján üvegablak.
Fölötte nagy, hideg felhők szaladnak.

Fogynak az arcok, a sor mögöttem.
Jön egy villamos hetvenötben,
– decembert reszket a sínek hossza –,
s a harmincnyolc éves Józsefet felosztja.

Fekszik – vére borítja – árván,
groteszk is legyen, a József körúti járdán.
Karácsonyfás autók robognak.
A szél barna szemfödőt lobogtat.

S kinek sorsa rejtve, a képen
László áll, nyári szőkeségben,
és hajnalonként átoson
az álmoktól izzadt városon,
és tudja ő is, nincs kiút,
csillagok lesik az orgonás fiút,
ki jár alattuk, vértje nincsen,
nyakára hold sarlója billen.

Kezemben tartom, itt a jel,
ahogy mesékben lenni kell.
Rozzant talicska, benne csend,
hordom benne a végtelent.
A legkisebb fiúk dolga menni.
Ne gondolj titokra, mese ez. Ennyi.
Nincs sárkány, lidérces este,
nincs hozzánk szegődő szerencse.

ALANYI KÖLTŐ

Amikor meghalt Anna
ezerkilencszázötvenegyben,
mintha az
 eget ürítette volna ki egy tolvaj.
Nem maradt nap, hold, se csillagok.
Alanyi költő lettem.

Mikor ürülni kezd egy fészek,
érezni a hiányt, kevesebbséget.
Köpök rá, mit mondanak az ítések,
s nem boldogít, ha tudom,
ki ujjong, ki hazudik, ki téved.

Én akartam lenni boldog,
de ha utolér a haláldal,
már nem te irányítod a dolgod.
Minden, mi van, ellened, rád vall.
Közhelyként magadban hordod.

Pedig próbáltam megfelelni,
s nem vettem észre:
rég kérdést se tesz fel senki,
egy odalökött hogyvagyot.
Hát kit érdekelne:
vagyok, nem vagyok?

Hívó bigott, talán eretnek –
mindenképp egy balek csak.
Születek éppen vagy temetnek,
Isten, ki elsőként tagad:
Teremtő vagyok, én teremtek.
Te élsz, hát igazold magad.

HALOTT BARÁTOK KÖZÖTT

ha megkérdezed félek-e
mit szépítsem a dolgot
nem tudtam felkészülni agyvérzés szívroham ellen
könyveim között parcellát kaptak a
Halott Barátok
a hárman-százévesek
előszobákban halálig várakoztatottak
kiket csak kölcsönszobákig engedtek a
szigorú statisztikák
mert nem tudták elegendő ponttal
elámítani a rendet
kik szertevacogták álmaikat
és nekidőltek a végtelennek

ha megkérdezed félek-e
félek
összepántolt homlokom mögül
kigördülnek az erdők
ha nekicsapódok az égnek
mélyüket vesztik a tengerek
gazdátlanul nyüszít üres éjbe a nap
igen félek
mint az irányt tévesztett madarak
a fészekreménytelen
isten-nélküli csendben
és leborulok a reggel előtt
míg föl tud támadni bennem

HATÁRKÖVEK

Erőm legyen és bátorságom,
szép szeretőmre ékszer.
Rőt koronád az alkonyi égről
ellopom, Uram, nézd el...

*

Miénk volt minden álom itt,
Ha értünk jött az este.
Közös volt félelem, kenyér –
de nincs még semmi veszve.

*

Esővert, üres a fészek.
Fölrúgja, továbbmegy a nyár.
Ha lesz reggel, nélküled ébred.
Huszonhét év – hát ennyi volt, Bogár.

ÚTLEÍRÁS

Végül mi az, mi változott?
Esetleges, hogy hol vagyok,
mire nyithatok ablakot,
meddig túrnek a holnapok.

Vasgyár: a Juranics telep.
Zöld ládák, lőszerhüvelyek.
Fut a Muki csikorogva:
hova lett az Ötli, Valla?

Eltűnt a hentes és a pék:
kenyérgyár lettek Müllerék.
Papp-szatócsékból a KÖZÉRT,
de dombjuk Papp maradt – miért?

Tovább: Vérmező, Vár között...
Fiam a Sportkórházba jött,
kapott éneket: altatót,
vaskarmú évekhez valót.

Tudom, megváltó nem leszek.
Szétszórva bővli rendjelek.
Ott, ahol minden tervezett,
maga a rend, mi megvezet.

Bejárom kies Óbudát.
Szénrakó: Filatori-gát.
Flóriántól, Rómain át
szívom a rossz kocsmák szagát.

Nem leszek sem latin, se tót.
Élek, mint a panellakók.
Álmomban öngyilkos este
dől a Hármashatár-hegyre.

Budagyöngye rejt, Pasarét.
Cimborám lesz az úrvidék.
Házmán utca, Ördögárok.
Térdig borban, de még állok.

Volt-Szieszta, János kórház.
Szép Ilonás elhaló-ház.
Szaporodó temetések.
Én lobogok, nem a mécsek.

Aztán tovább, de magam csak,
csak hogy éljek, hogy maradjak,
megtudjam, mi lenni rabnak,
mikor nincsen nyíló ablak.

Lágymányoson, Kelenföldön
már a büntetésem töltöm.
Élek még, de semmi-letten,
hol a tó is feneketlen.

HÉV zakatol, visz Csepelre,
nyárvégbe, virágzó kertbe.
Szilvakék, barackarannyal.
Hozzám érkezik az angyal.

Talán az isten tévedett:
Halottak Napja éke lett,
megméretett az áldozat:
világra küldte lányomat.

Meddig túrnek a holnapok?
Mire nyitok még ablakot?
Ahol megállok, ott vagyok.
Megtalálom és várni fog.

TARTALOM

Song	5
Számadások ideje	7
Középfölde	11
Népmese	25
Kert halottal	65
Ködarcú lányok	75
Kezek világa	87
A búzaszem	103
Triangulum	117
Szép szeretőmre ékszer	123
Világmegváltó kocsmaszagban	139
Nem írok altatót neked	155
Hajnali inkarnáció	169
Nem tudom, mi van ezen az oldalon	179
Összkomfortos semmi	191
Ezen a nyelven	207
Mi fájni tudna	221
Felelj Fiú	235
Jobbra át	245
Csak a rigók maradtak	257
Árvacsináló	271
Halottak Napja, Élők Napja	281
A kert	291
Kettőtök között	303
A bot	311
Érkeznek még	325

A több részletben idézett versek teljes szövege

Közeledve	337
Helyrajz	338
Népmese	340
Alanyi költő	342
Halott Barátok között	343
Határkövek	344
Útleírás	345

Degan Alihastro–Birtalan Ferenc

Szókőár után is hazatér a tenger

Kis indiánkönyv

Sorsszerű, ahogy *Degan Alihastro* költeményeivel találkoztam.

Egyetemista ismerősöm 2006-ban féléves ösztöndíjat kapott Lisszabonba. Könyvtári kutatásai során egy feltehetőleg dél-amerikai, 18. századi költő tizenöt versének másolatára bukkant. Rám gondolván készített belőlük nyersfordítást, s küldte el azzal: ha kedvem tartja, foglalkozzam vele.

A versek fordítása során úgy éreztem, gondolatviláguk nagyon közel áll hozzám, s arra ösztönöztek, hogy előbb egy szonettel, majd egy rendhagyó szonett-koszorúval állítsak emléket Alihastrónak, a költőnek, a volt-portugálnak és szerelmének, a Tengerszín szeműnek.

Birtalan Ferenc

Ágai Ágnes: ZÉNÓNÁK MONDOM... Útravaló unokámnak

Baán Tibor: ELFELEJTETT SZÍNEK

Banos János: LÉLEKZÖREJ

Baranyi Ferenc: KIELO. Egy szerelem látletelei

B. Horváth István: VERSEK A HORDÓBÓL

Bíró József: MUKKEUM SI

Czegő Zoltán: HETEDNAP UTÁN

Czigány György: AZ ELSÜLLYEDT KATEDRÁLIS

Tucatnyi vers magyar-olasz nyelven.

Csoóri Sándor: ÍGY LÁSSON, AKI LÁTNI AKAR (Válogatott versek magyar-olasz nyelven, **Sztanó László** fordításában)

Deák Mór: ÉN MARADOK

Demeter József: MAGYARDELLŐI NAPDALOK I-III.

Fazekas István: FÉRFITÁNC

Jankowska Radosława: MÍTOSZOMJ

Kaiser László: ÁLMOM A CSÖND

Kassai Tibor szerk.: REJTŐZKÖDŐ VERSEK KÖNYVE

Kondor Ilona: LÁNGOLÓ ARCOK MÁJUSA

Lord Byron: CHILDE HAROLD ZARÁNDOKÚTJA

Kétnyelvű kiadás, fordította **Deme Gyula**

Madár János: GYANÚTLAN VILÁG

Oláh András: KÖZJÁTÉK VAGYUNK. 50 év – 50 vers

Pozsgai Györgyi: HOLDMADÁR

Puskin: ANGELO ÉS MÁS KÖLTEMÉNYEK

Baranyi Ferenc fordításában. Kétnyelvű kiadás

Rudnai Gábor: INKOGNITÓ

Szabó Lajos Béla: TÜKÖR ÉS ÁRNYÉK

Szarka István: A DÉR TÜZE

Szigeti Lajos: VÉGTELEN JEL

Szervác József: ASZÁLY ELŐTT. ÁTDOLGOZÁS

Turbók Attila: LEPKETÁNC

Véghelyi Balázs: KÖTELEK

Vincze Dezső: LÉTEZÉSÜNK KERTJÉBEN